UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00627188 6

3 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 73

ДРАМАТСКИ СПИСИ

ЈОВАНА СТ. ПОПОВИЋА

КЊИГА ПРВА

PG
1418
P62
A19
1902
knj.1

Srpska Književna Zadruga
[Redovna izdanja]

73 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 73

ДРАМАТСКИ СПИСИ

Јована Ст. Поповића

Књига прва

У Београду

[1902]

584830
2. 7. 54

PG
1418
P62 A19
1902
kny. 1

Ј. СТ. ПОПОВИЋ КАО ДРАМСКИ ПИСАЦ

Српска књижевност последњега периода, која ниче код Срба угарских, није могла тако брзо изићи на самосвојан пут из области превода, прерада и мало јачега угледања. Што вреди за друге радове, вреди и за драмске; за њих, у једноме погледу, још и више. Прва драма овога доба, и ако је по предмету српска, дело је туђинчево; не чини много, што је тај туђинац Словен[1]. Јован Рајић, који је у своје доба више но ико имао подесне грађе за историјску драму, задовољио се прерадом дела поменутога туђинца. Јанковићев рад[2], пријатно свеже местанце на пустој и сувој књижевној ливади нашој, већином је или преводан или прерађивачки. Напредак се учинио у толико, што се народу пружила приличнија духовна храна, оно што је за њ; што се прерађивање удесило тако, да је мучно познати туђинче под српским рухом, српским обележјима. Али ипак, поредивши ову књижевну грану с другима,

[1] 1733 год. написао је Рус Емануил Козачински трагедију о смрти Уроша V и о пропасти српског царства, која је чак и представљана. Прерада Ј. Рајића штампана је у Будиму 1798 год.

[2] Ем. Јанковић (у деветој десетини 17 в.) радио је поглавито на драмској књижевности.

излази, да је она, канда, била најзанемаренија; доста је поменути, да није било оне установе, без које се она и не може обделавати. Позоришта, чак ни путничких (ако не рачунамо гимназијске дружине) није било код нас све до почетка пете деценије прошлога века.

Јављање Вујићево на пољу, које је дотле тако жудно чекало вредних руку, један је од значајних књижевних појава прве четвртине прошлога века. Вредан и окретан, неуморан и прилично умешан, познат с којим од туђих језика, више глумац но драмски писац, за тридесет и четири године свога рада, пуна свега што тако немилосно прати живот на даскама, успео је Јоаким, „отац српског позоришта“, да с дружином пропутује кроз већи део српских крајева, да упозна мноштво публике и са овом уметношћу, да их пробуди и заинтересује, и да пресади на српско земљиште приличан број позоришних комада, који, да се одмах помене, с најмање изузетака, никако нису били ни од бољих, камо ли од најбољих писаца.

Слабо глумачко особље, немање сталних позоришта, најпотребнијих механичких средстава, па ни најобичније гардеробе, и сметње, којих мора бити у почетку овакога посла, нису ни давали да се на лабаве позорнице износе најбољи комади. Да је Јоаким и почињао преводити и давати коју јачу, бољу, светску или чисто немачку, ствар, не би опет имао захвалне публике. Лака шала, обична „тужна повест“, најобичнији заплет, пантомима у којој се говори, забава која походнике није после представе гонила на дуго раз-

мишљање и тражење смисла, објашњења, оправдања; ако је, пак, било поуке, она се на завршетку тако јасно истицала, да је и за неразумне и неуке било мало посла.

Али тридесетих година прошлога века јави се и у овој области нов покрет, који је јасно одавао обележја бољега, напреднијега доба. У осталом, тада је друкчије и ударало бйло целе српске књижевности. Напредни дух трошио је предрасуде, упуштао се у бој, тада још нераван, тежак, али је ту била и омладина, која, ако и не пређе потпуно на страну необичне, али умесне и оправдане, новине, а оно отпаде од кола, што се било упело да се у овоме погледу одржи традиција осамнаестога века.

Тих година показа знаке живота и ново колено, које се поче више одушевљавати оним што је чисто српско, које обрати мало више пажње на свој народ и његове потребе, коло што пође још неравним и трновитим али правим путем. Ту је, у правоме смислу, извор нове српске драме, за прва времена историјске. А потекла је из два обилата врела, од којих ће једно увек бити непресушно: из народне усмене књижевности и из *Историје Словенских Народа* од Јована Рајића.

У времену између 1823 и 1833 године изишло је друго, умножено, издање Вукових песама и растурено у много више примерака од првога; 1823 године би штампано и друго издање Рајићеве историје, те и тај спис доби више читалаца. И једно и друго добро дође младим друговима, који се предадоше проучавању своје историје, познавању народа и писању за тај народ.

На крају прве четврти прошлога века стече се повећи број српске омладине на пештанском универзитету, и од њих готово сваки остави нашој књижевности доста приложака. приложака у том новом, мало пре поменутом, правцу. Тај покрет беше особитога значаја и за драмску књижевност, дотле веома слабу. Прваци у омладини били су Стеван Стевановић, Јован Рајић (млађи), Лазар Лазаревић, а с њима и Јован Хаџић и — Јован Стерије Поповића. Драмској књижевности одадоше се Стевановић. Лазаревић и овај последњи, који је читаоцима Задругиних издања већ познат по својим песмама[1].

Стеријин син отпоче млад своју књижевничку кариеру. Први су му радови патриотске песме, мало плачнога тона, кога се, и као зрелији, није могао потпуно одвићи. У деветнаестој години издаје своје почетке: *Слези Болгарији* и *Цветак,* који посвети грчким усташима[2]. Ну на пољу песме не остаде дуго. Ношен патриотском струјом, предаде се драмској поезији, на којој је обилатији био од свих наших досадашњих драматичара. Већ 1827 године написао је *Светислава и Милеву,* друге године издао *Милоша Обилића,* а две године доцније дао је три комада: *Находа Симеона* (трагедију у пет чинова), шаљиву игру *Лажа и парлажа* (пре првог јулија) и, убрзо за њом, несвршену „повест“ *Деан и Дамјанка или Паденије босанског краљевства.* Даљи ток и правац рада може

[1] *Даворје,* С. К. З. књига 3.

[2] *Седмостручни цветак бореким се Грцима,* посвећен од Јоана С. Поповића, красноречија слишатеља, сербскима стихови обделан. Вршац, септ. и окт. 1825 год. Све су преводи с новогрчког и немачког.

се довољно познати и по самим натписима појединих дела у списку, који је уредник *Јаворја* штампао у предговору тој књизи.

За драмски рад, јер нас се он овде поглавито и тиче, Поповић је најпре нашао подесна материала у косовској катастрофи и њеним несрећним последицама. А за познавање тога доба могао се обратити, што је и учинио, и Рајићевој историји и народној поезији, која је и Рајићу била у многоме подлога. По неким, пак, знацима, а о томе ће бити доцније и више речи, послужила му је и рукописна прича о Косовскоме боју, која је забележена негде почетком осамнаестога века, а заснована на народној поезији и традицији[1]. Од поменуте су грађе *Светислав и Милева, Милош Обилић* и један део романтичне приче *Бој на Косову или Милан Топлица и Зораида* [Будим, 1828 год.].

За трећу драмску радњу првога доба узео је Поповић главну мисао из народне поезије: *Наод Симеон*, како писац изрично помиње, рађен је по народним песмама. Исти му је извор био, доцније, и за *Ајдуке* („позорје у пет дејства"). И то су му једина дела, за која је оно што је битно позајмљено из народне поезије.

Али узимајући предмет из народне историје и народне традиције, он га не употребљава чиста, већ мења, домеће, дотерује према ономе, што му се особито допало у којој туђој књижевности. У угледању ове врсте често је и прекорачно допуштене међе, о чему ће бити говора, кад дође

---

[1] Издата је у *Starinama*, књ. X.

на ред оригиналност Поповићевих радова. За сада је довољно, ако се помене, да је она прича о Топлици и Зоранди, с малом изменом, превод романа *Gonzalve de Cordoue ou Grenade reconquise*, Француза Флоријана, којим се још на неким местима послужио, а тај извор, узгред буди речено, спомиње само као споредан у предговору поменутој причи.

Пришавши, 1830 године, пољу шаљиве игре *(Лажа и паралажа)*, на коме се одржао десетак година, Јован Стерџин остави историју и народну поезију, а узе на око савремени живот. Поче да шиба све, што му се чинило да је у савременоме друштву лоше: накарадно васпитање код ондашње, особито женске, младежи, која се заноси ласкањем, животом по најлуђој моди, спољашњим сјајем, која се заводи и најфантастичнијим причањем и најпровиднијим лажима *(Лажа и паралажа)*; неразумно тврдичење *(Кир Јања)*; опак женски језик, неразумну охолост и смешнофини, накарадно-модни живот у обичној занатлијској кући *(Зла жена, Покондирена тиква)*; начин писања у савременим причама и романима, слепо подражавање, опет лоше васпитање *(Роман без романа)*; мало доцније, крпеж око склапања незгодних „рачунских“ бракова — тема, које се и у *Роману без романа* дотиче — *(Женидба и удадба)* и т. д.

По делима ове врсте Поповић је више познат читалачкој и позоришној публици; неки, канда, само с те стране и знају за њ.

1842 године, кад у Србију дође колико толико уређено глумачко друштво, Поповић је већ био

у њој и својим радом постаде јака потпора новом покрету, који је, на жалост, врло мало трајао. Али се правац рада у неколико мења. И ако су још у јеку „весела позорја“, ипак је дилетантско друштво још 4 децембра 1841 године представљало *Смрт Стефана Дечанског,* најхваљенију трагедију његову, а нова дружина 25 фебруара 1842 године и другу значајну трагедију, *Лахана*[1]. Из истога је доба, од дела ове врсте, трагедија *Владислав* и *Ајдуци*, комад ипак весела и ведра тона, и ако би по главној замисли требало да буде близак трагичним играма[2].

Око 1847 године, када ће се у нашој књижевности извршити преврат, био је Поповић на врхунцу своје славе и свога угледа. Велики део позоришних представа чинили су његови комади; о њему се с хвалом говорило и с ласкањем писало; његовим играма отпочињала су глумачка друштва своје представе ван Београда[3]; за свечане прилике он пише пригодна дела[4]. Већ је био дао своја главна дела, али је цена његових радова у ово доба била највећа.

Последње године живота провео је Поповић у Вршцу, месту свога рођења. Књижевни рад његових педесетих година враћа се опет првобитноме правцу. Изузетака је мало, особито у раду намењену позорници (нпр. *Београд некад и сад).*

[1] Малетић *Грађа,* 46 стр.

[2] Поповић га зове само *позорјем.*

[3] Од седам првих представа, које су у Шапцу даване, почетком 1848 год., четири су Поповићева комада. (*Грађа.* 25 стр.).

[4] 30 августа 1847 године представљан је његов спев *Торжество Србије*, спремљен нарочито за ову прилику.

Најзад, да би се, ваљда, показало, како је круг рада завршен, Поповић опет с већим маром пригрли песму, песму пуну туге, као што је било и на почетку књижевничке стазе. Нов правац у нашој књижевности давао је од себе знаке крепка здравља; старије колено борило се, како је ко умео и могао, али многи празним речима, извртањем, неозбиљним, па и нечасним, средствима. Поповић је делом изпшао против те нове струје, онако исто као трипестак година раније против старе; то је дело *Даворје,* у коме је прикупио већи део својих ранијих и последњих песама. То је био и последњи значајнији посао овога вредног и одареног писца: 1856 године 26 фебруара Јована Стеријина већ није било међу живима.

Тридесет година разноврсна и обилата рада везују Поповића за нашу новију књижевност. Рад је био одиста обилат: само штампаних дела биће до сада на стотину табака, а један поглед на заостале рукописе, од којих је објављен списак оних што су у *Матичиној* књижници, у Новоме Саду[1], даје довољно потврде и за многобројност и за многостручност.

Сем главнога, драмскога, рада и песама, које су такође поменуте, Поповић се огледао и на: приповедној прози *(Милан Топлица, Роман без романа),* историјској *(Живот... кнеза епирског... Скендер-бега),* кратким хумористично-сатиричним саставима *(Милобруке),* науци *(Кратки математички земљопис,* Београд 1842, *Немачка граматика, Реторика, О грађанском праву, О старим*

[1] *Поменик* Милићевићев, стр. 566—567.

законима српским и т. д.), на обичним лаким, краћим, фељтонистичким саставима *(Општа знања сваком Србину нужна, Дакле не Срби већ Серви, Списатељство и не, О театру и театралним делима)*; има и краћих стварчица на немачкоме језику *(Ein Bogen Selbstbiographie, Hilfsbuch für Versemachen, Verschiedene kleine Aufsätze . . .)* и т. д.[1]

*

Једном приликом рекао је Поповић за себе сама: „ . . . јавити имам да је главнија црта мога темперамента меланхолија“. Карактеристично је да је то о себи поменуо више у шали, у предговору једном свом делу, које не полаже на озбиљност[2], те тим, као и целокупним својим радом, пружа доста разлога, да се о његовим душевним цртама, његову темпераменту, овлаш узевши, ствара двојако мишљење. Он својим књижевним радом подсећа на кретање дугачких клатана, која јако осцилују, те су им крајеви покрета далеко одмакнути један од другога. Задржавања има само на тим најудаљенијим местима, преко средине се најбрже пролази. Та црта, да се готово до исте висине подигну противности, послови у два диаметрална правца, честа је и код значајних светских писаца. Шекспир има уз *Отела*, *Хамлета* и *Лира* и доста дела, исто тако добрих дела, у жанру *Пометње, Сна летње ноћи* и *Припитомљене зломе;* Хајне има лепих ствари, што се издвајају из врсте, за коју је обично везано његово име;

[1] На поменутом месту.

[2] У предговору *Роману без романа.*

исто је тако и са Ч. Дикенсом и многим другима. А ако је уз дела светског гласа ред поменути и наша, онда су ту: Змај са својим хумором, својом сатиром и — *Ђуликима Увеоцима*. Стеван Сремац са *Ивковом Славом* и *Причама из књига староставних;* Глишић са обичним својим приповеткама и онаквим као што је *Прва бразда*; Нушић са *Листићима, Десет прича, Обичним човеком* и — *Причама једнога каплара, Пучином*, и, хваљеним, *Тако је морало бити*.

Потпуно онако, како је Шекспир казао: „Шала кумује тузи“; нешто налик на оно, што је поменула народна мудрост: „Једна уста и за смех и за плач“.

И код Поповића драмски се рад креће у оваквим противностима. Ту су две жице на ивицама књижевнога иструмента: сувише осетљива сентиментална, у почетку и на крају рада, и хумористично-сатирична, али више ово друго, у средини његова делања. Било је доба, када је која од њих сама одјекивала: први су звуци са оне семтименталне, али је, пред крај, било и мешања звукова, особито кад се, поново, хтео више истаћи онај почетни тон.

У својим драмским радовима, у склопу њихову, у обради, полази Поповић за угледима, којима је у то доба морао подлећи. У домаћој књижевности није имао подесна обрасца и морао је поћи за туђином. И он жели да постигне ефекат, нарочито у тужним играма, јаким, често неприродним, сценама, декламаторским диалозима, необичним и брзим преломима, сентименталношћу, тајанственим пригодама, аветима, претераношћу

у врлини, пороку, јунаштву, подношењу мука и т. д.: једном речи, свим оним чим је ондашња, и нешто ранија, немачка, било боља било гора, драмска вештина гледала да привуче и задобије гледаоце.

Тежећи да на тај начин, често и споредностима, створи ефекат, да публику веже и окује, Поповић нити налази, нити ствара правог трагичног јунака. Нарочито је тако у првим његовим комадима: ни Светислав, ни Милош, ни Наход Симеон нису трагични јунаци у ономе смислу, који се тражи у правилној радњи ове врсте. Наход пропада по судбини, као и његов прототип Едип; Светислављева је судбина везана за судбину српске државе: Милева треба да се жртвује, а он је толико воли, да је не може прегорети; Милош страда из оних истих разлога, из којих и у народним песмама. Тако је, у многоме, и код његових доцнијих игара. И тамо јунаци падају ни криви ни дужни, често као жртве туђих кривица, туђе непромишљености, случаја, сувишног утицаја околине: клица пропасти није у самим њима. У оцртавању својих главнијих личности Поповић није ни иначе без замерке. Оне врло често нису довољно окарактерисане, довољно издвојене од других. У његовим комадима често се може пасти у недоумицу, која је претежнија особа: у *Светиславу и Милеви* нема јасно обележена носиоца радње; у *Милошу Обилићу*, ма да је погођено кога треба узети за јунака косовске трагедије[1], ипак он није довољно истакнут; у *Смрти*

[1] Види М. Јовановића *Поглед на драмску литературу о Косову*.

Стефана Дечанског и сâм осећа да је у овоме, што је поменуто, слаб; у *Ајдуцима* је одиста тешко прецизно рећи, који је главнији од две арамбаше, Обрад или Милета.

Те главне личности ни по акцији, по делању своме, нису у првом реду. Код Поповића је обична појава, да уз своје значајније особе мање и помоћнике, саветнике, подбадаче, који, у самој ствари, крећу радњу по својој вољи. Владислав има саветника Давида, Стеван Дечански Теофила Богојевића, Вук Негоду, Стефан (у *Светиславу и Милеви*) саветника Селимира, Зулма *(у Находу)* дервиша Омара и т. д. И најобичније је да те личности не утичу непосредно, већ подвучено, негативним подстицањем, саветујући супротно, раздражујући, а тим баш наводе на оно, што желе да се учини. Тим свлаче, истина, половину, па и више, кривице са оних, којима служе а који су и пред историјом и пред позоришном публиком криви, али самом комаду нису много од користи. Силом се намеће мисао, да је писац хтео правдати Владислава, Вука и њима сличне, негде и са успехом: Кад нпр. у последњем чину *Владислава* погине Давид, за публику као да је завршена трагедија; њој се, шта више, чини Владислав после тога и нешто симпатичан.

Али Јован Стеријин не само што не поклања довољно пажње главнијим личностима (ма оне и не биле носиоци радње), код њега ни главне сцене нису најјаче по ефекту. Главни сукоб, место где има да се почне кидање онога што се дотле затезало, на коме се куша дар сваког писца, драмскога нарочито, оставља вас или мало

узбуђена или нимало. Хоћу да подсетим само на неке случајеве. У *Ајдуцима* две арамбаше, спријатељене на мало необичан начин, заволе исту девојку. Њихова наклоност, коју узајамно крију, ипак се дозна и они се, у петој појави последњега чина, сусрећу. Та сцена, која по свему има погодаба, да буде или најјача или једна од најјачих (два окорела хајдука, навикнута на тврд и тегобан хајдучки живот, који необично, хајдучки, воле, имају да прекину све своје дотадашње пријатељске односе), ево каква је код Поповића:

Милета (Обраду, који је девојку већ склонио) Сместа да ми је доведеш!

Обрад. Опрости, арамбаша, не могу.

Мил. Зашто не можеш?

Обр. Девојка ми се замолила и ја сам је узео на душу; а ти знаш, кад човек кога на душу узме.

Мил. Ја оћу, да ми је повратиш.

Обр. Не могу, арамбаша.

Мил. Немој, не могу! Видиш, Обраде, ми смо увек били добри пријатељи, и ја сам те одликовао, што си био арамбаша, као и ја. Али ако ти почнеш тако, нећемо дуго.

Обр. Ја верујем, арамбаша, али знаш, кад се човек завери. Лакше је и главу изгубити, него ли душу.

Мил. Куд си је део?

Обр. Право да ти кажем, ја сам је отправио, откуда ће лако моћи своме оцу отићи.

Мил. То је лаж; ти си је негде скрио за себе.

Обр. За себе писам, вере ми!

Мил. Јеси, Обраде.

Обр. Нисам, тако ми Бога!

Мил. (прође неколико као муња). Обраде, сад ти последњи пут говорим: девојку да ми доведеш.

Обр. То не може да буде.

Мил. Не може? Ко је старији од нас двојице?

Обр. Ја знам, али то не могу да учиним.

Мил. Кад ја заповедам, треба да учиниш.

Обр. Главу ћу изгубити, ал' те послушати нећу.

Мил .Ха, кучкино дете! (Опали пиштољем, Обрад падне) Да видимо, ко је старији![1]

Главна је сцена или слаба, као овде, или, често, неприродна, као у *Светиславу и Милеви* (кад Светислав дознаје, да Милева мора поћи за султана), или је и нема, као у *Владиславу* (сусрет између Владимира и Владислава); сусрет између Дечанског и Душана може да узбуди, али је само незгодно прекинут. Поповић није довољно јак, да изведе како треба ова најглавнија, права драмска места. Она се, обично, ни по чему у јачини не разликују од сцена мањега значаја. Код њега врхунац комада нема увек довољно јачине, да потресе читаоца и гледаоца онолико, колико би се могло очекивати; код њега су сцене и иначе обично јаче по ситуацији него по дијалогу. Како је, у томе погледу, славно издржао испит Шекспир у *Припитомљеној злоћи* (сусрет Кате и Петрукија)!

Једна од највећих махна код Поповића је недовољно мотивисање поступака, слабо психолошко оправдање. Он не спрема ни гледаоца ни лице у комаду на промену мишљења и поступка; њему је доста тренут, једна реченица, једна обична фраза — и готова је нова одлука, апсолутно противна оној првој. У *Светиславу и Милеви* Стефан, који у другој сцени I чина вели: .... „Док је о бедрици мача ...., нећу допустити, да Срби носи туђе роиства ланце. Чете ћу од самих младића покупити . . . мудри савети

---

[1] *Ајдуци* (у издању Бр. Јовановића, стр. 59 и 60).

искуством богатих стараца нека нас руководе . . .“, тај Стефан, пошто му мати помене само неколико реченица о потреби мира, пита: „Шта нам, дакле, радити ваља?“, и кад Милица каже: „Ми морамо тражити мира код Турчина“, одмах додаје: — „Мир, мати, велиш?! И ја мир љубим“, па одмах у заносу декламује: . . . „у миру земља благодатне плоде своје богато излива, у миру се устави и закони крепе: војник тражи покој, ратар иште мир, и ја велим: мир да буде!“[1] Кад Милева (шеста сцена I чин) помене своме Светиславу, који је до лудила воли: „Светиславе, смемо ли и једну реч проговорити, где се о добру домовине ради?“, он одговара: „Иди, Милево, ал' не мисли да ћу ја срећан бити . . . Само те то молим, о Милево, . . . да на мене не заборавиш.“[2] У *Владиславу* је пала сумња, да је Ивица убио цара Радомира. Смиљка, царева кћи, вереница Ивичина, чувши за такве гласове, пита Зарицу, је ли истина, да је Ивица убица. Кад јој он помене: „Велика је тама, девојко, преко овог дела. Ништа се не види, што би га на ово навело, а опет је он крвник тако добре душе“, код ње не наступа, што је најприродније, борба између љубави према Ивици и осећања, које се јавља на оваке гласе о смрти њена оца. Она, код Поповића, одмах плане; „Тврди Ивица, таким отровом да раниш ово лудо срце, које је увек тек за тобом куцало! . . . Кажи ми, старино, гди се находи ужасни овај убица, гди квари ваздух ова

[1] *Светислав и Милева*, стр. 9 и 10.

[2] Исто, стр. 18.

незнабожна душа?“[1] У *Милошу Обилићу* изкрсне на пречац она мисао, која јунака води на јуначко дело и тиме на смрт; за публику се та одлука и не чини тако ненадном, јер су јој поступци појединих личности у овоме комаду и иначе познати у напред, али је писац морао друкчије припремити на тај одлучан корак. У *Ајдуцима* се за час предаје старешинство Милети, чим су се дружине састале, а ничим се није оправдало, зашто да се та важна ствар тако брзо прекрши и по чему је Милета бољи јунак од Обрада. У *Дечанском* лудило Виловићево није најоправданије: имају Поповићеве личности и јачих потреса, па ипак не полуде. У шаљивим комадима поправке су сувише брзе, нагле (*Зла жена, Покондирена тиква*) и т. д.

Падање у љубавне замке бива на пречац, онако као код Шекспира, само са мање оправдања. Царица Зулма (*Наод Симеон*), која близу двадесет година каје грех, што је из неприродна и гнусна брака, са оцем својим, родила сина: која се гнуша и саме помисли на брак; која одбија пашине синове, и младе и лепе: која се у шестом позорју I чина сама куне, да је земља прогута, ако на поновну удадбу помисли, да је вечита ноћ најужаснијим мукама окружи . . . „нека нако начин измисли, да ме вековечно несрећну, плачевну, печалну, ах! стогубо гору, него што сам сад, учини . . .“[2]; — та Зулма, та иста Зулма, којој је, по свему, близу четрдесет година, за две три сцене у напред сакрива лице

[1] *Владислав*, стр. 26.

[2] *Наод Симеон*, стр 15.

у недра своје дворкиње и јада јој се: „Ах, Ламбро, ја њега (Наода) љубим, ах, наклено га љубим!“ (стр. 25). И мало даље: „Ламно, иди га зови, тога младића, брже, брже — не, стани! Чујте, даљни крајеви земље, чуј зјало кључавога пакла, ја љубим љубим, пропадам, тонем!“ (26 стр.). Кад Лахан, као победник, угледа озлоглашену царицу Марију, у пркос својих зрелих година, на мах плане љубављу, и он, мудар, искусан и не баш тако мека срца, подлеже као млада крв у двадесетим годинама. Душанову заљубљивању на овај начин још би се могло проледати кроз прсте.

Психолошких лабавости има и иначе на сваком кораку. Косара, раније хитра и бистра, те и Владимира уме научити, да се чува њена брата, чију подмуклу душу добро познаје, за час подлеже обичним речима Владислављевим и поверује му. Кад, у истом комаду, Смиљка долази у тамницу да спасе свога вереника, Ивицу, ниједноме од њих обоје не пада на ум оно што је најприродније и тако често у народним песмама, да заједно беже (а изрично се помиње, да је сриска земља близу), већ одлази само он, а она није отров. Кад харамбаша Милета поверава тајну хајдуку Живојину, да је он убио ранијега харамбашу, Живојин се и не трже, а камо ли ужасава, већ сасвим хладно вели: „Твоје је јунаштво велико, а још већа та слобода. (Чеше се по глави). Допусти, Бога ти, да те од све невоље запитам, каквим путем дође до тог ђаволства, да те пушка не бије?“ (стр. 6). У истом комаду, у најозбиљнијим ситуацијама, хајдуци су сувише добро расположени, као да им је увек до досетака, или

као да би се омрчила храброст српских хајдука, ако би се представило да су мало озбиљнији пред опасношћу. Слабости ове врсте има, мање више, у свима Поповићевим радовима.

И заплет је код већине комада слаб. Код оних, чија је грађа узимана из историје или народне поезије, још више је требало уложити труда око постизања тог захтева још и с тога, што публика већ у главноме зна шта ће се десити, како ће се свршити; треба учинити, да личност заинтересује чим другим, новим, што је гледаоцима непознато, што их буди на јачу пажњу, због још нечега а не само због онога што ће на крају бити. Правилан заплет један је од битних елемената лепоте у драмским комадима; у шаљивим комадима може он да покрије много других недостатака. Код Поповића често сав заплет виси о танкој паучини, која се и на најтишем ветрићу не може одржати. Шта смета Пвици у *Владиславу*, те се јавно не брани, да није он убица цара Радомира, кад тим не само што би спасао себе, већ и своју вереницу и своју домовину, којој се хоће убица да попне на управу, а на кога се и иначе већ свуда јавно рониће? Тако је и заплет у *Злој жени* на лабаву темељу, нема га много ни у најбољој шаљивој игри *Кир-Јањи*. Сличних је случајева доста.

И у трагедијама и у шаљивим играма Поповићевим важније су личности тако наивне, као да се нимало нису кретале по ономе свету, који он с горчином у својим песмама пиба. И окорели зликовци за час се поводе; мудри и опрезни лако наилазе на „трулу даску“, ако ћете ми тај

израз одобрити: то завођење обично не бива систематски, смишљено, вешто и јако, да му се мора подлећи, већ тако провидно, да би га и одраслија деца прозрела. Не чудимо се, што у *Лажи и паралажи* „барон“ Алекса залуди Јелицу, причајући јој чак и о месецу и забавама на њему, али да јој се човек зачуди оцу, који је готов да дâ и новаца и руку своје кћери белосветићу, који је за један час бављења у његовој кући наваљао кола лудости и неприличности. Па како је напван Јања, па Фема и њима слични! Једна реч довољна је да свакога поколеба, једно обећање да свакога упути на оно, што се хоће да уради. Борбе, истинске борбе мотива нигде се не находи. Није никако место ње довољна каква фраза по калупу: „Небо! Ја зар да то раскинем? Али, ах! отечество, за тебе је!“ Поповић је у овоме погледу могао много, врло много да научи од Шекспира, кога је, као што ће се видети, звао у помоћ.

Улазити до ситница у недостатке ове врсте нема много потребе; оне су, већином, помињане код многих, који су о Поповићу писали, а и комади што се у овој свесци штампају, пружају доста материјала за оваке опаске. Указујем само на напомене које је у овом погледу чинио Мил. Јовановић у свом *Погледу* где има много тачних и оправданих замерака.[1]

Кад је већ психолошко оправдавање слабо, није ни чудо, што је *случају* отворено широко

[1] Поповић на пр. изводи незгодно растанак Милошев с Вукосавом. Она иде у своју ложницу, силази с позорнице пре него је Милош пошао, и ако зна, да се он креће на Косово, одакле се, као што јој кажу и снови и здрава памет, неће повратити.

поље. Чудним удесом увек се нађе неки мали deus ex machina, оно што је у дотични тренутак тако згодно да одлучи, да да радњи други правац, да размрси што је замрсено. Друга је ствар, је ли томе у тај мах места. Тражи ли ко кога, случај ће му га довести за најкраће време, не водећи рачуна о даљини, на којој је сада: страхује ли се за што, ето опасности; очекује ли се каква личност, већ је на прагу. Чим Бајазит запита: „Је ли послала Милица своју кћер, поискану војску?“ одмах се јавља, да сви чекају пред вратима! И тако често. Осећа се, јако се осећа, да је увек у таквим случајевима нешто намештено, силом довучено, прекоредно метнуто, да није то природни ток. Хоће ли се ко у душевној борби одлучити овако или онако, на то не утичу многи стицаји прилика, мотиви који се узајамно боре, већ једна случајна реч, један нишитаван наговор ма с које стране, који би, у најбољем случају, могао помоћи тек онда, када се та личност већ почела клонити извршењу одлуке у правцу на који се и наговором наводи.

По свему је довољно јасно да је Поповић слаб у психологисању. Код њега је унутрашње борбе недовољно, одлуке се доносе прерано, брзо, мењају још брже, све бива по ономе „аловито“, које је тако омиљено нашим старијим драматичарима.

А, најзад, да се није у доба овога писца збиља нешто брже мислило, мање сумњичило и пре пресуђивало него у наше, скептичко, доба?

И тону, који се осећа у Поповићевим комадима, могу се чинити приговори, и ако је писац ту крив не непосредно, већ посредно. Она пре-

терана осећајност у играма тужне садржине није његов изуметак; и он је учинио позајмицу, као и многи други. Тај тон, за којим се повео, господарио је дуго у књижевности на коју се наш драматичар угледао, а он се довијао да га верно копира. У говорима појединих особа нема природности, ретко се може наћи обичан, мирав, прозаичан, говор, говор без афектације, без декламовања, говор нормалнога тока. На обична питања одговара се фразама, за које би требало дуже време, да се склопе, одговара се у фигури, поређењу, па нека је то само какво обично кратко питање и нека се тражи одговор од једне једине речи: *да* или *не*. Неприродношћу ове врсте, разговарањем које се пење за који тон више од обичнога гласа, желели су и они, на које се Поповић угледао, постићи ефекат. То је помодни стил онога доба, који је много био захватио и роман и драму, који је могао, најзад, тренутно помоћи ефекту, али је увек ишао на рачун природности, па, с тим, и саме вредности.

Код игара веселе садржине та је неприродност избила на другу страну. И ту се одступа од онога што је обично и иде, у много случајева, у — карикирање. Као, често, у озбиљним комадима врлине, тако су овде потенциране лоше стране, ну потенциране на тај начин, да нам се не чине одвратније, већ само смешније. Поповић се трудио, да се ма на који начин што више насмејемо Јелици *(Лажа и паралажа)*, Феми *(Покондирена тиква)*, Јањи *(Тврдица)*, Султани *(Зла жена)*, па је гледао, да, поред осталога, њихове махне прилично карикира, да у њихову

оцртавању претера, у чему се, узгред речено, лако могу да прекораче крајње међе. Поповић то постиже претеривањем у обичним средствима (заборавне слуге, полутански-фино образоване госпође, комични помагачи, накарадно имитовање туђини, погрешно разумевање ре́чи итд.), а омиљено му је употребљавање накараднога језика, чега је особито у *Покондиреној тикви*, у којој је, како рече П. Поповић[1], Вавилонска Кула од разноликих језика.

Речено је да Поповић у својим трагедијама узимље, већином, историјске личности за јунаке. Али су оне историјске само по главним делима, по оним поступцима за које и историја зна. Иначе су, по свакидашњем животу, по својем понашању, изразима, понашању у обичним приликама, копије оних лица, која су писцу била савремена, онако нешто како је и у Видаковићевим романима. Ту је међусобно понашање и опхођење по правилима Поповићева доба, ту један другому говори *ви*, ту су поздрави по моди, комплименти, обични поступци (Иван Косанчић куца на вратима пре уласка, итд.), све је онако, како је било у друштвима, по којима се Поповић кретао. Свет, који он у својим драмама износи, и у крупнијим одликама већ показује модерне знаке. М. Јовановић у помињаноме *Погледу* овако о тој ствари пише: „... његови су типови мање више копије тадањих интелигентних кругова српских у малој Кнежевини. Ти су кругови искључиво чиновнички, и свако лице у драми носи на себи њихово обележје и служи се и самим вулгарним изразима

[1] Српска драма у XIX веку. *С. К. Гласник* 1902. Стр. 609.

њиховим, као оно Милош на вечери, кад овлашћује „господу“ да га „попљују“, ако га виде „ван дужности“ итд. Узвишених карактера, разуме се, није било много у тим круговима, те с тога је и лепота Стеријиних карактера заостала иза Сарајлијине; а Стерија се, чудноватим начином, овде најмање трудио, да их идеалишући уздигне над равном обичнога друштва, у коме се тада кретао“ (стр. 111).

У осталом, у том погледу ће нам бити код свих писаца што раде на историјској драми и историјскоме роману недостатака, докле год не будемо имали опширно разрађено потпуно историјско дело, које ће добро да расветли прошли живот и с друге, а не само с политичке, стране. Докле не будемо имали свестрану културну историју, биће бољи овде онај, који се маштом својом уме да довије приближној истини (знајући нешто, како је и код других било), али ће све дотле трајати слични приговори.

Имаће још разноликих махна. Има их у склопу[1], у историјским појединостима, географији, има и обичних омашака с непажње, али то нису толико његове карактеристичне, главне, лоше стране, колико недостаци појединих дела. Хтео сам, у овоме предговору, поменути само оно, што се, мање више, опажа код свих, или бар у већини, његових радова.

Занимљиво је још да и сам Поповић уме да укаже на многе махне, а ипак их је чинио. У *Роману без романа*, шибајући Видаковића и

[1] Још је (у *Грађи*, стр. 45) год. 1857 приговорено, да у Лахану има две катастрофе.

његове последнике, он јасно удара на недовољност психолошког објашњења, на изненадне обрте, на случај, на појављивање личности без осврта на то, да ли је могућно да се тада јаве. У пракси, пак, ради друкчије. У својој „повести“ *Милан Тоилица и Зораида*, па на доста места и у драмама, има и целих сцена, којима се у *Роману* смеје, а које код њега нису боље но код Видаковића. (Види његове омиљене састанке драгана у тамници). У неколико га може правдати то, што је у почетничким радњама више оваквих махна, доцније их је мање, ма да без њих није.

Али се Јован Стеријин увек трудио, да сâм своје погрешке поправи. Он се осврће на оно што му публика приговори, а прима понешто и из оних књига које упозна у туђој књижевности. Из бољих књига, да одмах речем. Отуд је обична појава да он *прерађује* своја дела. *Светислав и Милева* у новом издању сасвим је измењен посао; претрпели су доста измена и *Покондирена тиква*, *Лажа и паралажа* и *Скендербег*, *Обилић* је мало друкчији по плану него по изради, има измене код *Стефана Дечанског* и *Лахана*, а било је мењања и код других дела. Поповић не само да чини друкчију расподелу чинова и појава, већ негде мења и битни део садржине *(Светислав и Милева)*, негде проширује дело *(Лажа и паралажа)*, негде поправља психолошке погрешке, негде се пак задовољава ситнијим поправкама, заменом појединих речи, имена и израза.

*

И ако је у Поповићевим радовима било и крупнијих недостатака; и ако језик њихов ни

тада није могао потпуно задовољавати; и ако се књижевни укус код читалачке публике у току година мењао и напредовао, те се од драмских комада тражило све више и више захтева, — ипак је овај писац за дуго био омиљен; ипак он ни данас није сасвим занемарен. Све до седамдесетих година његови су комади давани о свечанијим приликама; ни после тога доба он није заборављен. Кад су, пре две три године, обновљене *Стеријине вечери,* публика се није само из поштовања одазвала; она је осећала и задовољства, гледајући његова дела, оживљена и подмлађена леном игром појединих новијих уметника[1].

Откуда такав глас?

Није то само голо поштовање, без разлога, трчање за именом. Ми смо пре незахвални него захвални. Има, збиља, одлика, због којих су Поповићеве драме радо гледане, довољно хваљене и за пола века биле тако примамљиве за публику, која у позоришту тражи забаве и поуке.

Један од првих узрока том успеху биће у предмету, који Поповић обрађује. Гледаоци (и читаоци, јер се и њих ово тиче) прате у његовим трагедијама своју прошлост, своју славу и несрећу, своје јунаке, оно о чему радо слушају па га, наравно, радо и гледају. Њима је пријатно, кад на позорници виде оне личности, о којима је толико читано и причано; пријатно им је, да о њима још што чују: што оно, што је и Видаковићевим историјским „романима“ прокрчило пута.

---

[1] Види П. Поповића *Национални репертоар С. Н. Позоришта.*

За српски свет увек ће бити веће задовољство, ако на позоришним даскама гледа развој какве радње, чији су му главни радници и главни ток догађаја већ познати. Историјски комади, нарочито они који се врзу око битке на Косову, имаду и данас највише публике. Свакому је мило видети свог познаника, новинарска вест која се тиче нашег пријатеља привуче нас и потакне, да је пажљиво прочитамо, и драмске личности, о којима смо већ чули, на неки су нам начин познаници. Најзад, оваква је садржина публици и разумљивија, није јој потребно много размишљања, да би поступке могла пратити и доводити их у везу.

И у веселим играма Поповићевим предмет је за гледаоце примамљив. Црпен је из савременога живота; пробирано оно, што је најкарактеристичније; нацртано, истина, нешто драстичније, али, тек, лик је погођен. Међу гледаоцима била је по која Фема, Султана, Јелица, по који Јања, њих није ни сада нестало, а с тим ни интереса за комаде, у којима се сличне личности јављају. Поповић је погодио, шта у својим играма ове врсте да напада, погодио је жељу своје публике, погодио начин нападања и — имао је успеха. Игре ове врсте биле су блиске гледаоцима, гледали су у њима своје доба, себе саме, додуше мало наружене, карикиране, с претераностима, али су, и испод те овлашне маске, осећали и морали осећати многе сличности са собом.

Тим што је предмет у шаљивим комадима ближи публици, савременији, приближно верна слика оданашњег доба, учињено је, те су овака

дела по успеху на позорници надмашила трагедије. Оваквих личности, као у веселим Поповићевим играма, има и сада као и пре; он их овде није *замишљао*, већ, готово, по моделима *снимао, описивао;* у њима је више, много више реалности, истинитости Таквих је фигура још, нити ће их скоро нестати. И за публику ће још дуго бити од већег интереса мало с претеривањем насликане личности из истинског живота, личности чија фела и специја још није угинула, више него недовољно верно приказивање историјских личности.

Једна је од добрих одлика у Поповићевим делима и жива радња. Он бежи од монотоније, тражи разноликости, лица му имају живота; ако и нема довољно заплета, труди се ипак да што живље заплете и размрси. Живости у радњи доприноси, донекле, и сам предмет; негде се, пак, сам писац труди, да се дотиче само онога што је најглавније, да брзо скаче с крупнога на крупно, да узимље оно што је од већога интереса, што је значајније, једрије *(Владислав)*. Из те тежње, да све иде живље, бујније, да нема досадности и једноликости, можда је на неком месту и дошло до брзих прелаза и неоправданих обрта: из тога, да не би дуго објашњење и лагано ломљење постало гледаоцима досадно, све се врши за час. Догађаји се развијају с чудном брзином, промене вам излазе сваки час пред очи; још се нисмо свикли на једну ситуацију, писац је њу већ развио у другу, често сасвим измењену. И живост је негде претерана, али је, ипак, та хитра, убрзана, радња пријатнија за око од монотоније, којој се

баш, рецимо, и не би могли чинити психолошки приговори.

Поповић је био вичан драмској уметности. Он је познавао позориште; знао је да погоди, шта се може публици допасти; знао је, чим се постиже ефекат; био је, сем тога, и човек јаке спреме, литерарно образован, најјачи у свом послу у то време. На успех његових комада утицало је и то, што се одједном, с таким особинама, јавио на пољу, које је пре њега имало само слабије раднике, у најбољу руку добре прерађиваче. На том пољу одједном отпочиње рад оригиналан писац, добар драмски раденик, образован и одарен човек, човек који воли и познаје позориште, познат с драмском техником, познат са жељама своје публике — је ли чудо, што су се дела таквог писца могла још и данас задржати на нашој позорници, која је спромашна била у писцима овога реда. Како је добро познавао, шта на публику јаче утиче и чему она пљеска, Поповићу није било тешко удесити своје комаде тако, да код гледалаца постигне, ма и тренутни, ефекат. Поред нарочито згодно намештених сцена, јачих места (по ситуацији), декламаторских разговора, ту је и уметност у завршивању чина, тражење погодна тренутка, кад завеса треба да падне. Многи завршеци чинова код Поповићевих драма нарочито су подешавани, да потресу гледаоца: имају у себи оног позоришног ефекта, који, инак, може да буде јак, и ако је, у већини случајева, прилично измајсторисан. Поповић *уме* да изради позоришно дело; он зна да се послужи свим оним, што доприноси успеху. На неким местима то се

постиже и ситницама, које су код њега лепе и тачне. Треба обратити пажњу, рецимо, на она места, где поједине личности нису више забављене главним догађајем; где почињу говорити о себи; где дају доказа, да су збиља створови од меса и крви.

И дикција је код овога писца, у опште узевши, лепа. У његову писању има топлине; он се труди, да оно што је речено буде *лепо* речено. Песник по души, он тој жици чешће пушта на вољу. У његовим комадима, с малим изузетком, често се може наћи на лепа поетска лирска места, која се морају допасти, јер су нежна, примамљива, топла, места из којих бије истинско песничко осећање. И то, свакако, не треба сметати с ума, кад се траже узроци, који су допринели популарности овога књижевника.

Појава млада, спремна, одушевљена човека, који је већ првим радовима огласио рат представнику раније драмске поезије, морала је привући пажњу. На публику, код које су општи књижевни захтеви били тако ништавни, могло је бити од јака утицаја и оно, што је поменуто као лоша одлика код Поповића. Онај „модерни стил“, како га Јовановић зове, онај тон, за коју ноту виши од обичнога тона, могао је за дуго годити већини овакве публике, као што их и данас, заједно, има, којима још годи. Књижевни правци не престају лако, нити им је крај дошао, чим се јави који нови правац. Престанак ранијега књижевнога периода често је веома далеко од почетка новога, уз који је за дуги низ година, истина као слабији, али ипак живео. Поповић ће

још за које време имати публике чак и за ону црту, по којој је сличан с Видаковићем. Ако је Поповић „изгубио цену“ за људе, који осећају и прате сваку промену у развитку позоришне књижевности, за оне, који у прсте знају сваки нов правац на овој грани од Поповићева доба до сада, имаће још доста времена и за публику, која само, па и то не увек поуздано, стигне да запази најкардиналније покрете у којој уметности. За такве његова дела још имају дражи. Додајте тому, да су људи ове врсте пре готови, да одаду хвалу *своме,* него они први, па је јасно, да ће Јов. С. Поповић још бити и гледан и хваљен. Та црта не мора бити без једне замерке, али је ипак, на крају крајева, за поштовање. У оном првом, заклањајући се за тако често помињану „објективност“, ми смо чешће претеривали и нагнали ког истински вољна, млада и даровита човека, да пре времена клоне духом. —

*

Што се тиче *оригиналности*, ту наш писац није јак. Поменуто је и на почетку овога предговора, да је он у позајмљивању грађе прелазно допуштене међе и гдегде није далеко од обичне књижевне крађе. За такав посао већ давно су му чињени прекори. Још 1848 год., у отвореноме писму које је разаслато уз *Српске Новине* и *Новине Читалишта Београдског*, неко је ударао на оригиналност појединих Поповићевих комада, а нарочито је био узео на око *Тврдицу*. Чак му је и писац одговарао[1]. Исто тако кад је *Бој на Косову* 1864

[1] *Библиографија* од С. Новаковића, стр. 210.

године, с прекројеним натписом, прештампан, напоменуто је у *Даници* за 1865 годину, бр. 5, да ово није оригинално дело, већ га је Поповић „превео с немачког из неког старог романа ритерског“ и „дотерао мало према српској историји“[1].

Роман, којега се тичу последње речи, било је, по истраживању пријатеља ми, Драгутина Костића, поменуто Флоријаново дело: *Gonsalve de Cordone ou Grenade reconquise,* из кога је Поповић узео много материјала за своје радове. *Светислав и Милева,* у првој обради нарочито, несумњиво има доста веза с *Гонсалвом,* највећи је део у *Боју на Косову,* а има трагова и у *Милошу Обилићу.*

Поред Флоријана за прва дела Поповићу је био најважнији извор Рајићева Историја, којом се и доцније много послужио. За *Милоша Обилића* тај је извор најглавнији. Вуково договарање с Муратом; Муратова намера, да и Вука смакне, пошто му помогне против Лазара; свађа између сестара, коју и Рајић описује по народном причању; ток битке — све је по Рајићу. И код Поповића се, као код Рајића, криви Милош, да је својим наглим поступком учинио више штете но користи; и на једном и на другом месту Милош, на крају, моли Лазара, да му опрости ту погрешку.

У *Боју на Косову* још јаче се огледа непосредна позајмица из Рајићеве Историје. Има преношења израза, па и целих места. Примера ради треба упоредити и на једном и на другом

[1] На истоме месту, стр. 148.

месту говор кнеза Лазара пред битку, храбрење Турака после првог узмицања, хватање Лазарево, смрт тројице побратима, Милошево јунаштво до савлађивања и т. д.[1]

Грађа из Рајића негде је само допуњавана народном *поезијом, и певањем и причањем*, а негде се Поповић одвојио од историчаревих података, па пошао за овим последњим. Тако код Рајића, нема помена, да је Милош *исказао* своју намеру, кад се од стола диже и полази са својим друговима; у народној поезији и код Поповића Милош јавно открива свој смер. Смрт Муратова код Поповића је као и у народном причању; тако исто и хватање Милоша (*бабу* из народног предања замењује код њега *авет*) и т. д.

Раније већ поменуо сам, по пријатељском саопштењу г. Драгутина Костића, да је Поповићу, кад је писао *М. Обилића,* била позната рукописна прича („повест“) о бој у на Косову (штампана доцније у Starinama X), па да се доста и послужио њоме.

Кад захвата из народне поезије, Поповић је мало умеренији. И *Наод Симеон* и *Ајдуци* само су по главној мисли из народнога извора. Први комад је по песми истога имена, други по *Предрагу и Пенаду*. Али је оставио себи потпуну слободу

---

[1] За Топлицу, јунака у овој причи, Рајић је могао мало да помогне. У толико је било више прилике, да Топлица испадне што романтичнији, набацујући на њ многе одлике и дела туђих јунака. С Топлицом је могао Поповић то да учини с тога, што је овај јунак мало познат из народне поезије, те му се у толико могло много штошта приденути. С Милошем се већ не би могло тако. Само је незгодно испало, да је Топлица канда по свему надмашио Обилића.

у допуњавању фабуле, те је оно народно тако претрпано, да се готово и не опажа. Ни с друге стране није ту Поповић доследан народном причању. Он хоће н. пр. да у првоме комаду избегне сувише случајну удадбу матере за сина (како је у народној поезији), па то квари неестетично изведеном неприродном љубављу; у другом делу хоће да заваду између браће, која се нису ни познавала, а имала довољно времена за то, оправда љубомором, а не неспоразумом и случајем, како је у народној поезији, па опет све остаје натегнуто. И у једном и у другом случају није нађена подесна драмска грађа. Овај други комад још би могао бити подесан за драматисање, да није тог међусобног непознавања и да оно није главно.

Поповић произвољно мења народно певање и у оно мало позајмице код *Милоша Обилића*. Зато и преноси садржину народне песме *Марко Краљевић и вила* на Топлицу[1], Милоша и — авет, код које већ никако није ни могао наводити онога оправданог узрока стрељању.

На неколико места позајмљује Поповић и од себе самога. Отуда се чешће може наћи да је на два или три места говор о истим стварима. Тако на пр. Вукосавин сан једнак је и у драми и у причи; помен о пењању на месец, у преради *Лаже и шаралаже*, налази се и у *Роману без романа* (II део стр. 24 и даље); у истоме делу, кад је реч о крпарењу око женидбе и удадбе, (II део стр. 38 и даље) речено је у кратко оно

[1] У драми је незгодна та измена. Тако на пр. Милош гони Топлицу на певање, а о Милошу је глас, да му је грло лепше него у виле.

исто, што и у шаљивој игри *Женидба и удадба; Милош Обилић* и прича о Топлици и Зоранди, као што је речено, имају доста упоредних места и т. д.

Питање о позајмици у Поповићевим комадима заслужује и много више времена и простора, него га може бити за један обичан предговор. Мени је довољно да поменем оно што је најзажније, и то поглавито за његове почетне радове, а за детаљнији преглед биће довољно прилика. Остало је поменути угледање на туђину, па да се заврши и одељак о изворима нашега драматичара.

Нема сумње, Поповић је познавао доста туђих писаца. Он у својим комадима многе и помиње, помиње често и без реда, и боље и слабије. Тако је ту шарен ред од имена: *Шлегл, Клаурен, Коцебу*[1], *Шилер, Гете, Мајдингер, Рабенер, Сервантес, Е. Си, Чоке, А. Лафонтен, Блумауер, Лесаж, Штерн, Виланд,* а чешће се цитира и који од значајнијих класичних писаца, особито из латинске књижевности.

Вероватно је да се ма у чему користовао понеким писцем од овде поменутих, као што је

---

[1] Јован Стерријин не само што има везе с Коцебу-ом, по томе што га помиње и што се гдегде повео за њим, него он има и иначе с њим много сличности. И Коцебу је разноврстан по раду; поред трагедија има и драма друге врсте (језовите породичне слике, шаљиве игре, лакрдије, оперете), има приповедака, романа, спевова, полемичких списа, лаке шале, па чак и памфлета. И он је, као и Јован, правник по струци; и њему је драмски рад најмилије занимање; и он отпочиње слабим историјским комадима, као и овај; и он господари позоришном публиком, само за релативно краће време, него је то код Поповића. Само не треба сметати с ума, да је Коцебу имао да наследи, мањега по дару, већега по моралу, Ифланда; за нашега писца био је Ифланд — Јоаким Вујић.

извесно да је познавао и угледао се на неке, којих не помиње у својим делима. Рећи тачно колико је од кога позајмио није нимало лако, кад је питање о овоме код нас тако мало разрађено. Тек је у последње доба опширније проговорено, у овоме погледу, само о сличности у раду код Поповића и чувеног француског комедиографа Молијера[1]. Том је приликом изнесено, да је басна у *Лажи и паралажи* слична оној у Молиеровим *Смешним прециозама;* Кир Јања да је нешто мало друкчије изведен Молиеров *Харпагон;* за *Покондирену тикву* речено је, како је „сва у стилу и духу Молиеровом, сва скроз *молиерска,* почевши од главне теме па до израде епизода и детаља“.

Не могући дубље улазити у ову ствар, ја ћу још једино покушати да нађем нешто везе између Поповића и највећега драмског песника, Шекспира; негде ће бити, истина, и нешто недовољна нагађања, али се надам да ћу показати, како има и несумњивих позајмица.

Колико ми је познато, о овоме питању до сада је мало рађено. До оних раније поменутих напада на оригиналност Поповићевих дела нисам могао доћи, те не знам, да ли има што год и о овоме. П. Поповић, у помињаној расправи, указао је, да је, по предмету, *Зла жена* у посредној вези са Шекспировом *Припитомљеном злоћом,* јер је рађена по Вајсовој оперети, која има исти предмет. Ј. Ристић, у своме чланку у *Гласнику*

[1] П. Поповић у помињаној расправи. *Тврдица* је још раније упоређиван с Молиеровим *Харпагоном* (види *Грађу,* стр. 61).

VIII дотиче се нешто оштијег поређења између неких места код оба ова писца (Виловићево лудило у *Смрти Стеф. Дечанског* и т. д.), али не даје опширнији преглед. И М. Јовановић указује на Шекспира, па, између осталога, вели и за трагедију *М. Обилић*, да је „магбетисана“.

Шекспира је Поповић могао познавати по немачком преводу (као и Стеван Стевановић), јер су га Немци имали још 1762 године (Вилавд); чувеног њихова преводиоца, Шлегла, помиње и Поповић уз остале књижевнике, које из туђих књижевности познаје. *Магбета* је још могао познавати и по Шилерову преводу. Српска позоришна публика најпре је гледала Шекспирова *Ромеа и Јулију*, али је то било тек 6 јулија 1858 год.

Имајући на уму правац који је у доба Јована Стеријина био омиљен и за којим се и он повео, сасвим је разумљиво што су га привукле баш оне Шекспирове драме, у којима има тајанствености, крвавих сцена, ужасних злочинаца, где су јунаци подмукле и сујетне убице, које се ничега не ужасавају, само да до циља дођу: драме оне врсте, какве су *Магбет* и *Ричард III*. И у Поповићевим комадима има свега тога. Треба само упоредити *Милоша Обилића* и *Владислава* с поменутим Шекспировим делима, па ће се лако опазити, да у нашим јунацима има довољно црта, које су тако типске за Шекспирове личности. У оба ова дела имате код Поповића по једну личност с тајним намишљајима, окорела срца, мрачне ћутљивости, наклене душе: у *Милошу* је овакав Вук, у *Владиславу* сâм главни јунак. Чини ми

се, има истине у мишљењу, да се кроз оба ова лица може назрети Магбет, Магбет са оноликом жудњом за власничком славом као Вук, са оноликo крвожеђа као Владислав. И Магбету, као и Вуку, непрестано су на уму слава, сјај и круна; и Магбет, као и Владислав, не преза ни од чега, да смакне све, што му је на путу. У њиховим оцртима има доста сличних боја и једнаких потеза, а и околина им није много различна.

Владислав је и судбином својом сличан Ричарду. Жељан круне, он убија правога наследника, окривљује невина човека, предаје га смрти; по његову се налогу убијају они, од којих се боји да ће му сметати у наследству престола — све као и тамо. И он се, као и Ричард, а и Магбет, сурвава онда, кад је већ дошао до остварења својих жеља. И у *Владиславу* има, нарочито на завршетку, много сличних црта и у самој обради с поменутим Шекспировим делом (завршетак на бојном пољу, грижа савести, привиђења и т. д.).

На Шекспира може да подсети и једна од последњих сцена у *Владиславу,* кад му се јавља пустињик, па му прича, е је, тобож, сâм он учинио све оно, што је Владислав већ био учинио. Ово, у маломе, може да буде паралела оној сцени у *Хамлету,* кад се, по његову налогу, пред краљем и краљицом игра баш оно, што су они извршили (убијство пређашњега краља) и на онај начин како се о свему причало.

И у споредним личностима има понешто из Шекспира. Довољно је указати на Негоду, подбадача Вукова у *Милошу Обилићу.* Моје је мишљење, да је он несумњиво сличан с којом

„дворском будалом“ у Шекспировим делима, јер су му и поступци, а нарочито говор, потпуно у онаквом духу и правцу, како је то код Шекспира, где су, најчешће, те „будале“ најпаметнија лица у комаду.

Сцена у којој се три авети јављају Вуку (*Милош Обилић*, стр. 89) несумњиво је по сличној сцени у *Магбету*. Авети и њихову царицу замењу овде три вештице и Хеката; докле оне проручу судбину Вуку, ове проричу Магбету. И начин јављања и прорицања сасвим су једнаки, као што се може лепо видети из самог поређења.

Прорицање се и на једном и на другом месту дешава на пустари, уз грмљавину.

Шекспир:

Прва вештица. Где си била, сестро?

Ј. Поповић:

Прва авет. Сестрице, где си била?

На оба места настаје причање о свима лошим пословима, које су вештице посрпавале. И у тим појединостима има неке сличности. Тако се код Поповића у аветињским разговорима помиње „налог *палца*“. Израз се може разумети, кад се види да код Шекспира прва вештица прича, како има код себе *чудотворни палац*, т. ј. палац несрећна бродара чију је лађу, кад се у домовину враћао, разбила бура о стеновиту обалу.

Сцена 5.

Ступају **Магбет** и **Банко**.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Магбет. Говорите, ако можете. Ко сте ви?

Прва вештица. Слава, слава ти, Магбете! О, слава ти, тане од Глајмса!

Друга вештица. Слава, слава ти, Магбете! О, слава ти, тане од Каудора!

Трећа вештица. Слава, слава ти, Магбете! Ти ћеш некад бити краљ![1]

Сцена 6 (у II чину).

Бранковић замишљен ступи, за њим **Негода.**

Бранковић. Тко сте ви, незнате старице? Заклињем вас свим што вам је свето одговарајте!

Прва авет. Благо теби, Бранковићу славни!

Друга авет. Благо теби, светило Србије!

Трећа авет. Благо теби, стубу владетељства!

Прва авет. Твоје ће се име прогласити,

Друга авет. Твоје ће се колено славити,

Трећа авет. Круну носеђ' читаве Србије.

(стр. 89)

Магбет их, потом, заклиње, да му кажу што више; оне се устежу, али му ипак кажу, да ће рађати краљеве, пу он сâм неће то бити. Код Поповића, прва авет показује Вуку у огледалу његова сина Ђурђа и објашњује му, да ће он некада понети круну. Има сличности и у сценама које долазе после тога исказа.

Има доста места, за које се не може тако лако поуздано рећи, да су израђена по угледу на слична места у делима туђих књижевности, и ако има доста разлога за нагађање. У послу ове

---

[1] Пета сцена I чина по Шлеглову преводу; и Шилеров превод је с врло мало одступања.

врсте може се лако и претерати. Зато би и било непоуздано, кад би се тражила сличност између једне од последњих сцена у *М. Обилићу*, где Милош и Мурат наизменце коментаришу извештај о току битке, са сличном сценом у Шилерову делу *Јованка Орлеанка*. Сем позајмице ове врсте, о којој је, бар у главним цртама, било речи, Поповић се туђином много користовао и у самом обрађивању домаћих предмета. Он је попримао оно, што је било опште код туђих писаца онога доба које га је највише привукло, оно што карактерише њихову школу и са спољне стране; код њих је, да се просто рече, изучио занат, па је после, у својој радионици, на домаћем материјалу, радио онако, како је био научен, у колико му нису сметале оне особине тога материјала, које се нису могле изменити. Немачка дела била су прва на ударцу и она су, неминовно, морала највише утицати. Тај се утицај огледа не само у општем утиску, већ и у појединостима. Код Поповића је доста германизама. Ред речи није по особинама српскога језика; ту је силан број реченица са глаголом на крају и иначе онаким редом, какав је у немачкој синтакси. Одатле су и изрази као: „ако су вам очи биле код куће“, помен о залагању душе ђаволу (Ајдуци), они чести узвици: „Небо!“ или „Гром и пакао!“, „Ад и пакао!“, и њима слични. — Угледања ове врсте могу лако пасти у очи и читаоцима, који су и овлаш познати с немачком драмском поезијом онога доба.

*

Радови Поповићеви, с којима се Задругини читаоци овом приликом боље упознају, имају, нарочито по данашњем схватању, прилично недостатака, и после сваковрсних поправака пишчевих. Али и поред њих ће Поповић остати један од најзнатнијих радника на српској драмској књижевности. У добрим писцима те врсте били смо увек оскудни, те нам је сваки добар радник у толико милији. А Јован Стер. Поповић далеко је одмакао од те просечне оцене. Он је, збиља, заслужио, да га се публика увек са захвалношћу сећа и да свагда и делом указује довољно пажње његову раду. *Српска Књижевна Задруга*, пружајући у новоме издању његова почетна дела, даје доказа, да и о једноме и другоме води рачуна.

Зајечар.

Јер. Живановић

О ОВОМ ИЗДАЊУ

У овој, првој, свесци драмских списа Поповићевих штампају се прва два „жалосна позоришта“ његова: *Светислав и Милева* и *Милош Обилић*, и прво „весело позориште“ *Лажа и паралажа.*

Поповић их је тим редом и штампао. Године 1827 издала је Матица Српска о свом трошку: **Невиност** *или* **Светислав и Милева,** *жалосно позориште у пет дејства* **Јоаном С. Поповичем,** *мудрословија слушатељем сочињено. Die Unschuld. ein Trauerspiel.* Поповић сâм вели да му је ово дело штампано те године два пута. Доцније га је прерадио и тако штампао у Београду год. 1848 у I књизи *Новијих позоришних делâ* својих. Овако прерађена прештампала су га Браћа Јовановићи, књижари панчевачки, у 23 свесци своје *Народне Библиотеке.* — Године 1828 издао је Јосиф Миловук у Будиму друго дело Поповићево: **Милош Обилић,** *јуначко позориште у пет дејствија, сочињено* **Јоаном С. Поповичем,** *мудрољубија слушатељем. Milosch Obilics, Trauerspiel.* Штампано је по други пут у 145 св. панчевачке *Народне Библиотеке.* — Трће дело издао је сâм писац г. 1830 у Будиму: **Лажа и паралажа,** *весело позориште, сочињено* **Јоаном С. Поповичем.** *Der Lügner und Zulügner.* Ово је дело Поповић доцније прерадио, али га тако није штампао, него је по смрти му с осталим рукописима предато Матици Српској у Новом Саду, у које је и данас на чувању. По првој изради штампано је и у 155 св. *Народне Библиотеке,*

а осем тога издала су га и Браћа Поповићи, књижари у Н. Саду, г. 1884.

Овде се прештампава *Светислав и Милева* по издању од г. 1848, *Милош Обилић* по издању од год. 1828, *Лажа и паралажа* по рукопису Матичину, дакле први пут по преради.

Измене учињене овде у језику и правопису Поповићеву ово су: 1) речи су правилно растављане и састављане (место *доклеђемо* и др. и *поврати ћу*); 2) писане су према изговору: *жалосно* (— стн —), *сриски* (— бс —), *богобојажљив* (— зљ —), *бешчиније* (— зч —) и др.; 3) дометнуто је х: *хоћу, сахранити, добрих, тихо, аха, њих*, па и *их* (место *іи-ји*) и *хвалити* (м. *фалити*); 4) место *и* стављано је *е*: *где, потавнео, видети, пролевати* и др.; 5) и обрнуто, *и* место *е*: *пристаје, приговарати* и др.; 6) место ѣ стављено је *е*, јер и Поповић има тако (време, дете и др.): *дејство, девица, опредјелити* и др., па према томе увек и: *нежан, гнев, ален* и др.; 7) стављено је *њ* место *н*: *ређашњи, детињство*, и место *љ*: *умањавати*; 8) *н* место *л* у речи *многи*, и обратно, *л* место *н* у *искалити*; 9) у *М. Обилићу* је место *кој* (кой), како је готово редовно у једнини, стављено *који*, а тако и место *Сербија, Сербљи, Сербски*, како се обично налази, *Србија, Србљи, сриски*: да се бар у томе изједначе сва три дела.

Друге измене, у тексту, ово су: 1) бројеви су исписани речима и скраћенице су допуњене; 2) у *Св. и Милеви* одржана је тачно разлика у употреби имена *Стефан* и *Стеван*: првим именом зове га писац, другим друге личности у комаду; 3) уједначено је обележавање позорја у сва три дела тиме, што је у *М. Обилићу* изостављена реч „позорје“, те остали само бројеви; 4) у натпису појединих позорја додата су потребна а неспоменута лица, најчешће *ређашњи* (*Св. и М.* II 4, III 5, 11 и т. д.), *после и чиновник* (*М. Об.* I 5), *после роб* (М. Об. V 7) и др.; 5) лица су крупније штампана на почетку новога реда, и кад само раде а не говоре, на пр. у *Св. и М.* III 9 место:

Милева. Ах! (падне у несвест. Даница се збуни око ње). — удешено је: *Милева* Ах! (Падне у несвест). *Даница* (се збуни око ње). и др; па су ту учињене и даље потребне измене, као на пр. у *М. Об,* IV 5 место: *Вукосава.* Ох! (посрне у несвест, Милош је придржи). *Милош.* Вукосаво! — удешено је овако: *Вукосава.* Ох! (Посрне у несвест). *Милош* је придржи). Вукосаво! и др.; па је по потреби мењан и ред речи, изостављена свеза и т. д., на пр. у *Св. и М.* на свршетку III 7, у *М. Об.* III 5 и др. — 6) У тексту *Милоша Обилића*, у коме највише има и штампарских и других омашака, учињене су ове поправке: а) Наше су силе (м. жиле) ослабиле [стр. 21, овде 77]; б) *Негода.* Идемъ тражити веттице да видим єл' истина, да *самь* я Турчинь. *Бранковић.* Шта сниваш! ты си Србско млеко сисао у Србскомъ обычайма воспитанъ, и я самь твой отацъ. *Негода* (пођути). Есть, есть, бяше є то твко, та Србинь *самь* я Турчинъ. *Бранковић.* Шта сниваш! ты си Србско млеко сисао, у Србскимъ обычайма воспитанъ, и я самь твой отацъ. *Негода* (пођути). Есть, есть, башь є то тако, та Србинъ самь я, па нека светъ говори што му драго.... [стр. 41], где је слагач у другом говору Негодину после *самь* я додао *Турчинъ* из првог говора, због истих речи, па још једном сложио говор Бранковићев и други Негодин, што је овде [95] избачено, као што је и у панчевачком издању [29]; в) О бежите... часови... кои ми любко време раставляте, *гди ти* радостно магновеніе, кад ћу Милоша у пучину несреће погружена видити [стр 46], удешено је [стр. 99] овако:... растављате; *(х)оди ти* р. магновеније.....! јер онде нема знака?, па да се удеси... *гди си*... као што је у панчевачком издању [стр. 32]; г) у Лазареву говору Југу [стр. 80, овде 129] Я незнамъ шта си ты наумио оче, *(мало ли је)* што изгуби єдног зета, него ме гонишь да се и другогъ лишимъ! — додате су речи у загради као што је и у панчевачком издању [57]; д) то значи да један мора угинути (м. учинити), да други живот продужи [стр.

68, овде 119, као и у панчевачком издању стр. 48]; ђ) *Милош*:... Триста живота да има (м. имам; дакле Мурат а не он), триста бих га пути погубио [стр 112, овде 155]; е) *Милош*. Ах, Боже, ти им (м. ми; т. ј. Србима који се боре, а он већ не мисли на свој спас) сад помози! [стр. 113, овде 156]; ж) крокодил (м. тигар) се спусти у земљу [стр. 105, овде 150, као и у панчевачком издању 74].

Пријатна ми је дужност захвалити Управи Матице Српске у Н. Саду на готовости с којом ми је уступила рукописе Поповићеве ради прегледа и преписа, а особено господину д-ру Јовану Радонићу, библиотекару Матичину, на многим услугама и помоћи.

Ј. Костић

СВЕТИСЛАВ и МИЛЕВА

ПРЕДГОВОР

. . .

Јоште године 1842 желело је позоришно друштво у Београду представљати „Светислава и Милеву“. Како дело ово — у моме детињству састављено и године 1827 двапут печатано — носи трагове недозрелости не само у плану, него и у дијалогу, саизволети нисам могао да у моме присуству ступи на позориште онако, као што је; и то ми је дало повода — почем би помесне поправке мало што помогле — цело дело прерадити. Да не би пак читатељима укинуо чувство оно, које су из првог изданија добили, задржао сам, колико је год било могуће, првобитни план; и по томе дело није могло добити онај вид, који би заиста добило, кад бих га изнова смислио и средио. Два су пак узрока, што прерађено ово позорије на свет издајем: прво да би се и по другим местима, као народно и познато дело, у новом оделу могло представљати; а друго, да би се млади наши списатељи научили примером мојим, како је полезна ствар књижевне саставке своје више година у рукопису држати. Изданију овом не придевам никакве особите лепоте; али и то могу слободно казати: да преимућство над првим заслужује.

У Београду, 7 фебр. 1848.

Ј. С. П.

саизволети — пристати, допустити. *чувство* — осећање. *полезан* — користан.

ЛИЦА

Кнегиња Милица, царица српска.
Стефан, њен син.
Милева, њена кћи.
Селимир, советник.
Светислав, његов син.
Даница, Милевина пратиља.
Бајазит, цар турски.
Емир, **Осман**, **Ибрахим** } паше.
Тимур Тамерлан, хан татарски.
Више војске татарске, **стража**.

ДЕЈСТВО ПРВО

(Соба у двору Миличином)

1.

Стефан (сам: седи замишљен, наслонивши се на руку. Наједанпут дигне главу). Тако мора бити! Србија, та пре та после, пасти је морала! Зар бадава толике кавге и распре, толика несогласија и бешчинија по њој бијаху? Зар она убиства, оне неправде да на добро буду?! — Јадни, несрећни народе, колико за права Бога страдати мораш, колико крви просипати мораш: да ублажиш светињу правосудија, светињу коју су твоји праоци несмислено оскврнили! Душане, Душане! Сад да устанеш, па да видиш твоју Србију, зачудио би се, нити би је могао познати, сироту! Под тобом је као крин цветала, а сад, тужна, без помоћи цвили. (Устане). Све је поремећено: закони погажени, не гледи зет на таста, не поштује млађи старијега; све ти то омразом, све осветом дише. Ал' тако је, јер си *ти* први у српскоме роду, који оцу постаде убица. Вукашин те срета, свети се неправди, а сам себе у грех уваљује: Уроша ти убија; а сам с Угљешом под мач правосудија пада! Ах! Сав стре-

---

несогласије — несугласица. *бешчиније* — нечасно дело.

ним, кад помислим какови се сметови над Србијом вијаху, кад су оца мога бирали за цара. Завист, паклена завист, злоба и мрзост одмах га је почела гонити, која му ево и главе дође. — О, оче мој, добри оче мој, ти уживаш блаженства по пределима небесним, а син твој, Стеван твој, жалостан проводи живот! Укрепи му дух, о оче, да и он стазом твојом, стазом правде и разума, иде, и да у њему Србија оно задобије опет, што је у теби, жалосна, изгубила. (Наново се пусти у мисли).

2.

Милица, пређашњи.

Милица. Нашто жалости онде места давати, где се о помоћи мислити мора?! Стеване сине, пробуди се! Унинијем отаџбина ништа не добија.

Стефан. Унинијем, мати, цела топе земља. Погледај на Косово, црни онај гроб свега што је Србину драго и свето. Сјајност и слава и слобода, свакоме мила, онде сахрањена лежи. Ми смо останци овога плачевнога лика, и камо срца, мајко, које неће при овоме помислу на четворо пући?! Не унивати, не тужити и уздисати, но крваву сузу проливати мора сваки, који цену Сриства у правој мери осећа. О, зете, проклети Вуче, до тога ли те славољубије довести могаше, подло чедо паклом задахнуте злоће!

Милица. Не спомињи то мрско име, не пуни ми срце новим туге отровом: да је убица славе српске јоште у животу. Остави га, сине, ономе судији,

---

кад су оца мога бирали за цара — по историји архимандрита Јована Рајића (1726—1801) године 1374. *униније* — безвољност, сета. *лик* — збор, хор.

који поступке људи неумитним цени оком, а ми се обратимо, куд нас дужност позива. Народ је на нас надежду упрО, од нас чека помоћи. Како ћемо ране му залечити? Како ћемо га сачувати од других беда, које му непријатељи кивно приправљају? Земљу, сине, ваља да бранимо, јер ћемо за њу тешки одговор давати пред Богом.

Стефан. Хоћу је, мајко, бранити до последње капље крви; бранићу је, мајко, као што су је и преци наши ватрено бранили. Та ваљда није све јунаке прогутало Косово?! Има детића, којима ће радост бити за отечество крв пролити скупу. Док је овога о бедрици мача, и док је мени Лазара и Светислава мојега: нећу допустити да Србин носи туђе ропства ланце! Чете ћу од самих младића накупити, јер је младост одважнија за домовину умрети своју. Мудри совети искуством богатих стараца нека нас руководе, и ова свеза млађаних мишица нека поврати отаџбини стару моћ и сјајност!

Милица. Љубов те, сине, отечества распаљује, она ти улива снагу, која се у твом само уображењу налази. Не можемо се ми, Стеване, борити: прошло је оно време, кад су Србљи сложно на непријатеља ударали. Сад један другом добра не жели. Где је Вук? Са собом одвукао језгро војске српске, граби и отима земље и градове, круну гледи са убитком среће српске да присвоји, несрећник. С ким ћеш војевати? Са Светиславом, с децом?! О, сине, лепа је младост, пуна жара родољубија; али праву своју

Лазар — као брат Стеванов, трећи син Кнеза Лазара. Ово је по историји архимандрита Јована Рајића који је ту погрешно узео сестрића Стеванова, сина Вукова и Марина, који се тако звао; *младост* — омладина.

снагу не познаје. Ми би једва десету част онолико људи сакупити могли, колико би Бајазит нама противуставио. Видиш ли ти да се престол Цариграда потреса и да Европа стрепи од оружија турског!?

Стефан. Шта нам дакле радити ваља?

Милица. Поступити другим начином. Ми морамо тражити мира код Турчина: једно, што је одсудну битку добио, а друго, да нас — ах! — и од нападања проклетога Вука брани. Каква клетва сустиже Србију, кад морамо против рођенога зета да тражимо помоћи!

Стефан. Мир, мати, велиш?! И ја мир љубим. У миру земља благодатне плоде своје богато излива, у миру се установи и закони крепе; војник тражи покој, ратар пште мир, и ја велим: мир да буде! Но ако нас овај мир скупо стане?

Милица. У нужди се, синко, све скупље купује. Да пошљемо посланике: нека Бајазиту представе да ћемо му годишњи данак плаћати, само да нам земљу не раздире више.

Стефан. Кад се на ино не може, нека иду! И, о да би Бог дао, да на том остане! Ах! Срце ми се цепа при помислу, да је Србин постао робом; али је судбина строга. Нека иду! Ево нам и деде Селимира, нека и он чује шта смо закључили.

3.

Селимир, пређашњи.

Стефан. Добро нам дошао, дедо Селимире!

Селимир. Добро нам је, синко, одавно потавнело! Зло нас гони и судбина јошт мачеве оштри.

част — чест, део.

Ах, Боже мој! Зашто рана моја није била смртоносна, те не бих несрећу земље очима гледао?!

Стефан. Ал' јој не би ни у чем ни помоћи могао. Добри старино, ти си један од родољубаца остао, на које је покојни отац мој надежду полагао: дај лека, помози, о, помози домовини!

Селимир. Ево ме готова за род српски највећи терет на слаба метнути рамена: посртаћу, издисаћу, а нећу гласа ни јаука пуштати. Ал' је тешко и претешко' залечити рану ову!

Милица. Ми смо намислили отправити посланике турскоме цару.

Селимир. Турскоме цару?! Чега ради?

Милица. Да мира просе.

Селимир. Посланик од Бајазита већ је овде, и ја чрез њега долазим.

Милица. О небо! Ова брзина ништа нам добро не носи. Но саслушати га морамо. (Звони. Дворослужитељ дође). Нека уђе посланик турски. (Служитељ одлази). Час Србљима последњи куца, то ми срце каже. Но судбина је разгневљена, умирити је морамо.

4.

Осман, пређашњи.

Осман (поклони се). Цар Бајазит кнегињу Милицу и њене синове поздравља! Добро познаје храброст Србаља, о којој се недавно на пољу Косову уверио: чествује такав народ и уважава, и зато ти својевољно мир подноси. Услови су кратки: да му твоја два сина с десет хиљада војника у помоћ пи-

---

чрез њега — због, ради њега. *чествује* — поштује.

љеш. А да видиш како Бајазит с тобом искрено мисли, саму кћер твоју најмлађу жели имати за жену.

Милица (пребледи).

Стефан. Милеву за жену?!

Осман. Јест, то Бајазит, цар мој, жели. До сутра се надам одговору. (Одлази).

Стефан (дуго укочен гледа матер). Мати!

Милица. Какав глас! Не, неће тога бити! Дете моје не дам, ономе је не дам, којега је само име кадро нежно срце поразити њено. Ах! Ово је жертва, која ми душу потреса. Милево, потпоро несрећне матере твоје, тебе да изгубим!? Не, тако ми Бога! Пређе нека се Косово јошт један пут крвљу полије Србаља! Стеване сине, осећаш ли силе, да кући својој помогнеш? Купи војску! Сама ћу с вама поћи! Женско ово срце неће се устрашити при ужасном проливању крви. Само Милеву не дам, дете не дам крвнику у нокте!

Селимир. О, царице, из тебе чувство материно говори. Но ти ниси само Милеви мати, већ цела Србија тебе тим лепим именом поздравља, и свака је дева српска твоја кћи, која од тебе спасенија чека. Дужност ти је, мајко земље, за најмање чедо твоје старати се.

Милица. Куда те, старче, ослабљена чувства воде?! И оно хоћеш да порушиш, што нам је природа као најлепши цвет у прсима потхранила. О, иди, расказуј науку ову слабоумнијој од мене. Која дете своје не љуби, ни земљу љубити не може.

Селимир. Или боље: која земљу не љуби, пред матерњим чувством као претворна опсена кука. Да су тако браћа твоја мислила, и сад би их гледала код тебе. Њих си без суза на војску испратила; ис-

пратила кнеза, твога незаборављеног супруга; сахранила сву твоју родбину с оним чувством, које је великога Душана, твога брата, онако дивно одликовало. Сад те љубов к Милеви тако слабом учини, која ће нашег непријатеља укротити. Царице, кнез Лазар гледи на поступке твоје.

Милица. О, кад Селимир тако говори, Селимир, који зна шта је Милеви Светислав!

Селимир. Светислав је мој јединац, царице, и њега бих трипут сопственим очима на смрт испратио, па ни сузу испустио не бих, кад би добро постојбине наше то од мене захтевало. Не тужи, светла кнегиње: ја ћу сâм с Милевом и Стеваном поћи. Ако ме надежда не вара, јошт се може све другојачије променити. Али срце материно мора кћерцу засад да прегори.

Милица. Мора?!

Селимир. Заиста, мора.

Милица. Дакле иди, несрећна кћери моја, једина утехо у горкој туги твоје јадне мајке; иди, да и тебе изгубим! Све ћу изгубити што ми је драго и мило, и опет ће Србија остати сироче. Ах! Сакрићу сузу ову од Селимира, да љубов материна не уцвели љубов к отаџбини. (Брзо отиде, рукама очи покривши).

Стефан. Света сени оца мојега, видиш ли? Твојом кривицом није, што Србију постиже ово. Приспео је последњи час твом несрећном народу: расејаће се, утаманиће се, дне ће своје изван миле отаџбине оплакивати, јер је трострука беда за несрећну овцу, кад с вуком мора у сродство да ступа.

Душана, твога брата — јер је он потомак краља Стевана Првовенчаног, а Милица брата Стеванова, жупана Вукана, у истом колену.

Селимир. Спико, теши жене као јунак, а не умножавај невољу мечтама ума. Та јошт се може све то размимонћи.

Стефан. И да војска српска поради Бајазитовог славољубија крв пролива своју, крв која је потребна јошт за какво Косово! Да несреће наше превелике, кад морамо сами, нашим сопственим рукама, гроб себи да копамо!

Селимир. О, зашто ме ниси, Косово, прогутало! Сваки дан доноси беде, за десет година човеку премноге. Бедна Србијо, несрећни Селимире! (Отиде).

Стефан. Срећан си ти, старче, јер те ноге неће одржати, да беду земље довршену видиш! На ово је Стеван осуђен.

5.

Милева, Стефан.

Стефан. Ходи, Милево, ходи, мила сестро, да те братским рукама загрлим. Никада те нећу моћи овако слободно, овако нежно загрлити, бедна жертво наша!

Милева. О, брате, мекано ово девојачко срце тако је измучено небројеним ударцима судбине, да никакву више тугу сместити не може. Штеди женску слабост, љубезни Стеване, јер наша мекост осећа тугу троструко, кад жалост јунаку на лицу гледи.

Стефан. Није жалост ова, Милево, за отаџбином, коју на челу моме читаш; већ братска љубов топи се при погледу лица твога, јер ти тешка суд-

---

мечта — машта.

бина предстоји. Без браће ћеш остати, без родбине остати, и опет, ах!.. можда ћеш бити задовољна и срећна, ако је срећа завичаја лишити се.

Милева. О, брате, таквим ли мелемом привијаш горке ране девојки, која од тебе утеху сваку изгледа?! О, немој, не парај ми овог јадног срца, које никога није увредило.

Стефан. Није, Милево сестро, није оно никога увредило, као што ни моја, ни оца нашег воља, никога увредила, никому досадила није. Ал' је светост правде издаље нарушена. Тебе је избрала судбина, да је оним, што ти је најмилије, твојом невиношћу, ублажиш. Чуј, Милево, јер чути једанпут мораш! Бајазит с нама мира хоће. Он захтева да му ја и Лазар с војском у помоћ идемо....

Милева. Њему у помоћ?! О, Боже!

Стефан. И ми овај услов морамо да примимо, јер се тек тако одвратити може гром ужасне судбе, који са ужасном хуком прети Србију до корена да сатре. Али је судба наменила да и ти земљи окове у нечем одлакшаш, оној земљи, нашој слаткој мајци, за коју је велики Лазар са целом родбином жертвовао крв и живот.

Милева. Милостиво небо, шта ћу још чути!?

Стефан. Није тако страшно, као што нам се види. Бајазит захтева да ти — његова супруга будеш.

Милева (пребледи, хоће да падне).

Стефан (придржи је). Милево, Милево! Не дај да те црне мисли преобладају! Помисли да си кћи великога Лазара.

Милева (исправи се, погледи на небо, потом на брата). Не, нећу очајавати! Зар је мени љубов браће моје

и матере Милице непозната?! Они ће одбранити слабу своју Милеву.

Стефан. Велика је љубов наша к теби, Милево сестро, и ја сам први, који бих живот свој за тебе положио; али је друга невоља, која руку обезоружава нашу: отечество! О, погледај, како оно, бедно, без сваке помоћи цвили! На тебе је једну управило сву надежду. Што му педесет тисућа дати не могу, ти му једна набавити можеш: мир и спокојство. О, помози му: жертвуј себе, као што је отац наш, као што је дед Богдан, и као што су остали наши сродници себе жертвовали. Жалост твоју ублажаваће срећа толико милиона људи. Благослови ће те са сузним оком из земље пратити, и ови благослови....

Милева. Дакле никакове надежде за несрећну девојку?!

Стефан. Надежда нас, Милево моја, бољега чека. Ти си земљи сад једна надежда: ако ти ослабиш, ако твоје девојачко срце клоне, ко ће јој помоћи?

Милева. О, пусти ме, брате, да се мало разаберем.

Стефан. Опомени се оног случаја, који је доброме оцу нашем сузу радости изгонио. Мала си била и једва си говорити могла, кад си код њега, бригама оптерећеног, седела и пажљиво слушала разговор са дедом Богданом: хоће ли се турскоме подложити данку. И ти си тепајући изустила: „Бабо, немој Турчину да служиш!“ О, знаш ли колико ми је пута отац наш ово повторавао, кад нам је говорио о љубови к отечеству?

једна — једина. *повторавао* — понављао.

Милева (покрије лице рукама). Боже, шта сам дочекала!

Стефан. Твоје сопствене речи нека те укрепе, а ми ћемо све чинити, да ти судбу одлакшамо.

Милева. Страшне речи код слабачких сила! Остави ме, брате, да о њима мислим.

Стефан. Ја идем. Љубов к отаџбини нека те укрепи! (Отиде).

Милева (сама). Љубов, несрећна љубов, она ће Милеву погрузити у пропаст! О, где си ти, невино детињства време, кад сам љубови слободна била? Ти протече и ја жертвовах најлепша чувства Светиславу моме, да за отечество ништа не остане. Могу ли оне лепе, оне љупке порушити свезе, да спокојством живота мојега за то не платим? Отечество, добродетељ — какве страшне речи за девојку младу и слабу! Ал' је то воља браће моје, воља матере моје, воља целе српске земље, и ја се не могу отргнути, да свети пепео оца мученика неблагодарно не разгневим. — Ево ме дакле, бедна земљо српска, ево ме теби, твоје среће ради, на ужасну жертву! Сахранићу, јадна, чувства моја, која сам Светиславу дужна; заборавићу га. — Заборавити?! Не! Он ће у уму моме увек живо остати написан. Пролеваћу сузе о изгубљеној надежди мојој, венућу, тужићу, и кад ме горка туга у хладна смрти наручија отправи, онда ћу радост, онда срећу почувствовати. (Седне и унило спусти главу на руку).

почувствовати — осетити. *унило* — сетно.

6.

Светислав, Милева.

Светислав. Какав глас, какав ужасан глас! Милево, тебе да изгубим!?

Милева. О, зашто ону убијаш, која је јошт онда убијена, кад је првим погледом угледала сунце? (Бризне у плач). Светиславе, смемо ли и једну реч проговорити, где се о добру домовине ради?

Светислав. Милево, цвеће живота мојега, најподлији би Светислав био на свету, кад би те за то корити мислио. Тисућу живота да имам, тисућу бих на жертву рода без јаука принео. Само тебе изгубити не могу, тебе, сунце чувствујућег срца мога, тебе, анђелу искупитељу српске бедне земље! Слаб ми је дух, Милево, да ти каже: „Не иди!“ јер где дужност отечества заповеда, ту сам ти мањи од худога мравка. Иди, Милево, ал' не мисли да ћу ја срећан бити. Сахранио је овај тренутак све лепе сне моје, и ја остадох као гола стена на припеки жаркога сунца. Само те то молим, о Милево, једна је молба моја: да на мене не заборавиш. Носи ме у уму, као што ја тебе никада избацити не могу.

Милева. О, престани, престани с овим срце пробадајућим речма! Не убијај несрећну, која је и тако убијена.

Светислав. Убијена, Милево, али не као Светислав. Носи судбу, носи срећу моју преко даљних земаља. Али шта „носи“!? Могу ли без тебе срећан бити? Не, ја ћу с тобом поћи: намолићу Лазара, да ми уступи место своје. Пријатнији ће ми воздух бити, где знам да овај исти и Милеву моју оживљава.

Милева. Сасвим ме зар желиш убити? Приступ ће ти бити забрањен. Нигда те нећу видети, нигда

за тебе што чути: па ће ми стање бити трипут горе него иначе. Остани, драги Светиславе. Тебе никаква сила не стеже. Ти си бар слободан.

Светислав. Ја слободан?! О твојој судбини моје биће висп. Каква је слобода, где дух за једну точку привезан стоји? Роб сам ја, Милево, роб твоје среће, твојих часова. Ја идем, да се са Стеваном разговорим. Само ми се ти заверп, сунце, да ћеш она остати, која си ми била досада. То ми обрецп, пак ћу трпљиво сносити горко бреме судбине моје. (Ухвати је за руку). Милево, добра Милево, једну само реч! Остајем ли код тебе онај Светислав?

Милева (покрије очи убрусом).

Светислав. О, Бајазите, камен да си, омекшао би при овом позорију! Јошт ме добра надежда блажп. Теши се, Милево, док се опет не састанемо. (Отиде).

Милева. Мати, тужна мати моја, каква ти је љубов прама земљи, кад мезимицу твоју тако напушташ? Живу ме у гроб воде, и захтевају да се не печалим!

7.

Милица са **Селимиром** ступи, **пређашња.**

(Дубоко ћутање. Милица је главу оборила).

Селимир (торжествено). Милево дијете! У старо доба било је једно чудовиште, које је немилостиво морило људе и опустошавало земљу. Свако је живо било у страху и трепету; али се чудовишту није могло досадити. Најпосле почну разбирати, еда л' би се како ублажити могла ова аждаја, и она

точка — тачка. *печалим се* — жалостим се. *торжествено* — свечано.

заиште да јој се један од житеља својевољно жертвује. Од толико људи само се једна девојка на то одважи, те овим пожертвовањем спасе земљу од даље погибели. (После краткога ћутања, видећи да Милева неће да одговара). Како ти се допада поступак овај девојке?

Милева (погледи на матер и уздахне).

Селимир. И од нас се иште да једна девојка спасе отечество; али не да сама губи живот, него да влада оним, који жели нама заповедати. Није једанпут несрећа донела срећу.

Милева (бризне у плач). Ако је срећа са Турчином живети....

Селимир. Теби је дакле познато? Заиста, не очајавај: и Турчин је човек. Ко тебе иште, тај ће те умети љубити и чувати.

Милица (шири руке с очајанијем борећи се).

Милева. Мати, зашто допушташ туги срце ти парати? Где је толико тисућа пропало, могу и ја пропасти.

Селимир. Милево дијете, нећеш ти пропасти.

Милева. Зар је срећа у туђину поћи, род и веру променити, своје не видети више?!

Селимир (склопи руке и спусти главу са сожаленијем ћутећи).

Милева. Да сам проста пастирка, ја бих срећна, пресрећна била; али је мене судба узвисила, да будем кћи царева. Од већега више се иште. (Приступи лагано матери). Милева је слаба, да обрне ток страховите олује.

Милица. Опрости, кћери, тврдом материном поступку. Жестокост судбине тако је захтела, да те,

сожаленије — сажаљење

јадна, на жертву принесем. Преко сињег мора пратиће те мисао несрећне твоје матере, код тебе ће она увек бити, с тобом ће се по вас дан разговарати, и опет, ах! милог твога лица гледати неће.

Милева (ухвати је за руку и наслони лице своје на њу). Мати, не коби судбу, не раздири чувства, која су сасвим малаксала. Престани и дај благослов несрећној Милеви. Овај нек је прати на тешком путу. (Клекне).

Милица (дигне главу к небу и поћути, наједанпут јој ударе сузе. Она се отргне од Милеве и у очајанију отиде).

Селимир (метне руке на прси, у поласку). Не, ако судбина није се заклела, Селимир ће ову жалост прекратити. (Оде).

Милева. Сад сам тек несрећна, кад се мајка моја у горкој топи туги. Јошт ниједна кћи српска није овако на венчање полазила. О, мила земљо, која си ме одхранила, земљо радости и весеља мога, земљо цвећем и травицом пскиђена, хоћу ли те кадгод видети? Хоћу ли јошт који пут милу шеву и српскога славуја у слатком чувству срца слушати? С Богом, буди ти срећна, кад је Милеви ово прекраћено, јер је она жертва твога благостања ради. С Богом, земљо, с Богом, завичају мили, с Богом, животе — Светиславе мој; све вас ја губим на веки, жалосна, да успоменом вашом црне разведравам дане. Туђа вера уместо старе вере, туђа лица место браће и сродника. Туђина у туђинству да тражим пријатеља; сестре и матер да код була̂ нађем . . . Боже, ти ми нисношљи утеху! (Клоне од туге).

(Завеса пада).

— • • • —

на веки — навек, за увек.

ДЕЈСТВО ДРУГО.

(Соба код Бајазита.)

1.

Бајазит седи, код њега **Емир** и **Ибрахим.**

Бајазит. Доста је протекло времена, откако ја овај сјајношћу украшени престол гнечим. Сваки га је од предака мојих каквим таквим победе цветом увенчао, сваки га је са неколико степени узвисио; само ја, као недостојно чедо оца, проводим дане у лености и беспослицама. Шта мислиш, Ибрахиме?

Ибрахим. Владатељу правоверних, Бог народ тек онда љуби, кад му врсне даје цареве. Кад се Бајазит сам на себе тужи, он ће бити кадар себе и исправити.

Бајазит. Није Једрена, већ Цариград место, где ваља да Турчин престол свој утврди. Но душмани не даду. Власима и Мацарима је противно зашт' да Турчин ђаурима заповеда, а и Тамерлану је не-

---

Једрена — Једрене, град на реци Марици, од г. 1366 до освојења Цариграда (1453) престоница турска. *Тамерлан* — Тимур-ленк (рођ. 1336, умро 1405) монголски (татарски) кан у Туркестану, источно од Касписког Језера: раширио је многим ратовима власт своју од Кине у Источној Азији до Москве. Освојивши Персију, Јерменску, продире и у Малу Азију, у земље Бајазитове, у половини године 1402. Бајазит сам поведе велику војску на њ, али у борби код Ангоре буде побеђен и заробљен, а с њим и харем његов, те и Милева. Стеван са Србима борио се уз Бајазита храбро и успео је да му спасе сина од ропства.

право, што толике земље освојисмо. Тек онда непријатељ у страху савија врат свој понизно и кротко, кад противника гледи озбиљно и витешки радећа. Ја хоћу славан, хоћу Илдирим именом да будем, гром свакоме, који моју не признаје величину. Дед' говори ти, седи Емире, на кога ћемо с војском поћи, кога ли најпре под јарам наш довести; говори и не бој се: храброст је турска голема, силу нашу познају Грци, Бугари, Србљи.

Емир. Честити царе, ми не можемо довољно благодарити Богу и пророку нашем, што нам такове цареве поклањају. Затужно је народ турски, кад је оца твога гледао ножем неверника прободена; но сад се опет радовати може, видећи у теби старога Мурата. Дух те очин распаљује, тело ти је младо, сила у најлепшем цвету: надеждом се пйтам, да ћу и ја, овако стар, доживети да султани у Цариграду владају. Заповедај на коју ти страну хоћеш: ми смо готови извршити вољу твоју.

Бајазит. Тако само онај говори, кога верност рода и вере распаљује. Иди, Ибрахиме: нека се тридесет тисућа војске за Влашку спреми, јер је Мирча први, који заслужује праведан гнев мој. После њега ћемо Мађаре умирити, па ћемо онда тек скупљеним силама за Цариград радити почети.

Ибрахим (се поклони и отиде).

Бајазит. Јошт је Турчин у пупољку славе своје; но развиће се пупољак овај и стостручни цвет принети.

Илдирим — муња, надимак Бајазитов. *пйтам се* — храним се.

2.

Осман, пређашњи.

Осман. Светли царе роб твоје сјајности извршио је заповест твоју совесно и точно.

Бајазит. Је ли Милица примила услове моје?

Осман. О, светли царе, а сме ли се тко твојој високој противити вољи?! Србија лежи као испробадани мртвац, око којега се грабљиве птице накупиле. Вук Бранковић са пуницом својом живи у неслоги. Ова те моли да је од њега одбраниш; онај круну иште, коју му је, као што каже, отац твој обећао.

Бајазит. Бранковићу круну?! Пређе мач издајнику! Но ништа: где је неслога у земљи, ту је скора и пропаст. Је ли послала Милица своју кћер, поискану војску?

Осман. Честити царе, све је по твојој заповести. Син њезин јошт са једним војводом очекују овде, пред вратима, цара свога заповест.

Бајазит. Нека ступе.

Осман (изиђе).

Бајазит. Што нам више људи буду Срби у помоћ шиљали, то ће им мање остати у земљи. Сродство између мене и Милице учиниће да Србију добијемо без мача и крви.

3.

Стефан, Светислав, пређашњи.

Стефан. Бајазиту, милостивоме цару, син кнегиње Милице поздрав доноси.

Светислав. Поздрав и мир доноси.

Бајазит. На првоме хвала! Но, ти си се, јуначе, јако рата устрашио, кад о миру бригу водиш?!

Светислав. Не, царе господине. Опрости младићу, који се нигда смрти не боји.

Бајазит. Прилика је, да ово покажеш. Синови српски, ви добро знате паденије ваше на Косову: до моје воље стоји сву вашу земљу упропастити, или растурити вас у даљне, непознате пределе. Но милост моја хоће да ви мирни и невредими останете. Милица је моје уговоре примила, и рука је Бајазитова прима под заштиту. Ја с Мирчом рат имам, и ту ваше помоћи, као и увек одсада, потребујем. И као непријатељ умем ја ценити храброст и врсни дух Србаља. Филипа син Александер победио је с вама Дарија Ксрекса: и ја се надам да ћу с вама и Влахе и све моје непријатеље лако скрушити моћи.

Стефан. О, царе господине, неће се надежда твоја о нашој храбрости преварити; но само једну просимо милост: не дај да с Власима бојак бијемо! Они су наше вере: не пристоји се по закону нашем да христијанин пролива крв христијанску.

Бајазит. Али се пристоји, момче, да услове мира точно држите. Доста: ја заповедам. Ти си Миличин син, љубов моја не допушта ми да се на тебе расрдим. Где је Милева? Она је главна точка нашега уговора.

Стефан. И она је овде: очекује заповести твоје.

Бајазит. Нека ступи.

Осман. (изиђе).

паденије — пропаст. *невредим* — неповређен, цео. *Александер* — Велики, цар маћедонски, победио је Дарија III Кодомана, цара персијског, и заузео Персију у другој половини IV века пре Христа. И у првој половини прошлога столећа још се погрешно учило да су јужни Словени, прво Срби, одувек у овим земљама, те да су и Александар и народ му били Словени, Срби.

Бајазит. Не сматрам вас као најемнике, већ као сроднике и пријатеље моје.

4.

Милева, Селимир и **Даница** ступе, **пређашњи.**

Бајазит (дуго гледећи је, за себе). Ха, каква лепота! (Гласно). Добро дошла, Милево, добро дошла, царице големе моје државе! Бајазит те поздравља.

Милева (ћутајући, смерно се поклони).

Бајазит. Све, што се налази у пространој земљи мојој, теби стоји на услуги. И из даљних предела долазиће на заповест моју све, што ће те веселити и живот ти чинити пријатним. Хоћеш ли бити задовољна, Милево?

Милева. Ја се вољи мојега цара предајем.

Бајазит. Воља цара твога од твоје ће зависити воље. Као што он с половином света заповеда, с таквом ћеш силом ти над њим владати. (Стефану). Твоја мати остаће царица у Србији, као што је била, и нико је не сме узнемиравати. Земље, које су јој одузете, повраћам јој натраг. Све ово мојој Милеви за љубов. Праштај се с њоме, јер ти наш закон неће допустити, да се одсада видите. Османе! (Пође).

Селимир. Стани, светли царе, и саслушај молбу годинама оптерећеног старца.

Бајазит. Говори, старче. Бајазит ће те слушати.

Селимир. Ти си Србији предложио мир, и моја је земља на све пристала охотно; нити ћеш се кајати, што си са Србљима у пријатељство ступио. Ал'

охотно — радо, вољно.

су тешки услови повраћенога мира. Не, што се војене помоћи тиче, коју смо ти обећали, јер су јунаци и рођени за борбу и ратове, него удаја кћери кнегиње наше Милице загњурила је матер у тугу превелику. — У детињству обећала јој је мајка не пуштати ју од себе до смртнога растанка, и ја сам очевидац био нежне ове материнске заклетве. О, ако чувства родитељскога имаш, јер је и тебе мати родила: пусти да остане кћи код матере своје, повраћена милошћу твога великог срца.

Бајазит. Шта, старче?! Ти си памет изгубио, кад мислиш да ће Бајазит ово учинити!

Селимир. Ако је Бајазит онај, који је био пређе, и ако зна шта је срце, чувство, родитељ: треба да учини.

Бајазит (разјарен). Треба?! Тко си ти, који са мном тако говориш?

Селимир (покаже му прстен). Нека ти овај каже ко сам!

Бајазит (зачуђено гледи прстен). Ти си, старче — Селимире, који си ми живот онако великодушно спасао!?

Селимир. Ја сам! И моја услуга даје ми право на подобну од тебе љубов. Знај, царе, никада Селимир није досада молио ни за шта. Ово ми је молба прва, а може бити и последња: немој је презрети. Ја сам обећао Милици, зидајући на заслуге моје, да ћу јој кћер повратити. То би први био случај у животу моме, да нисам реч одржао.

Бајазит. Старче Селимире, ја сам теби јошт онда обећао да ћу ти вечито бити благодаран, и не мисли да је Бајазит забораван и подал. Ено ти скровишница моја отворена: узми блага, колико ти

скровишница — благајница.

срце пште, и за љубов твоју ја ћу Милици дати и више, него што је имала. Али Милеву не могу вам повратити. Као што је она матери својој мила, тако ће и мени бити мила и драга. Не мислите да Турчин не уме бити човек: она ће код мене наћи свако задовољство.

Селимир. О, царе господине....

Бајазит. Залуду, старче: ветар ти речи разноси. Остани код мене: бићеш ми пријатељ и уживаћеш што ти срце захтева. Али Милеву не могу прегорети. Зар хоћеш да се лишим — но доста! Ти си достојан тајне моје: ходи, па ћеш друкчије судити о Бајазиту. (Узме га за руку и отиде. За њима Осман и Емир).

Светислав. Дакле никакве помоћи?

Милева (се спусти на Даницу. Дубоко ћутање).

Стефан. Не, Милево! Ти ћеш код Бајазита срећна бити.

Милева (дигне главу). Ја срећна?! (Бризне у плач).

Стефан. О, не тужи, бедна сестро моја! С оним постојанством одржи цео удар судбе, с којим си се на то и решила. Шта помаже тугом срце морити, кад нам никаква помоћ не сија? Ходи, мила сестро, (ухвати је за руку), ходи и прими последњи пољубац бедног брата твога. Бог зна хоће ли нас судба састанком обрадовати. Тебе затвор сераја, мене борба позива. Сву храброст мора Стеван твој да употреби, да христијане туче, јер је то воља Бајазитова.

Милева. О Боже! (Наслони му главу на руку).

Стефан. Прости, добра сестро моја, прости! Може бити — но не! Видећу ја тебе, јошт милост на небу влада. Буди срећна, буди спокојна. Сноси

серај — двор за царев харем, женску чељад.

трпљиво што сви подносити морамо. С Богом, сестро моја, с Богом, Милево!

Милева (загрли га). Стеване! Да те нигда не видим!?

Стефан. Не скорби, мила, и не очајавај: путови су вишњега нама непознати. Шта ћу казати нашој матери?

Милева. Однеси јој поздрав од несрећне Милеве.

Стефан Дакле с Богом, с Богом, Милево сестро, с Богом остај и здрави се опет видели! (Пољуби је, пође, пак се опет врати, још једанпут пољубивши је, нагло отиде).

Милева (као укочена стоји).

Светислав (који је за цело ово време као изван себе био, приступи јој и дуго је гледи). Милево, слатка моја Милево, какав ужасан за мене час!

Милева. О, иди, ако душе имаш: већ не могу више да поднесем.

Светислав. Милево моја, само једну реч! Љубиш ли ме још?

Милева. О, зашто нисам с ума сишла, да се на ово грохотом насмејем?!

Светислав. Милево моја, дакле ти ме не љубиш?!

Милева (гледи га, потом покрије лице убрусом).

Светислав. Милево, анђеле небесни, не мисли да ће те Бајазит дуго љубити! Не, живога ми Бога, још утеха за нас цвета!

Милева (уплашено). Шта намераваш ти, Светиславе?

Светислав. Оно учинити, што ми љубов, што ми светиња природе показује.

Милева. О, Светиславе, зар ти заборављаш да сам ја земље наше ради на жертву доведена?! Мученица сам ја, Светиславе мој, и опет срце девојачко

не скорби — не тужи, не жалости се.

трпљиво подноси судбу. Ти ли, као мушко, нећеш вредан бити њу сносити?! О, немој, љубимче мој: заверн ми се овде, да ништа предузимати нећеш што би или теби или отаџбини нашој нанело уштрба. (Ухвати га за руку). Је ли, ти ме љубиш, ти ћеш мени ово учинити?

Светислав. Милево, Милево, да те више не видим! Та пређе нека се небо нада мном сруши!

Милева. Или Србија пропадне?

Светислав. Ах, зашто ме убијаш с овим ужасним именом!

Милева. Да се опоменеш зашто обоје страдамо. Засушени су већ извори очију мојих и оне никаквих суза пуштати не могу. (Скине прстен с руке). Ево ти лика твоје несрећне Милеве. Као што круг прстена овога нигде краја нема, тако ће бесконачна бити туга моја. Теши се с њиме, с нашом земљом и родбином нашом! Мени је и ова утеха одузета. И, ако молба Милевина код тебе што важи, не прекидај живот напрасним каквим поступком. Даруј ми последњу утеху, да жив ходиш по тврдој овој земљи.

Светислав. Живећу, о Милево, теби за љубов; живећу, докле тебе на свету буде, ружице живота мога! Боже небесни! Од тебе да се растанем?!

Милева. Растати се морамо, јер то несрећа моја заповеда. Ја већ гласове чујем. Иди, ако ти је спокојство Милевино мило.

Светислав. Милево, још један трепутак, да се твога лица још мало наглеДам. (Гледа је подуго). Сад с Богом, с Богом на веки! (Отиде).

Милева. Сад нек' ме утеши ко ово осећа, што ми на срцу лежи. Сунце је нишчезло и тама обузима тужне прси несрећне девојке.

Даница. Не униваj, Милево: jошт надежда пропала није.

Милева. Није?! О, надежда нас до смртнога часа прати, и онда нам каже да је го́ре надежда!

5.

Емир, пређашње.

Емир. Роб твоје сјајности, царице, пада у прах пред тобом и благосиља срећу турскога рода. — Воља великога Бајазита позива те к себи.

Милева. О Боже! (Падне Даници у наручја).

(Завеса пада).

ДЕЈСТВО ТРЕЋЕ.

1.

Осман, Емир.

Осман. Где је цар?

Емир. У ризници својој, мислима обузет.

Осман. Или љубовљу султанке, каурке? Емире, залуд ми пролевамо крв и освајамо земље, кад Бајазитова воља то у ништа обраћа. Три сам ране на пољу Косову добио, сто тисућа витезова ту смо сахранили, и сам велики Мурат живот свој, свима на жалост, изгуби — на зашто? Да се свега лишимо без нужде, што смо стекли с толиком жертвом!

Емир. Воља цара код нас је светиња.

Осман. И остаје светиња. Ал' царица није светиња, јер не купује животом славу и земље турскоме роду, већ лукавим сузама отима и оно, што је под власт нашу потпало. Где је Србија? Њојзи за љубов повраћена је натраг, јошт и крв своју мора да пролева Турчин, да јој матер од Бранковића брани, неблагодарно дишући противу онога, коме смо ми за услуге доста дужни. Не, великога ми Бога, тако се не залева цвеће славе наше!

Емир. Можеш ли изменити?

ризница — соба, одаја.

Осман. Бестрага с том царицом, пак је све измењено! Зар да срећа наша о њеној вољи виси?! Где је Бајазит по вас дан? Код ње! Где проводи скупе своје часове? Код ње! И ми очима гледимо пропаст среће наше, и ништа не говоримо!

Емир. Помози, ако умеш, и ја ћу ти први бити на руци.

Осман. Чујеш, Емире, ја сам наумио раздерати подлу ову свезу, макар знао животом платити. Она живи по закону своме, он није по вас дан вино код ње, које се с алкораном не слаже. И ми то да трпимо?! Нисмо ни ми разнежени и ражентарени људи, но јунаци: и као такови треба и цара да имаме тврда и разборита, да не троши безрасудно оно, што је други стекао. Но доста! Ево њега самог.

—

2.

Бајазит, пређашњи.

Бајазит. Две вести и обадве различите: над Мађарима победа, који су се хвалили да ће небо, кад би пало, својим коњима задржати; а с Власима, који се с овима ни сравнити не могу, морадосмо изгубити!

Осман. Само онда победу добија Турчин, кад се сам бори, а не кад се на лукаву помоћ туђоверацa ослања.

победа над Мађарима — над мађарским краљем Жигмундом и савезницима му задобивена је код града Никопоља у северној Бугарској године 1396, нарочито храброшћу српске помоћне војске. Па две године пре те битке потукао је Турке влашки војвода Мирче на Ровинама у Влашкој.

Бајазит. Говори јасније!

Осман. Честити царе, с нашима су били Србљи: са Србљима не мисли победу задобити!

Бајазит. Из тебе говори незнање. Вести ми јављају, да су једни Србљи били, који су ми војску од коначне пропасти сачували.

Осман. О, не веруј Србину, честити царе!

Бајазит. Ја му верујем и хоћу да му верујем. Или ти је жао, што Српкиња са мном царује? Познајем ваша пакосна срца!

Осман. Ово срце готово је у свако доба за цара свога крв своју пролити.

Бајазит. Дужност ти је, не поноси се! Но доста тога. Власи су победили, ал' ме ово ништа не трза. Шта су Власи? Шака људи, које ћу одувати као прах с хаљине. Јошт једна војска, пак је нестало, као да јој нигда трага није било! Цариград је у мојима очима, Цариград; ал' ми страшан непријатељ на пут стаје: Тимур Тамерлан! Док је ове отровне душе на свету, неће ми се намера испунити. Зато, верни моји везири, Муса предводи војску противу њега, ал' ја нећу да га само победим: хоћу да га сатрем, да се нигде не зна да је Татара било на свету. Све што се зове Турчин нека устаје на оружије! То је моја заповест. Ваша је дужност извршити је.

Емир и Осман (поклоне се и отиду).

Бајазит. Цариград, ништа друго него Цариград: онда ћу се тек примирити! (Отиде).

Тимур Тамерлан — (види напомену на стр. 22).

3.

(Врт у царевом двору. Сутон.)

Милева (на једној клупи седи печално, потом почне певати).

Што је, бедна, да све тако
Нешчастије спомињеш?
Зашто л' тугу све једнако
У прсима ти храниш?
Јер често мене
Горке судбине
Посећују удари.
Хоћеш кадгод с тугом твојом,
Бедна птицо, престати?
Хоће л' сунце с лучом својом
Кадгод теби синути?
Неће, ах, неће,
Јер тама веће
Загушује света зрак.
Шта ти дакле јошт остаје,
О пребедна грлице,
Чим се тешит' не пристаје
Твоје бедно срдашце?
Једна надежда
Просипа бледа
Зрака бедној Милеви.

Тако дакле: да проводим дане моје у туги и печали и да ме вечито избегава радост! Где је моја мати, моја родбина, Светислав? Ах! Само их у уму написане гледим. Шта помажу увеселенија, која ми

печално — тужно. *нешчастије* — несрећа. *свет* — ˙светлост. *чим се тешит' не пристаје* — кад се утешити не дâ. *једна* — једина, једино.

Бајазит шиље? Она су мојима болесним чувствама несносна, и само онај ружични бокор, где сам први дан сузу пролила, тужну ми утеху приноси. Сваки дан га ја сузама мојим залевам, гледим како погдекоја ружа вене, онако као што живот мој од дана на дан унива. Зар се нећеш, немила судбо, нигда смиловати? Зар те жалост Милевина не дира у чувства? Ах, ти чувства немаш! Ово си само мени усадила, зато усадила, да ми несрећа тежом буде. Ово тихо место, ова бледа луна слуша тугу Милевину, слуша, и ником је не открива, но тајно скорби са срцем мојим.

4.

Светислав, у простим хаљинама обучен, лагано ступи, **Милева.**

Светислав. Овде, кажу, да се често прохода: овде ћу је чекати, нити марим за икакву опасност. Но какво се тамо женско лице види?! Да не уде ...? Оче небесни! Милева!

Милева (тргне се, хоће да бежи, наједанпут стане). Светислав?! — Несрећниче, шта си учинио? Знаш ли какој се опасности излажеш? Бежи: хиљада те очију вреба! (Пође).

Светислав (ухвати је за руку). Не бежи, Милево, већ саслушај глас роба твојега.

Милева. За Бога, бежи: пропао си!

Светислав. Зар ја марим за мој живот? Видео сам те: сад могу погинути! Али сам те видео не

луна — месец. *скорби* — тужи.

онакову, као што сам те оставио, но неверу и клетвопреступницу!

Милева. Светиславе, шта почињеш ти?

Светислав. Ти ме не љубиш. (Скине прстен с руке). Ево ти дара твога. Доста сам га носио, доста вернима облевао сузама. Сад и њега губим, ништа ме више земљи овој не привезује. Данас или сутра, кад вере нема на свету!

Милева. Светиславе, Светиславе, зар таквим речма отвараш наш несрећни састанак?! Ја ћу остати у твојим очима и невера и клетвопреступница. само ти бежи, бежи, и себе избави!

Осман (укаже се с леђа, који разговор слуша, потом се уклања).

Светислав. Куд да бежим, од чега себе да избављам? Нигде ме радост више не чека, последњи зрак ми овај час ишчезе и ја остадох излупана лађа на средини распаљеног мора. Мислиш ли ти да ћу ја бежати? Да видиш како умем вечито остати код тебе! (Извади нож и хоће да се прободе).

Милева (истргне му нож из руке). Несрећниче, шта си наумио?!

Светислав. Жао ти је, да од своје руке умрем?! А оно ти ми позајми твоју десницу, ону десницу, коју сам онако љубио и која сада вероломно другога грли, а презире заручника свога!

Милева (огорчена). Ево ти ножа! Но прво мене лиши несносног живота. Боже! И онај, за кога сваки дан пролевам сузе, кога дан ноћ у срцу носим, и тај се подигао на мене, и од пријатеља, љубезна и драга, постаде ми непријатељ! Шта оклеваш? Удри пре у моје, па онда у твоје прси и ослободи обоје од паклених ових мука!

Светислав. О Милево, добра Милево! Шта чиним ја, безумни човек?! Опрости! Од тешкога очајанија и памет сам изгубио. Презири ме, мрзи ме, само речи моје не примај к срцу. Човека гледиш пред тобом, који је дуго, дуго несрећан био, и кад срећу изненада нађе, не зна шта чини.

Милева. Бедни! Милева разуме тајну речи твојих. Но време је, да на нас помислимо. Царска је ово градина, Светиславе мој: и како би ми било, да те ухвате и смрти предаду?! Најпосле: ако ти није до тебе, а ти бар помисли на мене. Не страшим се живот изгубити; ал' како би поднела срам и поругу, коју би ми Бајазит приуготовио?

Светислав. Хоћу, Милево моја, хоћу твоју испунити вољу. Та ја из друге причине и нисам се изложио толикој опасности, него да те видим, да твога умилног јошт један пут чујем гласка. Само једну реч, пак ћу одмах вољу твоју извршити. Милево, љубиш ли ме ти јоште?

Милева. О, шта позлеђујеш старе ране!? Или ти држиш да ја могу Бајазита љубити?! Сноси трпљиво што изменити не можеш, теши се онако, као што се ја с тобом тешим, и у тој утехи смрт очекујмо!

Светислав (ухвати је за руку). Милево, слатка моја Милево, све ћу учинити што захтеваш. Само ми једну молбу испуни. Ја без тебе не могу живети. Сваки је дан за мене паклена мука, и у овој туги чини ми се да би ми лакше било, кад бих те виђао. Обреци ми, мила моја, да ћеш свако вече амо долазити. Само да те видим, пак ће ми се туга умалити.

причина — узрок.

Милева. О, немој, ако ме љубиш! Ти не знаш каква нас опасност отуда очекује. Ја код Бајазита не могу бити срећна, и опет има у двору који ми завиде и за ову несрећу. Неправо им је што сам Бајазиту равна, и како би се радовали, кад би моја чест на овај начин пропала! О, Светиславе, умрети није ништа, али на овај начин умрети никако не могу!

Светислав. Дакле нема за мене утехе? Ова малена жеља срца мога не може да ми се испуни? Милево, Милево! Да те више никада не видим!? Ах, имај сажаљења: још један пут, бар још један пут, да ме лик твој обрадује. Не можеш се умолити?!

Милева. Светиславе, љубови твоје ради приволећу се на оно, од чега сва стрепим. У врту ме не тражи, јер је ту највећа опасност. Ходи, да ти покажем прозор од ризнице моје. Сваког петка, кад Турци клањају у џамији, указиваћу се на истом прозору. Ту ћеш ме видети. Више не захтевај, јер ти ништа више учинити не могу. Време протиче: ходи! (Ухвати га за руку). Опасност је велика. (Пођу).

5.

Осман са **стражом** ступи, **пређашњи**.

Осман (за њима). Стан'те, неверници!

Светислав и Милева (окрену се).

Осман. То ли је верност цару и господару?! (Стражи) Похватајте те несрећнике!

Светислав. Ха! Још је храбрости у мојим рукама. (Извади нож). Ко ме је живот додијао, нека се приближи.

Осман. Заповест извршујте, верни робови!

Стража (навали).

Светислав (ухвати једном руком Милеву, другом се бори).

Стража (га надвлада и свеже).

Осман. Сине пропасти! Саму ли си светињу цара нашега повредити смео?! Но награду нека сâм определи. (Стражи) За мном их вуците! (Отиде).

Робови (Светислава и Милеву одведу).

6.

(Соба код Бајазита).

Бајазит, Емир.

Бајазит (у доласку). Емире!

Емир (ступи). Заповедај, честити царе!

Бајазит. Како стоји војска?

Емир. Ја сам налог издао, да се за пут спреми. Све ће бити до зоре готово.

Бајазит. Тамерлан напредује. Ја нећу да будем побеђен. Разумеш ли? Ја нећу да будем побеђен!

Емир. Од тога да нас сам Бог сачува!

Бајазит. Ја сам Илдирим! Чујеш ли? Илдирим, гром мојим душманима! Гром ћу свима вама бити, ако ми ово име изгубите! И онда ћу сâм предводити војску. Муса је баба.

Емир. О, царе господине, он је увек храбар био.

Бајазит. Он је баба, па крај. Тамерлан напредује. Овој ноћи нема спавања, јер кад цар не спава, цео свет да је на ногама! Нека се војска креће.

Емир (се поклони и отиде).

Бајазит. Толико масла, колико две хиљаде камила понети могу, и наименованије краља у мојим земљама! Ха, Тимуре! Ти си морао памет изгубити,

кад си дошао на то, да ће Бајазит и зажелети мира, камо л' пристати на овакове услове. Себи припиши што ти се год пригоди.

7.

Осман, пређашњи.

Бајазит. Имаш ли и ти каквог непријатеља?

Осман. Честити царе, страшног непријатеља, каквог не бих желео! Укорио си ме отоич за ревност моју прама лицу твоме: но правда хоће да се увериш о мојој искрености.

Бајазит. Говори јасније! Који је тај непријатељ, од кога си се забунио?

Осман. Смем ли слободно казати? Царица....

Бајазит. Милева? Шта је? Говори!

Осман. Честити царе! У врту твоме опазим нешто, од чега и сада стрепим: каурина једног са царицом, где се грле, љубе и после о невери разговарају. „Ево ти," рекне јој, „ножа, избави се Бајазита, да срећни будемо!" Она га на то поведе, да му покаже горницу своју.

Бајазит. Је ли теби скупа глава, везиру?

Осман. Честити царе! ако нађеш и једну реч лажљиву: скини ову главу и баци је на коло. Али ћеш се уверити од њега самога, кога сам ухватити и везати дао.

Бајазит. Ти се не шалиш, везиру?! Ти се не шалиш?!

горница — соба, одаја. *коло* — точак, на који су бацали погубљене осуђенике на углед.

Осман. Са светом главом се не умем шалити! Доведи га преда се: нека речи ове обистини.

Бајазит. Где је царица?

Осман. Ропкиње су је у њену ризницу унеле. Тамо онесвешћена лежи.

Бајазит. Ха, Бајазите! — Доведи ми тога несрећника. Но и старац Селимир нека се прикаже.

Осман (отвори врата).

Робови (уведу Светислава с везаним наопако рукама).

Осман (једном робу пришапне, који се удали).

8.

Светислав, Бајазит, Осман, робови.

Бајазит. Сине пакла, каква те слепоћа навуче, да се коснеш светиње саме царице турске?!

Светислав. О, царе! Царица је толико света у мојим очима, да не бих на то ни помислити могао!

Бајазит. Ко си ти и какво је твоје познанство с Милевом?

Светислав. Царе Бајазите! Ја знам што ме очекује, зато и причине немам тајну моју крити. Ја сам Србин из Србије, коме је Милева, та иста царица твоја, за супругу била обречена. Ти си захтео њу за жену и тиме раскинуо свезу, коју иначе никаква сила не би могла уништити. Љубови ради земље наше саизволисмо сви да она за тебе пође, и ја сам на овај начин изгубио оно, за што би живот мој сто пута жертвовао. У превеликој жељи мојој хотео сам је јошт један пут видети, и то је сва моја кривица. Царица је у томе невина.

Бајазит (крши се унутрашњом борбом). Говори, Османе!

Осман. Велики царе! Видео сам их загрљене, где једно другом вечиту верност обећава; чуо сам како овај неверник њој говори: „Иди, убиј Бајазита, и опрости се досадне свезе!“

Светислав. Ти лажеш, Турчине!

Осман. Ха, царе господине! Ово ми нико јошт није рекао! Ја ти се заклињем, да сам истину говорио.

Светислав. Ја се заклињем Богом и истином, да си слагао.

Осман. Царица је крива!

Светислав. Царица је невина! Или, ако сумњаш, царе господине: дај ми мача у руку, пак ће правда Божија ово осведочити.

9.

Милева, доведе је **Даница, пређашњи.**

Бајазит. Милево, познајеш ли овога младића?

Милева (ћути).

Бајазит (у јарости). Говори! Познајеш ли га?

Милева (клекне на колена). Опрости! Он је невин!

Бајазит. Је ли он с тобом био? — Ти ћутиш?! Погана веро, то ли је благодарност за моја благодејанија? Зато сам те тако љубио, твојој матери толику земљу уступио?! — Османе: обоје да погину! Таки сутра нек се изврши моја воља.

Светислав. Извршуј нада мном, велики царе, ал' поштеди ону, која је невина као сунце, што

благодејаније — доброчинство.

нас греје. Нека погинем ја, само гнев твој од ње задржи.

Бајазит. Нека буде по твојој вољи! (Махне главом на Османа, који га прободе).

Милева. Ах! (Падне у несвест).

Даница (се око ње забуни).

Бајазит. Очима гледај, скотски роде, предмет твоје љубови! Но и она мора награду да прими. Османе: сутра нека се жива пред очима целога народа спали!

Осман. Заповест мога цара биће извршена.

10.

Селимир, пређашњи.

Бајазит. Ево, старче, како се владају Србљи твоји! Овај несрећник саму је светињу сераја оскврнио.

Селимир. О, Боже! мој Светислав!

Бајазит. Познајеш га?

Селимир. Бајазите, Бајазите, шта учини, свирепи?! Ах, мој син, мој јединац! (Падне на њега и пригуши се).

Бајазит. И нека је син твој, нека је син саме матере моје: гнев Бајазитов не познаје свезе сродства нити пријатељства више! — И тебе ћу, знаш ли, смрти предати!

11.

Емир брзо ступи, пређашњи.

Емир. Честити царе! У најбржем трку стигао је скоротеча и ово писмо донео. (Преда му писмо).

Бајазит (после кратког читања баци писмо на земљу). Јесу ли се данас сви ђаволи заклели?! Победно Тимур! (Осману) Пресуду ћеш извршити. Сви за мном, који Бајазита за цара признају! (Брзо отиде).

(Завеса падне).

ДЕЈСТВО ЧЕТВРТО

1

Милева на руку наслоњена седи, **Даница** ступи.

Даница. Једнако тужи. О Боже! каква је судба њена, да је кроз цео живот без умора прати! (Приступи јој). Царице!

Милева (погледи је, пак опет спусти главу).

Даница. Нашто се жалости предавати. кад од тога никаква помоћ не сија?

Милева. Желиш ли, Данице, да весела будем?!

Даница. Ах! Ја знам да то бити не може. Но отргни се од безмерне жалости.

Милева. Јеси ли видела како је пао под ножем неправде?

Даница. Ах! Не води у помњу оно, што ме у ужас баца. Бедни Светислав!

Милева. Бедни, и опет је срећнији, много срећнији од мене! О, кад ћу ја онај час дочекати, да ме к њему и оцу моме, староме Југу и сродницима одведе? Онда ћу и ја рећи: „С Богом, свете, варљиви свете! Безуман сваки, који на тебе што полаже!“

Даница. Ах, туга те је сасвим превладала.

Не води у помњу — не подсећај ме.

Милева. Највећа је туга, Данице моја, упропашћено видети име своје. Бог зна и совест моја да сам ја невина. Но Бајазиту је тешко доказати ово. Јошт с мојом судбом није пресуђено.

Даница. Бог ће твоју невиност открити.

Милева. О, да надежде у Бога нема, шта би био бедан човек на овоме свету?! Иди, Данице. Ти ми ниси несносна, но опет ми је најмилије у самоћи бити. Иди, остави ме.

Даница. Ја ћу твоју вољу испунити. Но здрављу твоме за љубов немој се уживању преко мере предавати.

2.

Милева (сама).

Као у непроходној пустињи, без икаквога пута, без помоћи, находи се душа моја. (Клекне). Теби, непостижна сило, велики Боже, који се о најмањем мравку бринеш, управљам чувства моја. Ти ме под свемогућно крило твоје прими, расположи судбу моју, као што је твоја недостижна сила; укрепи ме, да све ударе беда постојано поднесем. (Спусти главу мало, потом устане). О, како је крепак човек, кад се милости свевишњега ода! Сваки страх ишчезава, јер је тамо блаженство и покој. На дну срца нашега почива надежда лепшега живота, која је већа него све неправде људи.

3.

Даница ступи плачући, **пређашња**.

Даница. Милево! Ах! И ово да дочекам?!

Милева. Ти плачеш, Данице?! Шта ти сузу изгони?

Даница. О, зашто нисам на крају света, да то не гледим.

Милева (тихо). Шта је се догодило?

Даница. Смем ли, могу л' ти казати?!

Милева. Је ли нови удар судбе? Говори! Видиш како је мирна совест моја. Говори! Не бој се!

Даница. О Боже! На смрт су те осудили!

Милева. Дакле моје муке крају се приближују. Судбино, ми смо се помирили!

Даница. Смрт, ужасна смрт, Милево моја, за какву још нисам чула: да жива спаљена будеш!

Милева. Крај је један: да се невоље опростим. О, Данице, видиш ли да на свету нема среће! Ја нисам никога увредила, никоме досадила, и опет ме такова несрећа прати. Она хоће, небо хоће: ми смо слабе, да се противимо овим великим силама.

Даница. Анђеле земни, да ли божество говори из тебе?! О, како је велика твоја душа, кад може у овом стању тако размишљавати.

Милева. Остави то, љубезна моја! Време је кратко, треба да се са мном изравнам. Ах, како је горко стање моје, што духовника за овај пар немам, коме би спасеније душе моје препоручила. Но Бог срце види! Љубезна Данице, ти ћеш се натраг матери мојој вратити. Ти си једна била, која си ме овамо својевољно допратила и сведок била моје све несреће. Жалосна другарице! Милева је сирота да ти верност твоју награди. (Скине прстен). Прими, мила моја, овај знак моје признателности, опомени се кадгод Милеве и помоли се који пут и за њу Богу! (Да јој прстен).

Даница. О Боже, о Боже!

Милева. Ја имам матер, која ме је као очи из главе љубила. (Одсече мало косе своје). Однеси ово мојој милој матери и кажи да је то све, што је од њене кћери заостало. Друго је пламен прогутао. Предај јој: нека мајка штогод од своје кћери има. Она ме је крестила, да за земљу жертва будем, и ја послушах мајку, и бих жертва моје ужасне судбе. Кажи јој да је њена кћи без роптања на смрт отишла, ал' јој и то кажи: да је Милева сасвим невина. Нек се утеши, нек се и браћа моја утеше, која Бог зна куда лутају. Видећемо се опет, тамо, где нас отац мој очекује. — Сад, Данице моја, часови су кратки, јер тиран тражи погибел моју. Остави ме, да совест моју умирим, да Богу душу препоручим.

Даница. О, њојзи сам Бог крепост улева! (Одлази.

4.

Осман, пређашња.

Осман. Царице! Ја у име султаново долазим.

Милева. Султанова воља за мене је закон.

Осман. Ја ти не носим пријатну вест.

Милева. Овом сам се напред могла надати.

Осман. Ти си на смрт осуђена.

Милева. Неправедно. Османе, велико си бреме натоварио на твоју душу. Но и тебе чека судија.

Осман. Време је приспело, да на губиште пођеш.

Милева. Моја је једна молба: да ми неколико часова самој поклониш за спасеније душе моје.

Осман. То не може да буде.

Милева (гледа га са сажаљењем). Не може?! И онога би ме ради раставити, што није у вашој власти!

Осман. Време је кратко: полазити мораш.

Милева. Кад би се ти на вечити пут справљао ономе судији, који црну утробу твоју види, где не помаже лаж, ни лукавство, ни ласкање; пак да ти не даду ни помолити се овоме страшном судији за твоје црне грехе...

Осман (стресе се). Остави то!

Милева (продужи). Кад би те овај велики судија запитао: „Зашт' се бар не покаја, грешниче? Зашт' не посла напред молитву чисту, да ти се злочинства опросте, или кази умекша?“

Осман. Ама, не говори тако!

Милева. И ти да помислиш у себи: Ја бих могао милостивог Бога ублажити, муке паклене уталожити; ал' ми један човек није дао. — Какав би ти се чинио тај човек?

Осман (у трепету). Моли се де! Само престани од таковних речи. (Отиде).

Милева. О Боже, који си човека створио, и најхуђе срце чује глас твоје вечите истине, али му страсти заглушују уши.

5.

Даница, пређашња.

Даница. О Милево, о Милево!

Милева. Ти весницо беде и несреће, престани скорбне доносити гласе. Та од смрти ништа ми се горе догодити не може.

Даница. О, каква вест, каква вест! Царица Милица овамо долази.

Милева. Боже! У овај час! Иди, не дај — не дај да овамо дође!

скорбне — жалосне.

Даница. Твоја мати!?

Милева. Забрани, предупреди, гледај да овамо не приступи.

Даница. Милево, Милево, ти си у изумљењу! Мати твоја долази!

Милева. Она да очима гледи како њену кћер на губилиште воде; како јој пламен лице руши, лице њене мезимице, коју је онако нежно, онако силно љубила! Не! Мајка ће се распасти од туге. Моју муку да не гледи очима! Иди, зови ми Османа.

Даница. За Бога, Милево!

Милева. Иди, не оклевај! Часови лете. Одавно сам мајци мојој мртва: нашто да ме наново сахрањује?

Даница. О Боже, о Боже!

6.

Осман, пређашње.

Милева. Ходи, Османе: води ме на губилиште! Умртви ме овде! Брзо, брзо! — Али, ах! мајку моју да не видим, моју милу мајку јошт један пут да не видим, да јој руку не пољубим, опроштај од ње не добијем?! (Клоне на столицу). О, ти̑, који ово гледиш, је ли све по твојој превечној вољи?

Осман. Јеси ли се спремила, царице?

Милева (ћути). Јесам, јесам! Мати моја не може одржати удар моје несреће: пући ће срце њено, таквим позорјем поражено. Брзо, брзо! Ох! (У изумљењу опет клоне на столицу).

Даница. Боже, којега је милост неизмерна, као сила што ти је без границе, помози, уталожи тугу ову, која се подносити не може више!

позорје — призор.

7.

Милица ступи, **пређашњи.**

Милица. Милево, чедо, опет те видим!

Милева (ступи један корак натраг). О, небо, како ме јако искушаваш!

Милица. Милево, кћери! Ти се устручаваш од мене?! (Загрли је). Бедна страдалнице, тугом изморена, и матер си твоју из памети изгубила!

Даница. Ах!

Милева (грли нежно матер своју, и ништа не говори).

Осман (ухвати Милицу за руку). Жено, ти царици на путу стојиш.

Милица. На путу?! Ја сам њена мати.

Осман. Она мора одлазити.

Милица. Човече, куда?

Осман. Видећеш.

Милица. Ја ништа не разумем. Данице, говори ти.

Даница. Ах, светла кнегињо: Милеву на смрт воде!

Милица (препадне се). О Боже! А зашто?

Осман. То најбоље цар Бајазит зна. Уклони се и пуштај царицу на опредељено место.

Милица. Где је, где је Бајазит, да с њим најпре говорим?

Осман. Он је у табору.

Милица. И без његовога присуства кћи моја да погине?!

Осман. Тако његова воља заповеда.

Милица. О, немој, немој: остави докле се ја с њиме не разговорим!

Осман. То не може бити.

Милица. Човече, имаш ли и ти кћер, сина, оца, матер?

Осман. Све бадава! Хајде, царице! Дао сам ти доста времена.

Милица (клекне и обгрли му колена). Јеси ли човек? Знаш ли шта је мати? Поклони нам неколико тренутака, да дете моје загрлим, да је утешим.

Осман (отргне се од ње). Тебе је ђаво донео, да ме мучиш. (Повуче Милеву). Полази, док ниси на овом месту проклету душу своју испустила!

Милица (обгрли га). Боље мене води, а поштеди дете моје!

Осман (погледи је). Ђаволе!

8.

Стефан ступи, **пређашњи.**

Стефан. Милево, сестро, не бој се! Бајазит је заробљен: нећеш овде више тавновати.

Осман. Ха! Шта је ово?

Стефан. И мати овде?! О, како сам срећан, да јој руку пољубим!

Милица. Сине, избављај Милеву! Ћу на смрт воде.

Стефан. Милеву на смрт?! Ко има те силе, да јој живот одузме?

Осман. Каурине, то је воља нашега цара, и ти ћеш одмах познати ко силе има.

Стефан. Угуши љутину, јер те у невреме мучи. Зар ти не знаш да је Тимур победио, Бајазита заробио?!

Осман. Цар заробљен?!

Стефан. Изиђи само напоље, пак ћеш се уверити. Чујеш ли ону вику? То је Тамерлан.

Осман. Ха, злобна судбо, зашто нисам само ово извршио?!

9.

Тамерлан, с оружаним војницима, који окована **Бајазита** прате, **пређашњи.**

Тамерлан. На страну, робови: Тимур Тамерлан долази! Где је султанка?

Милица. Милост, милост просим од великога Тамерлана!

Тамерлан. Ко сте ви?

Милица. Њена несрећна мати, која ти са сином колена грли.

Тамерлан (Стефану). Јеси ти поглавар Србаља, сојузник Бајазитов?

Стефан. Велики хане! Уговор је такав између нас учињен и човека је поштенога дужност точно га испуњавати.

Тамерлан. Млади човече, ти си мени много зла учинио с твојом храброшћу, особито кад си сина Бајазитовог од смрти испоручио. Али јунак треба јунака да цени. Педесет хиљада оклопника, као што су твоји Србљи, па ћу мојих по милиона распустити! Иди, и ако земљу узбраниш као свога душманина, никад те неће нико покорити! — Па опет сте били покорени!

Стефан. Покорени, светли хане, не слабошћу јунаштва, но неслогом и раздором великаша.

сојузник — савезник.

Тамерлан. Раздор је ваш. Тамерлан само храброст гледа. Иди, и сестру узми: она је слободна.

Милица.
Стефан. } О велики Тимуре!
Даница

Бајазит. Зар и ово поруганије? (Осману). Скупа ће ти јарост моја бити!

Тамерлан. Бајазите, ови окови нека те увере да си роб. Оно те очекује, што ниједног роба очекивало није. Никад ти ланце нећу скидати, јер си, слободан, границе прелазио. За сто̀л ћу те држати везана, јер си горд и грабљив на престолу седео. Мрве ћу ти за ручак давати, јер си меру прелазио, туђе земље робећи.

Бајазит. Бајазит роб!? Ха, Татарине, ти си полудео, кад држиш да ћу подносити гордост твоју. Јуначки сам војевао, јуначки цар био, јуначки и умрети умем. Остају после мене наследници, да оно удејствују, што сам ја почео. Није Турчин рођен, да ланце носи, и цар — цар!? Ха, Бајазите! (Удари се оковима у главу и мртав падне).

Тамерлан (Стефану). Ваш је мучитељ мртав. Полазите с миром.

удејствовати — извршити.

МИЛОШ ОБИЛИЋ

ЛИЦА

Лазар, кнез и самодржац од Србије.
Југ Богдан, његов таст и советник.
Вук Бранковић, **Милош Обилић** — Лазареви зетови и прве војводе.
Мусић, **Милан Топлица**, **Иван Косанчић** — војводе.
Вукосава, супруга Милошева.
Негода, Бранковићев посинак.
Један **чиновник**, више **војвода**, више **сердара**.
Мурат, цар турски.
Осмин, дервиш.
Зеир, **Алија** — везири.
Више **везирâ**, више **пашâ**, **робовâ**, **војска**.
Три **аветиње** и њихова **царица**.

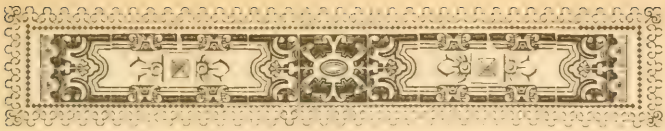

ДЕЈСТВО ПРВО

1.

(Пространа пољана: на среди види се коло, у ком ватра тиња).

Три аветиње (играју се).

Прва авет. Сестрице, видиш ли оног сиромашка, како брижно по шуми хода?

Друга авет. Оно је човек, што сокола тражи, који му је утекао из вигова.

Прва авет. Соко стоји на грани, а он га не види, већ сујетно око себе звера.

Трећа авет. Да су њему сестара очи, његова би жеља била испуњена, ал' овако: како е' бедан мучи!

Друга авет. То је њему судба, то је судба свију људи.

Кад журави по прљавој
Кобеља се црв стази,
Сво шчастије у траљавој
Нечистоти налази;
Не знајући шта га чека,
Шта му судба предлаже,
Стрепи, дркће, и довека

коло — круг. *сујетно* — узалуд. *шчастије* — срећа. *предлаже* — одређује у напред.

Њој се једној подлаже.
Но ако је ра̏д подићи
Го́ре мало зенице,
Потребује вишње моћи,
Више силе деснице.

Прва авет. Кад журави по прљавој
Кобеља се црв стази,
Сво шчастије у трављавој
Нечистоти налази.

Друга авет. Сва следствија људских ствари
Сестрам' јесу позната,

Прва авет. Свака судба земних твари
Код њих је написана.

Друга авет. И порушит' и свратити
Рок са праве путање,
Добро на зло обратити
Кадре јесу другиње.

Прва авет. Порушити и свратити
Рок са праве путање,
Зло на го̏ре обратити
Кадре јесу другиње.

(Страшно загрми)

Трећа авет. Пст! Земља се тресе, громови пуцају, предсказују царичино пришествије.

Друга авет. Царица, царица!
У коло, сестрице!
Загрл'мо се сродном руком,
Обрн'мо се вештим скоком,
Коло свакој другарки:

(Загрле се).

рок — нарок, што је суђено. *пришествије* — долазак.

Једно мени
Друго теби,
Треће нашој сестрици,
А четврто царици!

2.

Царица (на тигру седећи укаже се: око руке су јој увијене змије, а саламандри за њом стоје: сва је у модром пламену).

Прва авет. Шта је воља царице?
Друга авет. Какву заповест нам носи?
Прва авет. Ил' је каква услуга,
Коју важним оком проси?
Нек изјави мненије,
Сестре су јој повине.
Ми смо све три готове
Наше силе натегнути,
Да се њојзи угове,
Њену жељу испунити.
Ватру ћемо с неба снети,
Росу у гром претворити,
И стихије пореметит'
Жељу твоју испунит'.
Све три. Ватру ћемо с неба снети,
Росу у гром претворити
И стихије пореметит',
Жељу твоју испунит'.
Царица. Одавно овде тамној у пештери
Као окукана чамим, из прикрајка
На светска дела гледајући тужно

саламандар — даждевњак (за њега се прича као да му ватра не може нахудити, да је несагорљив). *мненије* — мњење, мишљење. *повин* — покоран. *стихије* — као главне појави природини (ваздух, вода, ватра, земља).

И срце моређ' завидљивим јадом.
Сва добра дела, која људи раде,
Хладније мени кроз срце пролазе,
Нег' да ме ова, око витке руке
Обавијена, змија зубма гризе;
А све пакости, које земљу стежу,
Бесилне су и искрицу радости
Принети мени, да би разгалила
Облачно чело. Велика дејствија
Силена само причина поставља.
Зато и јесам данас наумила
У свет вас послат', да ми вољу моју
Испун'те, да ме љута туга мине.
Обилну свака своју област знаде:
Јед саламандра, силног крокодила,
У срцу вашем жестоко дејствује.
Но ево јошт и веће вама силе,
А с којом лакше может' испунити
Дужности.

(Првој авети)

Теби ово огледало
Поклањам: ту је судба свију људи,
Ту сваки видет' може шта га чека.

(Другој авети)

А теби ево ова витка трска:
С њом удри камен: вода ће прснути;
Додирни воду: сва ће пламен бити;
Окачи траву: изићи ће тигар,
Ил' шта ти хоћеш.

дејствије — дело. *причина* — узрок. *јед* — отров.

(Трећој авети)

Теби напоследак
Предајем овај прстен, од костију
Хијенских зграђен: његова је сила
Разазнат сваку човечију тајну
И њу на ползу своју употребит'. —
То су вам знаци, које вам вручавам
Рад моћне силе. Идите, бродите,
И оно увек радите, што ће ме
Обрадоват' и бриге м' растерати.

(Спусти се у пештеру, за њом гром пукне).

АВЕТИЊЕ (скупа). Слава теби, царице висока!
Слава теби, кнегиње велика!
Слава теби, дико, круно пољска!

ПРВА АВЕТ. Сестрице, где је твоја страна?

ДРУГА АВЕТ. Она долина.

ПРВА АВЕТ. А теби?

ТРЕЋА АВЕТ. Голеш планина.

ПРВА АВЕТ. А мени трећа купина.

ТРЕЋА АВЕТ. Где ћемо се састати?

ПРВА АВЕТ. На оној ледини.

ДРУГА АВЕТ. При дневној топлини.

ТРЕЋА АВЕТ. С громовном муњом.

ПРВА АВЕТ. С новином важном.

ДРУГА АВЕТ. Што је добро, што је лепо,
На зло ћемо обрнут';
Што је ружно, што је слепо,
Јошт на горе преврнут'.

(Ухвате се у коло).

хијена — звер, која живи у топлим земљама: храни се мрцином, ископава лешеве из гробова плићих. *ползa* — корист. *вручавам* — предајем. *Голеш* — (у народним песмама Голеч) планина на југозападном крају Косова, огранак Шар-планине, висок 1058 метара. На њему нема горе, обрастао је само ниском травом.

Учасници наше силе,
Бауци, мо̏ре, хале, виле,
Сад се сједините,
Сестрама помозите!
Саламандри с јетким зубма,
Орли, тигри с аспидама,
У потреби притеците,
Сестрам' помоћ носите!
У потреби притеците,
Сестрам' помоћ носите!

(Међу севањем муња ишчезну).

3.

Милош и **Иван** у пореду ступе.

Иван. Брате Милошу, допусти да те својски већ упита онај, који с тобом сваку тугу дели, зашто си се тако обневеселио? Не памтим да сам те кад у оваковом стању видео, и зато и мене свако увеселеније оставља.

Милош. А, љубезни мој брате, велика мене брига мори; бадава ти песмом гледиш да ме развеселиш: моје је срце рањено, и Бог зна хоће ли се кадгод залечити.

Иван. Како, Милошу? Тебе брига узнемирава, који си у сваком изобилију, у чести и почитанију, и коме се благо пресипа?!

Милош. Иване, Иване! Не состоји се све задовољство у благу и новцу. Колико других брига

јетки зуби — отровни зуби. *аспида* — гуја. *увеселеније* — весеље, радост. *чест* — част. *почитаније* — поштовање.

сваљује се на срце моје! Изишао сам с тобом, да бих се разгалио; но ја све већма терет бољетице осећам. Нека Бог зна, ако под њим не клонем!

Иван. О, то је страшно, брате Милошу! Немој се упуштати, теби није ништа.

Милош. Ти се вараш, Иване! Велика је моја беда, и Бог зна, да л' је већа кадгод била; јер где отечество страда, ту и моје благополучије убитак трпи.

Иван. У зао час! Како је отечество несрећно?

Милош. Чудно је твоје питање, Иване, чудно, као окат кад би усред подне сунчане светлости тражио. Зар су ти непознати ропства ланци, у које је Србија бачена, који је до голе душе стежу, не дајући јој часа ни дахнути с миром?! О, честољубије, честољубије, љубезна храбрости мати, која си Србље к топлим твојим грудма пригрљивала, где си сад? Где си сад, право отечествољубије, с којим се Србин некада дичио и страх и ужас у враге усељавао? Удали се, ах, ўдали се од нас, одређених потомака.

Иван. Брате, ти далеко речма заплазиш, вређаш и себе и нас.

Милош. Млад си ти, мој Иване, млађи него са̑м што сам! Иди, запитај Богдана, седог оног витеза, који је јошт под Дечанским цвеће победе брао, питај га да л' памти да је кадгод Србин узлима платежног данка окован био; а сад свако поношеније с леденом се крвљу гледи! Пребацивања и освете громилама лете на Крушевац, и при свем том у сужној покорности Србија лежи. Иване, Иване! да

благополучије — срећа. *враг* — непријатељ. *Дечански* — Стефан, краљ (1321—1331). *поношеније* — увреда.

си срећом чути могао, како ме је мој поочим Душан воспитавао, да онда тек крв јуначки по жилама тече, кад за отечество тече; да си ти то чуо, друкчије би и сâм ово осећао.

Иван. Ти ме сасвим обеспокојаваш, Милошу, не казујући ми праву причину твоје печали.

Милош. Стани, Иване! Нећу ја тебе празним воображенија речма морити. Чуј шта ми се ноћас догодило: Ноћас ми се Душан, мој поочим, на сну јавио, сав модар и преображен, с мутним очима и бледим лицем, горим, ах, него што је мртав на столу лежао. Погледи ме печално, па ми проговори; „Где је, Милошу, она твоја заклетва, с којом си ме уверавао да ћеш отечеству веран бити? Зашт' допушташ да се моја Србија тугом обвија? Ах, синови, синови!“ — То му последња реч би, спусти унило главу, и сав се у крваву реку преобрати. Сад расуди, побро, како ми мора бити онде, где сваки себе за страшивицу осуђује, где осим Богдана ниједан неће да се прими, да Србију ига опрости; како ми се мора срце парати и утроба тугом и жалостју трзати!

Иван. Е, мој брате! Колико овде препона има! Колико је Лазар о томе мислио, шта је пута уздахнуо, сâм знаш; но напоследак није за боље нашао, него терету немилостиве судбине покорити се!

Милош. Не тако, Иване! Лазар је особито милостивог срца и љубов поданикâ његових навукла га је, да се лоше стазе прихвати, као што незло-

---

мој поочим Душан — цар (1331—1355), по народној причи нашао Малоша као чобанче, па га због необичне снаге узео са собом у двор и васпитао (Вук С. Караџић у *Рјечнику* код речи *обиљ*). *воображеније* — уображење. *унило* — тужно. *иго* — јарам.

биво јагње питољубивог путника мами, докле га на змију не наведе. Колико сам ја јошт онда настојавао, да се уговори Муратови одбаце! Но шта је било? Сваки је моје речи држао за пламен слепе храбрости, која разлога нема; него да се платежни данак бескорисном рату претпочитовати мора. Седми је ово месец, мој Иване, откако је мир основан, и какво добро Србија осећа? Богата сокровишта из недри својих излива, да се у туђе земље носе, да се данак плаћа и храброст српска сахрањује. А, Иване, Иване! докле ћемо ово гледати?! Хоћемо ли се пробудити? Хоћемо ли жалосну ову ђагу са себе скидати? Устај, о, устај, да отечество бранимо!

Иван. Милошу, брате мој љубезни, можеш ли се сумњати, да ћу ја у противном, што се тога тиче, мнењу с тобом бити? Пролеће живота мога ако с тобом за благостојаније отечевства посветим, ја ћу се за срећног држати. Зашто би клонуо духом?! Ако је Лазар погрешио, он ће заиста погрешку своју познати; ако си ти совестан о твоме поступку, о твојој намери, она ти се мора испунити. Ја сам први, који на то пристајем, Милан је други, и колико их јошт има, у којима право српско срце куца! Није Србија на једног Бранковића спала, који гледи само да надува своје име, своју славу и благородство; мора бити искрених народољубаца, којима ће се твој совет допасти!

Милош (загрли га). Куд сам залутао био, љубезни мој Иване!? Не, ја сам јако сагрешио, и само на-

---

питољубив — радознао. *претпочитовати* — претпостављати, више ценити. *сокровиште* — благо (рудно). *благостојаније* — благостање. *совестан о тв. пост.* — свестан твога п. *благородство* — племенитост рода, колена; племићство.

прасни пламен отечествољубија нек ме у овај пар оправда. Та, како сам могао помислити да лав спава, ако не риче; или да орао није орао, што крила нема?! (Ведро). Не, неће Србија пропасти, не бој се, Иване! Она мора процветати и сваки суседни соперник нек јој завиди! Хајде, ми ћемо опет весели бити, до згодне прилике ловићемо, и у свакој срни и кошути представљаћемо Турчина. (С ентузијазмом). Певај, брате, те ме разговарај; не певај ми о љубови брата и сестрице, пит' ми певај како драга свога драгог љуби, већ попевај како јунак своју земљу брани.

Иван. Ој, хоћу, брате! Љубов је злату подобна, а љубов ко отечеству драгоме камењу; брда нек ми удесно отпевају, а ја ћу — (Стрела захуји и њега у срце згоди). Јао, Милошу, пропадох, устрели ме, ах! (Падне на земљу).

Милош. Шта то би?! Иване, брате мој! Каква несрећа?! Ха, проклетнице! (Потрчи и нестане га).

Иван (слабим гласом) На шта напђох, невољни! Милошу, Милане, праштајте, прашт.... (издахне).

4.

Милош, водећи за косе **другу авет, Иван.**

Милош (издалека). Овамо, злосрећнице! Таки да се кажеш ко си и шта си хтела с мојим побратимом! (Довуче је до Ивана, кога видећи мртвог) Ха, анатемнице! шта учини, Бог те убио!? Иван мртав! Не, није

пар — мах. *соперник* — супарник. *ентузијазам* — одушевљење.

Иван мртав! (Дигне буздован). Ивана ми поврати ил', тако ми имена мога, сву ћу те у мешину згрувати!

Авет. Пуштај ме, јуначе, нисам ја твога друга изела.

Милош. Ха, треклетнице, јошт врдаш! Хоћеш ми људски Ивана повратити! Говори, несрећнице! Није до стајања: наклене те муке очекивају, ватра ће те спалити, и у смоли ћеш се кувати, ако оклевала будеш.

Авет. Прођи ме се, нисам....

Милош. Гром и пакао! (Замахне, да је удари).

Авет (подмете руку). Не, јуначе, од Бога нашао! Повратићу ти брата. Пуштај ме, да наберем траве, да му ране видам.

Милош. Бери, набрале ти гује кожу! (Пусти је напред, а он за њом с буздованом). Бери, нечастивог породе, анатема те било! (Гледајући Ивана погрузи се у мисли). Иване, ах, јеси ли се и овоме надао, да погинеш без боја и рата?! О, судбо човеческог живота!

Авет. Ево траве, којом ће ти побро проживети. Приступи Ивану, прекрсти га неколико пута травом, а потом му на срце приложи).

Иван (дигне главу). Хуј, где сам ја?

Милош (радостан). Иване, ти си код Милоша. Како ти је?

Иван (устане). Ал' сам јако заспао!

Милош. Ти си устрељен био. Да ти што не шкоди?

Иван. Аја, не, мени није ништа, здрав сам ја као од мајке рођен.

мешина — кожа.

Милош. О, небо, теби благодарим! (Авети) Ти, несрећницо, поклањам ти живот! Знај да никад правоме јунаку нахудити не можеш, него каквој кукавици, као сама што си. Иди, бестрага те било, нек ти врана месо ждере, нек ти курјак кожу дере!

Авет (се полако удаљи).

Иван. Милошу, ти ме из мртвих поврати. Проклета вештица....

Милош. Прођи је се, нек је анатема! Наш се лов прекиде; хајдмо, брате, кући, да видимо не би ли наше претпријатије до руке довели. Што је било, било, нека нико не зна!

Иван. Милошу, ти ми не даш ни благодарити. Бедно човечество, шта си без пријатељства! (Оду).

5.

(Соба у Лазаревом двору).

Лазар, после и **чиновник.**

Лазар (чита једно писмо). Да, да, до тога смо већ дошли! Проклета змијо, једва чекаш да слапша страна клоне, да јој се подсмехнеш и наругаш! (Опет чита). Али, не скаче ли вода навише, што је јаче притиснута?! (Устане). Неће ни ово дуго бити, мој Гара. Зачудићеш се, како се пуштени лав борити уме, кад му наново ланце на врат увалити гледе; стидећеш се, шта си писао, и ово ће те научити да одсад па-

---

претпријатије — предузеће, намера. *до руке довести* — извршити. *Гара* — Никола Гаревић, Горјански, зет Лазарев, бан мачвански, великаш угарски; ове је баш године с пролећа измирио Лазара с краљем својим, Жигмундом.

метније поступаш. (Чиновнику који у собу уђе.) Моја је воља да се старешине собора што скорије скупе; таки нек се јави велможама, који су оближњи!

Чиновник. Светла круно, висока ће твоја воља испуњена бити; но јошт имам твом величеству пријавити пришествије турског посланика.

Лазар. Турског посланика!? Брзо нек се собор скупи, а њега унутра пусти.

Чиновник (изиђе).

Лазар. Ово је у невреме. Шта ће бити, сад ћемо видети.

6.

Лазар, посланик и Бранковић.

Посланик (поклони се). Светли владатељу Србије! Ја ти доносим поздрав у име честитог нашег султана.

Лазар. И од моје стране поздрав Мурату! Које добро?

Посланик. Мени је наложено запитати те на какав је начин међ' Турцима и Србљима мир учињен.

Лазар. Твоја се беседа далеко простире. Засад је јошт уређено да се данак плаћа и да му се помоћ шиље, које је све испуњено.

Посланик. Тако је! Но будући саде рат с Персијанма има и будући да је војска, коју си му послао, сасвим пропала, захтева да му се наново оно число попуни, које је уговорено.

собор — сабор. *велможа* — великаш. *число* — број.

7.

Пређашњи, Југ Богдан, Милош, и многи к томе **сердари.**

Лазар (посланику). Муратово је захтевање велико, иди и чекај на одговор.

Посланик (изиђе).

Лазар (својима). Љубезна децо и ревносни отечества синови! Благостојаније Србије, ко којему неусипно тежим, на то нас је навело, да се платежу подвргнемо и да се сасвим одродимо, дајући непријатељу помоћ, да нашу браћу коље и из сопствених земаља гони. И то је све досада на велику нашу жалост и похужденије Србије учињено; но ево се данас иго преобрази, платежни данак сад се у сужну покорност преобрати, јер непријатељ против закона и права заповеда. Уместо што би ваљало да ми сами иго са себе скидамо, он нам га двогубим јошт теретом натоварити гледи. Војници, који су му отпреће послати, већ су сахрањени, и султан число потпуно жели. Шта ће се радити? Како ће се у том поступити? Хоће ли се захтевање одрећи, које је неправедно, или ћемо, слабост нашу гледајући, на све пристати, што силни тиран заповеда? Отворите искрене ваше прси, благородни синови отечества, помозите советом, који, ако икада, заиста је сада нужан.

Југ. Да је ово захтевање против сваког устава и обичаја, јест извесније, него да би се даље што о том беседило, и зашто би, децо, допуштали да се толика неправда чини?! Није Србија сасвим оскудна, и ако је икакво средство, да јој помоћи може, то је мач, који је кадар независимост заслужити.

неусипно — непрестано. *похужденије* — похуђење.

Вук. Ја за добро не находим да се тако чини. Србија већ није за борбу. Протекла су она времена, кад се рат водио; ишчезле су оне силе, којима су стреле нарно у прси непријатеља летеле, и ништа већ Србији не остаје, него ране видати, које су јој наши преци задали; а то се иначе получити не може, него учињеним с Турцима миром. Шта ћу више говорити?! Погледајмо печална поља и изгажене ливаде, које јошт терет свиреног Перуна осећају; погледајмо села и попаљене вароши, који обновленија захтевају — све ово ваља подићи, и све може ли се ратом испунити? Закони и устави, цркве и олтари благодатни мир желе, и трудољубиви земљеделац чезне за њим као за росном у подне кишом. Довољно све ово показује нужду сојуза с Мухамедани. Дакле ништа не изостаје, него донде данак плаћати, док се земља сасвим не опорави и док способна за рат и борбу буде.

Милош. Докле ћемо сами себи не веровати; докле ћемо трпети, да нас име изроди срамоти?! Или сад нису они Срби, који су под Милутином и Душаном били? И каква је жалосна сојуза корист?! Скровишта, која се из недара наше земље ваде, у туђе пределе носити, а војнике, који би иначе обрана свога отечества били, за туђу корист жертвовати! А каква је слабост Србаља, за коју, Бранковићу, спомену? Или заборављаш што си сам, и што је Димитрије с Топлицом урадио? Или ти слабостју на-

---

нарно — жестоко. *получити* — добити. *Перун* — као бог рата (према старој многобожачкој вери), рат. *сојуз* — савез. *Милутин* — краљ (1281—1321). *Или заборављаш што си сам, а што је Димитрије с Топлицом урадио?* — Пошто Турци покорише Бугарску 1886 (м. 1388), уплашио се кнез Лазар за своју државу, па с великом војском дође на Мораву. Док јошт не до-

зиваш оно, што су Србљи у Бугарској учинили? Погледај Београд, како стешњен од српске мишице стење; гледај како Срем наново наше законе храни и како Дунав српско име спомиње и у даљне земље носи! Није Марица све прогутала љута: има детића, који пламте за отечество умрети и свој живот са славом њеном променути. Напоследак, није ли сам Мурат силу српскога оружја искусио, кад је бегајући своју судбину проклињао? Докле ћемо себе за слапше осуђивати, него што јесмо?! Устајте, браћо, да иго са себе збацимо, које смо сами небреженијем нашим навукли; уштедимо скровишта на одбрањије браће наше; опростимо нешчасним војницима нашим, који се плачевним оком од своје родбине растављају, у коју се нигда вратити не надају; задржимо ове свештене капље за обрану наших опустошених градова, наших пространих предела!

(Жубор се између велможа простре).

Вук. Твоја беседа, Обилићу, цвећем слаткоречија украшена....

ђоше Турци, пошље Лазар јуначног војводу *Димитрија* (Војихновића?) и (по Поповићевом роману „Бој на Косову или Милан Топлица и Зоранда“) Милана *Топлицу*, те отму од турске посаде Пирот (Заркиве, погрешно прочитано турско име за тај град: *Шаркои*) на граници бугарској. Мурат шаље Турке да преотму Пирот, али не могадоше, него попалише околне градове. Лазар увиђајући да га неће моћи одржати, шаље *Вука*, да пресели грађане и пренесе имање, а град да разори, пре него стигне велика војска турска. Вук то све срећно сврши. (По историји Јов. Рајића). *Београд стешњен.* — По смрти угарског краља Лауша (1382) освоји Лазар од Угара Београд, па га поруши, да се они не би опет ту угнездили, заузе Мачву, *Срем*, све земље око *Дунава* до Драве и Тисе. (Рајић). *Није све Марица прогутала љута* — после пропасти српске на њој г. 1371, кад су с Вукашином и Угљешом изгинули многи Срби, те је до косовског ово највећи пораз српски. *Мурат силу српског оружија искусио је* — г. 1387, побеђен код Плочника у Топлици. *небрежевије* — небрижљивост. *нешчасни* — несрећни.

Милош. Сама самцата ко отечеству љубов силе ми улева: што моје срце осећа, то језик изражава. Слаткоречије онде места нема, где се о општој ползи ради: ту нека једина љубов дејствује!

Вук. А разум нека управља, Обилићу! Наше су силе ослабиле, не можемо рат почињати.

Милош. Баци лава у ланце: мора покоран бити; ал' га опрости окова, па ћеш видети шта вреди!

Лазар. Два противна мнениј̂а од главних велможа чујем, и коме би се приволео определити не могу. Онај ползу мира брани, која је Србији навластито нужна; овај потребу рата представља, која надежду доброг успеха обећава: којој би се страни прилепили још се разрешити не могу.

Мусић. Великоможни кнеже! Да се Милошев совет на корист Србије клони, ко се може сумњати, праву народност почитујући?! Јест мир државама полезан, јест рат убитачан и на истошченије поданика; али се само онда јарост Перунова опорочава, кад за освојенијем туђих земаља жедни и своје отроване стреле за славољубије просипа. Но овде је сасвим противан случај: овде је да се Србија ослободи и да се мир и спокојна тишина утврди. Као што после жестоке олује и страшне грмљавине благодатно сунце умилније зраке просипа, тако ће после рата и одсудне борбе мир и покој престол свој у Србији утврдити и потом смешећим се челом на нас погледати. Дакле не сумњајмо даље, следујмо совету храброга Милоша и ослободимо отечество од подлог понижениј̂а и тиранског ига!

полза — корист. *народност* — љубав према народу свом, родољубље. *истошченије* — истрага, уништење потпуно. *јарост* — жар. *опорочава* — срамоти.

Лазар. Видим искреност твога срца, витеже храбри! Домашам љубов, која јуначке твоје прси распаљује. Милошева је беседа велико впечатлније учинила. — Но к вама се још обраћам, остали Србије сердари: шта ви о овом држите?

Топлица. Светла круно! Ништа нам не остаје, него: оружајмо се!

Један сердар. Оружајмо се!

Остали сердари. Оружајмо се! Оружајмо се!

Лазар. Дакле нек се посланик уведе. (Један од млађих изиђе). Или је судбина тако определила, или само време услуге нам чини: данас примим књигу од зета мога, Николе Гаре, где ме опомиње, ругајући се, да се Турчина бојимо. Нек и он види шта могу српска рамена поднети!

8.

Посланик и пређашњи.

Лазар (величанствено). Послушај, Мухамедове вере почитатељу, који од Мурата долазиш данак од нас изискивати. Скровишта су нам исцрпљена и зато плаћати не можемо; људи су нам ослабили и не могу у туђу земљу упуштати се. Него ево (пружи му мач обнажени): ово је дар, који се Мурату поднети може! Иди и кажи му да Србин само ковачу, који оружје гради, на овој земљи плаћа, а другом никоме! И ако Мурат жели пријатељства, нек се проће платежног данка, који читави народ срамоти; нек прâви независими

впечатлније — утисак. *почитатељ* — поштовалац. *обнажен* — го, огољен.

сојуз утврди, и никога бољег нити вернијег пријатеља од Србина имати неће.

Посланик. Ваша је намера дубока и ово се на погибел Србаља клони, јер се с мачем ништа не може определити него рат.

Лазар. Иди, иди, однеси наш одговор, а све буре гледаћемо да с постојанством дочекамо.

Посланик (се поклони и отиде).

Лазар (својима). Дакле збачено је иго насилног непријатеља, и чрез кога него чрез вас, избрани кринови отечества! Какви ће се благослови на вас излевати, кад по мирном пољу благодарна пастирка и невино пастирче умиљате гласе развојавати почне! (Милошу) Особито ти, дико нчастљиве Србије, каквом ће радостју твоје срце играти, кад тобом осрећену Србију миром и покојем искићену видиш! Искрене твоје прси, за благост и благородно величество скројене, сваке злобе и злураде зависти чисте, кадре ће бити из самог чувства венце себи оплести. Прими јошт напред малу награду за твој полезан отечеству совет. (Извади једну од злата сковану чеденку). Ово нека буде знак чистог твога и искреног срца, који ти овде пред свом господом дајем. Никаква завист не заслепљава око њихово, но с радостју читам речи, које су у њиховом срцу написане: „Милош је достојан велике награде“. Дакле ево ти, нчите пернати благословене Србије! Достојан си да се син мој назовеш; достојан си да огледало отечествољубија будеш: носи овај свештени дар! А ви, великодушни отечества синови, будите учасници данашње моје радости, купите ми

чрез кога — ким, чијом заслугом. *чувство* — осећај. *нчит* — штит.

војску поздрављајући храброга Милоша, и далеко глас радости и весеља простите!

Милош (падне на колена).

Лазар (му придева челенку).

Сви сердари (у глас вичу). Да живи кнез Лазар! да живи Милош!

(Завеса падне).

ДЕЈСТВО ДРУГО

(Соба у Милошевом двору).

1.

Милош (сам).

Какво весеље обузима моје срце, кад на пређашње гласове помислим! Каква радост по прсима ми мили, кад се оних речи опоменем, које сам од љубезног ми оца искусио! О, мила моја Србијо, с каквим бих те восхишченијем поздравио, кад бих све, што ми на срцу лежи, изјаснити могао! Неће више тирана заповест по теби хујити, нити ће се срце пробијајући матере глас простирати, да се од јединца, своје последње потпоре, растати мора и у даљну земљу азијатском тигру њега оправити. И ко ти је све ово прибавио, него ја?! Мојим си се ти советом — — — Но далеко буди од мене свако славољубије, које би правом отечествољубија жару љагу нанети могло! Никаква подла страст свето ово торжество да не окаља! Сви нека восклицајући овај дан поздраве, дан радосни, кад се храброст дремежа опростила, кад је зорица слободе Србљима за-

восхишченије — усхићење. *торжесвто* — свечаност.

спјала! (Чује се нека мелодија). Ено, већ се бистри веселе Српкиње глас у песму прелева — Но, то је глас Вукосавин!? Да, да, ти си верна, моја супруго, која си ми први корен добродетељи усадила и потом росом твоје љубови у цвет привела; ти си достојна опшчег овог весеља учасница да будеш! — Али — шта чујем!? — глас жалостан! — је л' могуће? — у овај торжествени дан! Хоћу ли —? (Пође, но опет се врати и вући се на столицу). Каква свирепа ветрина бистро ово језеро замути? Она, која је увек тихом чувству подложна била, сад уцвељена и сузама поливена! (Почивка). Ево је! Небо, каква печал!

2.

Вукосава укаже се, која видећи **Милоша** тргне се.

Милош. Шта је теби, Вукосаво? Зашт' изгледа твоје, иначе увек пријатно лице, као увело пролеће из влажних облака?

Вукосава. Ах, љубезни мој! Не, моје се срце у обичном стању налази и само мало неко воспоминаније мало ме је обеспокојило; но, молим те, немој за то испитивати.

Милош. Како, Вукосаво моја!? Зар одвајаш твоје срце од мојега? Није ли наша душа једна у два тела узлима искрености утврђена? Кога имаш ближег од Милоша? Ко те може боље утешити него Милош, Милош, који после дужности теби јединој све часове живота свога посвећује?

добродетељ — врлина. *воспоминаније* — сећање.

Вукосава (бризне плакати). Милошу, зорњачо моја! Ах, зашто не могу награду такој нежности принети?! Против какве л' светлости злоћа своје завидљиво бодље баца! (Тргне се). Љубезни друже, прођи се испитивања и тајне, која ме узнемирује.

Милош (нагло). Вукосаво, то се мене тиче! Је л' могуће?

Вукосава. Непријатна је то само беспослица, љубими мој.

Милош. Ал' се мене тиче, и ниси ми верна?!

Вукосава. Ах, можеш ли се о том сумњати?

Милош. Зашто ми прси не откријеш?

Вукосава. Страх, да те.... (Тргне се).

Милош. Да ме не увредиш?

Вукосава. Да те беспослицом не узнемиравам.

Милош. Кажи ми, Вукосаво, тугу твоју.

Вукосава. Прођи се тога, љубими мој.

Милош. Вукосаво, ти ме с отим мучиш.

Вукосава. Ах, не питај ме даље, тако ти љубови наше!

Милош. Вукосаво, верна љубо моја, еда л' си се конечно заркла, да ме у овај дан неизвесностју мориш? И можеш ли даље трпети, да се твога постојанства и упорности ради бринем и да ме сан избегава? — Не, ако Милоша љубиш; ако његову љубов не презиреш, која је чиста и света: не можеш ме даље у неизвесности држати.

Вукосава. Ах, зашто ти морам открити оно, што ће те узнемирити!? Но не могу, не смем даље тајити. Ево ти узрока горке моје жалости: Данас седим с Видосавом на чардаку, кад си с Бранкови-

---

Видосава (*Мара*) — жена Вукова, сестра Вукосавина.

ћем и мојим оцем из шетње долазио. Ах, како ми је било видећи те у оном торжеству! Као да се ново величество из твојих очију смешаше, које је у мојему срцу стогубу радост приумножавало. О, зашто ми оно чувство пакосна зависти гуја поруши!? — Јошт се моје срце у пријатном восхишченију топљаше, кад Видосава повиче: „Гледај оца нашег, какву неправду чини, где постави Милоша с десне, а Бранковића, старијега, с леве!“

Милош. То је Видосава рекла, твоја сестра?!

Вукосава. „Мучи, сестро“, проговорим јој на то. „Да не види наш отац Милоша храбра, врсна и бодрог духа јунака, не би га на десну страну поставио!“ Но ево што пакосни Видосаве језик на то произнесе: „Просјачког је Милош рода, а не господскога; нит' је њега мати родила, већ кобила сура бедевија. Шта се лудо с именом поноси? ‚Кобилић' је дика, коју на челу имати мора!“

Милош. И то је све Бранковићева супруга изустила?!

Вукосава. Ове је речи произнела, које су ме у жалост бациле. Но моје је срце слапше, него да би обиде сносити могло; моје су прси женске, нити могу заптивене бити сузе заустављајући. Ти то можеш, круно слабомоћне куле, твоја је душа благородна, врлина ти наравију влада као сунце, које се облаком пореметити не може и које над сваком тамом торжествује. Немој, љубезни мој, ово к срцу примати; опомени се да је жени својствено на боље завидети; одбиј лакомислију на дару, нити кидај свете оне свезе, које су међу тобом и Бранковићем утврђене.

восхишченије — усхићење. *обида* — увреда. *торжествује* — слави победу.

Милош (натегнуто). Вукосаво, иди у горницу; остави ме самог, да к себи дођем.

Вукосава. Но обећаваш ли се да никакве освете за маловажну ову обиду тражити нећеш? (Умиљато). О, из чела ти читам равнодушно чувство! Јест, ти ћеш то заборавити: лав слабо гледа на упљувак мува̂. (На страни). Жалосна Вукосаво, какав нешчастан за тебе час! (Оде).

3.

Милош (сам).

Ха, каква ватра обузе ми срце! Ја од кобиле, и моје име Кобилић! Та, не могу те отрпети, нећу — Но, о Милошу, тако ли лако на себе заборављаш?! Понизи се и иди, те се од слабе жене обиде праштати научи, која те за то моли. — О, ходи ти, сваки слабомоћни лептиру, који се твојом хладнокрвном добродетелију поносиш, ходи амо на моје место! Ако те нарав к честољубију приклања, стаћеш као и ја окамењен, згрувaн и с раздераном мислију. Не могу! Идем, да зло предупредим, да накосни пород у колевци удавим; или на што ми је честитост? Све је друго сенка у мојим очима. (Напрасно отиде).

4.

(Пространа пољана).

Прва и **трећа авет** са противних страна дођу.

(Грмљавина).

Прва авет. Међу муњом, међу громом,
Састају се сестре с хо̂ром,

Напуњене ретким чудом,
Нечувеном новином.

Трећа авет. Труд и мука посестрима̂
Радост сеје међу њима,
Задовољство носи свима
А покорност цариди.

Прва авет. Сестрице, где си била?

Трећа авет. Село сам без ватре упалила. А шта си ти учинила?

Прва авет. Ја сам буну без рата подигла. Где год дођох, свуда ме примише, као да сам им из рода. Сваки ме моли, да у огледало завири и да му шта види изјасним. „Ти ћеш бити ово, ти ћеш бити оно“ свакоме је уво голицало, ал' „да мораш још и неке теготе победити“ мало их збуни, но с отим их још крепче учини. Сад син на оца устане, брат на брата ђипи, сна̂ против свекрве скочи, мати с кћерју ревнује, кћи матери завиди. Ха, ха! Све је метеж, све је буна. Нека их, семе им се утрло! То они и желе.

Варати се, пропадати,
То сви желе људи,
И са лоше прелазити
Још на горе ћуди.

Трећа авет. Варати се, пропадати,
То сви желе људи,
И са лоше прелазити
Још на горе ћуди.

Прва авет. Где си, друго, шта оклеваш,
Зашт' на време не долазиш.
Скупа радост не уживаш
И весеље с нама делиш?

5.

Друга авет долети, **пређашње.**

Друга авет. Помагајте, помагајте!

Трећа авет (пође јој на сусрет).

Где си, сестро, где остајеш,
Зашто одмах не долазиш,
С сестрама се не радујеш
И весеље с њима делиш?

Друга авет. Помагајте, ако веру знате! Умори ме страва.

Трећа авет. Шта је, сестро, да од пакла нађеш?!

Друга авет. Пропадоше чини, утамани се наша сила, бацајте те знаке лажљивог чарања, па скочимо у безданску зјаву, кад нас и смртни надвишују!

Прва авет. Шта нас мучиш, мучиле те гује! Говори шта је, ко је.

Друга авет. Милош Обилић.

Прва и трећа авет. Милош Обилић?!

Друга авет. Милош Обилић! Чујте моју судбу: Место сам изабрала на крушној пољани, ту сам вешто дужност испуњавала; ал' ето ти Милоша Обилића и с њим Ивана Косанчића: Милош шета, а Иван попева. Како пева Косанчићу Иване, сво се дрвље умилно осмењује, а травице ветар моле да им мира поклони, да ту слику гласа боље саслушати могу. И сама се неколико позаборавим, али брзо к себи дођем, и таман кад ће другом почети, ударим трском по трави и таки ми стрела изиђе, коју пустим из тетиве, те Ивана усред срца згодим. Зашто да ме песмом узнемирује?

Прва авет. То си добро учинила.

Трећа авет. То си лепо урадила.

Друга авет. Ал' да ви'ш сад невоље! Писну Иван силно, и самртним гласом Милоша из восхишчениија подигне, који на ме копље управи.

Трећа авет. Где ти је била трска?

Друга авет. Ја пустим стрелу и на њега, али Милош носи амајлије: њега оружје не бије, и стрела на троје одскочи. Сад он снажније к мени потрчи, а ја у страху ударим трском и створена крокодила на њега пустим. Хуј, каква сила! Милош шчепа шестоперца: колико је кожа у крокодила чврста, расцепи је једним ударом, и на мене ожесточен полети. Ја хтедох трском ударати, ал' ме буздован окрецне и њу ми из руке избије. За час Милош допадне, па ме стаде топузином куцати, да му Ивана из мртвила повратим. А, тужна невољница! морадох сама траве набрати и ране му извилати! Једва потом нађох трсковачу. Бадава сам змајеве шиљала: нико Милошу не могаше нахудити. То је узрок мога јада. Сад шта стојите овде као одрвенчене?! Устајте, отрите сузе другарки, пл' ме пустите, да у подземну пучину скочим и у очајанија пламену несносне дне проводим.

Прва авет. Сестро, знаш ли начин, да се муња у руку стиснути може? Казуј. Никаквог труда пожалити нећемо.

Трећа авет. Ој, стани! Гледајте овде што ми прстен вели: судбина се окреће, велика се радост указује. Весело, другарице! Жеља се мора испунити.

Кад се густи облак спусти
Грозом, маглом и тамом,
Дан у поноћ преобрати,

ожесточен — ражљућен.

Земљу пуни са стравом;
Но једним зрачком сунце
Нека само осине:
На мах сокрушено срце
Несносима скорб мине.

Прва авет. Кула лежи у пољани
Голема и снажна,
Од громова ништ' не брани,
Нит' од ветра парна;
Али нека, постој само,
Сама ће ти пасти:
Од тежине грдне своје
Мора се згрувати.

Друга авет. Ви, које сте снажне силе,
Аветиње, хале, виле,
Вукодлаци, бауци, мо̏ре,
И остале све утворе,
Помозите, да сестрице
Сад искале своје срце.
Ви, змајеви и скорпије,
С хијенама нилске змије,
Дајте нама жа͡оку вашу,
За умножит' јарост нашу.

Прва и трећа авет. Дајте нама жа͡оку вашу,
За умножит' јарост нашу.

Друга авет. Ист! Ево један од смртних.

Трећа авет. То је Бранковић. Прстен ми јавља да му раскажемо судбину: повинујмо се заповести!

Прва авет. Огледало ми вели да му рок проучимо: покоримо се заповести!

скорб — скрб, жалост. *од гр. н. не брани* — не мари н. за гр. *парни* — жесток. *рок* — нарок, што је коме суђено.

Друга авет. Трска ми каже да му судбу изјавимо: следујемо заповести!

Све три. Трска, прстен, огледало
Јесу вести нелажне,
Дочекајмо худног смртна
Нашим знањем превишим.

6.

Бранковић замишљен ступи, за њим **Негода**.

Негода. Ја нећу даље, макар ме коњем терали, господине! То није шала: сустадох! Ми смо пошли у лов, ал' тако ловити нисам у мом веку видео: срне и кошуте запгравају се око нас, а ми их не видимо! Доиста, да нас какав луђи од мене види, рекао би да што друго тражимо.

Бранковић (тамно). Шта је то друго?

Негода. С допуштењем, господине, ја сам тугаљив ово изрећи.

Бранковић. Ја заповедам.

Негода. Е, кад је тако, а оно се морам покоравати. Луђи би од мене мислио да памет где тражимо.

Бранковић. Је ли? (Пође).

Негода. Господине, та за Бога! Ја не могу даље. Стани, да се мало одморимо.

Бранковић. Хајде не лудуј!

Негода. Нећу ја, господине! Само мало, али особите важности (тако ми гроба!) имам да те питам.

Бранковић. Но, шта је?

Негода. Хоћу ли на то одговора добити?

Бранковић. Хоћеш.

Негода. Зацело?

Бранковић. Говори.

Негода. Зашто си тако невесео?

Бранковић (окрене се и пође).

Негода. Одговора морам добити.

Бранковић. Имао сам једну ружу, коју сам особито чувао, да је неком поднесем; али дође медвед, те је јошт у пупољку узбере.

Негода. Е! Ко ће то погодити?! То је загонетка, а и загонетка није као што су загонетке. Ја знам да се увек почињу са: „Што ми ти је за што?“ али ова је сасвим по новој ћуди зграђена, нити бих је погодио, да имам пет глава и девет ушију. Но гле: ко је оно враг, господине?! Вештице, на моју душу! Хајде да бегамо!

Бранковић (погледи најпре на аветиње, а потом на њега). Да бегамо, дрвени јуначе!

Негода. Шта, зар ти нећеш?! А гле како су седу косу расплетле, па носе у рукама чини. Једна носи стрелу: ако нас устрели, ту ће нам ва гроб бити. Господине, хајде да бегамо. На моју душу, није чист посао! Ја сам смрт у доста различном виду виђао, ал' у оваковом нисам је рад гледати јер су ово кћери нечастивца (анате-га-мате било!)

Бранковић. Тко сте ви, чудновате старице? Јесте ли каква опсена, или заиста сушчествујете?

Негода. Господине, чувај очи! Ај, тужан, пропадосмо! (Пође натраг и једном руком заклони очи своје, а другом се крсти). Ва име оца, шта нећу с њиме јошт препатити! Да сам се бар у кошуљици родио, те ме не би глава болела.

ва гроб—у гроб: умрће. *нечастиваац*—нечастиви, ђаво. *сушчествујете* — постојите. *те ме не би (ни) глава (за)болела* — не би ми било ништа.

Бранковић. Тко сте ви, незнате старице? Заклињем вас свим што вам је свето, одговарајте!
Прва авет. Благо теби, Бранковићу славни!
Друга авет. Благо теби, светило Србије!
Трећа авет. Благо теби, стубу владетељства!
Прва авет. Твоје ће се име прогласити.
Друга авет. Твоје ће се колено славити.
Трећа авет. Круну носеђ' читаве Србије.

Бранковић. Проклетнице, како ми главу забунисте! Изјасните се боље, или нек вас пакао прогута!

Прва авет (с огледалом).

Гледај овде и све добро внимај:
Опсена је ово будућности,
Ал' истина; не сумњај се ништа!
Пази, сматрај, па кажи што видиш.

Бранковић. Видим једног младића, подобног мом нејаком Ђорђу, где круну у руке прима.
Прва авет. То је син твој, Бранковићу, Ђорђе,
Круну прима од Гребљановића,
Којано је њему припадала.
Видиш даље ону гују љуту:
То је турски Отмановић-царе,
Нападаће на твога Ђурицу,
Да му отме круну и очинство;
Али ће се дете обранити.
То је њему судба. — Шта сад видиш?

Бранковић. Видим обојега пола људе, где пролазе. Око једних је мрак, неке је сунце обасјало, гдекоји пак сами од себе блистају.

внимај — мотри, памти. *Ђорђе* — деспот Ђурђе Вуков Бранковић (1427—1457). *Гребљановић* — Хребељановић: кнез Лазар, па и син му, деспот Стеван Високи, који на самрти (1427) остави престо сестрићу свом Ђурђу. *Отмановић* — султан Мурат II, по смрти Стевановој полагао је право на престо српски, ударао је на Ђурђа.

Прва авет. То су твоји остали потомци.
Тако ће се они изредити,
Тако ће ти име прославити.
Од Једрене до града Будима,
Од Млетака пак до Цариграда
Твоје ће се име спомињати,
Док је српског рода и племена.
Ој, доста је! шта ћеш више?
Толико нам књига пише.

Све три (у свој знак гледајући).

Налог { палца / чара / трске } испуњен је.

Хопа, цупа, другарице!
Свака своме седалишту,
Свака своме завичају!

(Међу севањем муња ишчезну).

Бранковић. Шта то би? Ај, Негода, Негода!

Негода (који је донде у непрестаном движењу био). Камо их? Одоше, пасје вере! Хај, што не смедох приступити, да и мени јаве хоћу ли се оженити!

Бранковић. Јеси л' чуо што ми рекоше? — да ће моје племе круну носити!

Негода. Е, пак!? Круна је за људе, господине! Чудна је звер та срећа, она је као стидљива мома: овога хоћу, овога нећу, ац! на кога падне јабука! Ко ти се није само у овој земљи изменио! Као што се приповеда, бјаху ту неки Французи, Латини, Дал-

---

движеније — кретање. *Французи* — Фрузи (отуд име Фрушкој Гори у Срему) владали су почетком IX века и једним делом српских земаља: тако до реке Цетине у Далмацији и Врбаса у Босни, па Савом до Дунава и до Тисе. (Види књигу 21 Задругина издања.)

матини, шта ли; дође Немања, поп-Љубомира син, па њих све у торбу; дође Вукашин те утамани Немањину лозу; а Гребљан од Алтомана оте. То значи: данас мени, сутра теби.

Бранковић (у мислима погружен). Хм, хм! Проклете утворе, како ме опчинисте!

Негода. Господине, та шта се бринеш?! Ослони се сасвим на судбу!

Бранковић. Хоћеш ти о свему овом што си видео прећутати?

Негода. Какогод риба, господине. Нема тајни горе тамнице, него кад у мене уђе, и пре би се новац кесе среброљупца опростио, него би она главу из моје утробе помолила.

Бранковић. Ти ћеш мени и советом где устреба помоћи.

Негода. Тако је лав миша питао, кад је пошао на војску.

Бранковић. Ти ћеш мени советом помоћи, велим ја.

Негода. Хм!

Бранковић. Ти се сумњаш?!

Негода. Не само советом, већ и рукама и ногама, телом и душом.

Бранковић. Завери се о свем овом.

Негода. Како ћу, кад ми многи приговарају, да ја вере немам, да сам ја Турчин, и тако даље?!

Немања, поп-Љубомира син — По Рајићу је Немањи (великом жупану рашком од 1168—1196) отац Техомио—Теша, Деса, дед Урош, а прадед Љубомир, син некога попа Стефана из Хума (данашње Херцеговине). *Гребљан* — кнез Лазар Хребељановић. *Алтоман* — Никола Алтомановић, господар рудничкі, ужички и сенички, западни сусед кнезу Лазару, који му г. 1374 заједно с босанским краљем оте све земље.

Бранковић. Ти ниси Турчин, ти си крштен, премда сам те ја код Турака нашао и под своје узео.

Негода (пет корацљаји уступи натраг). Ја Турчин?! То не верујем. (Пође).

Бранковић. Стани! Куда ћеш?

Негода. Идем тражити вештице, да видим је л' истина да сам ја Турчин.

Бранковић. Шта сиваш?! Ти си српско млеко сисао, у српским обичајма воспитан, и ја сам твој отац.

Негода (поћути). Јест, јест, баш је то тако. Та Србин сам ја, па нека свет говори шта му драго; ја му не запуших уста! Хајде, поочиме, и (тако ми врана месо не јела!) видећеш, да ћу ти увек веран бити.

Бранковић. То се и надам од тебе. Само буди паметан, на свашта пази, па ћеш и одселе у оној милости код мене бити, које си до данас удостојен био. (Пођу, по ударе на Милоша).

7

Милош и пређашњи.

Милош. Пријатељу Вуче, добро кад те нађох: важно с тобом говорити имам.

Бранковић. То може лако бити, ја сам готов, и овде, ако хоћеш.

Милош. Желео бих с тобом насамо пробеседити.

Бранковић. И то може бити. (Погледи на Негоду, који се одмах удаљи). Но, ево сад смо сами! Али да те нешто упитам. Какво је то неспокојство, што се на твом лицу изображено види? Ја сам тебе прије

подне видео у најпријатнијем расположенију. Откуд ове напрасне промене?

Милош. Пријатељу Вуче, ја и јесам невесео. И ко је томе узрок? Теби сам дошао тужити се и на тебе се тужити.

Бранковић. Ја то не знам како да примим. Што си ти невесео, зар сам ја узрок?

Милош. Твоја жена.

Бранковић. Моја жена? И то не разумем. Моја жена ни мушицу увредити неће.

Милош. Ал' је мене увредила. Карај, брате, твоју Видосаву, да не износи неваљале речи и да не издева поштеним људима име, јер нисам рад с тобом мразити се, а и руге трпети не могу. Ти знаш добро мене, моје племе, како сам на достојинство дошао: све чесним и незабрањеним начином. Нашто да се жене у наш посао плећу? А то и теби на чест не служи.

Бранковић. Све су то празне речи. Ја познајем добро моју Видосаву: таког дара жену тешко је наћи. Неће она чинити што је непристојно. Тешко је она за тобом што говорила; и ако је говорила, може бити да је имала право.

Милош (плаше). Право? Има ли право да она мене назива Кобилићем? Карај, Вуче, твоју холу Видосаву; јер ако је карати нећеш, заклињем ти се вишњим Богом и мојим јунаштвом, с мачем ћу ти име толковати! Нека сваки види како Милош своју чест пере!

Бранковић. Какве речи!? Знаш ли ти ком то изговори, свињарски изроде, који си из густе таме на

толковати — тумачити.

овај степен доскочио?! Бранковићу, и племеном и храбростју славном, таково што наочиглеце рећи?! Ако си јунак од поштења, на поље, да се огледамо, и сама смрт нека борбу оконча!

Милош (гледи га подсмејателно).

Бранковић. На поље, Кобилане, да међдан делимо; или стани да те као жену попљујем!

Милош (скочи три корака натраг и узме копље). Удри, Бранковану!

Бранковић (баци копље).

Милош (му на троје сломије). Признајеш ли, горди Бранковићу, да си слапши јунак?

Бранковић (лати мач). На оружје, Кобилане, и сама смрт нека међдан осуди!

Милош (узме мач и почне се снажно с Бранковићем борити; најпосле га тупом страном удари и мач Вуку из руке излети. Потегне с мачем на њега.) Признај, надувени породе, да си у мојој руци; признај да те по закону војничком погубити могу, кад бих се само с том подлостју каљати хотео! Иди и похвали се твојој Видосави како си с Кобилићем међдан делио; кажи јој да ја нисам јунак од јунака, нити племић од племића него рђа од рђаковића. (Отиде).

Бранковић. Гром и пакао, ово да отрпим?! Та, звезде да на земљу падну; да се Србија у ватрену реку преобрати и змије уместо плодовите траве никну: опет ће беснило моје надвисити и гнев и јарост и свирепост моја надвладати! (Пође).

8.

Негода дотрчи, **Бранковић.**

Негода. Шта је то, за име Бога? Ху! Ја сав дрхћем као прут. Каква свирепост!

Бранковић. И ти овде, сведоку моје јарости!? Дај отрова, да срце искалим.

Негода (гледи га забленуто). Ја за други отров не знам осим бунике траве.

Бранковић. Негода, знаш ли ти да сам ја тебе из малена под своје узео, тебе одхранио и човеком учинио?

Негода. Пак шта ћеш с тим?

Бранковић. Знаш ли ти да ја тебе никад нисам од своје родбине одвајао, да сам се с тобом највише забављао...

Негода. Та знам, старче, ако Бога знаш! Прођи се тога посла!

Бранковић. Дај отрова!

Негода. Каквог отрова?! Ја отрова немам.

Бранковић. Дај једа, да Милоша утаманим!

Негода. Откуд у мени једа? Ја се никад не једим.

Бранковић. Дај совета, да се Кобилићу осветим!

Негода. Иди му покољи родбину, опусти му домовину, па ће плакати.

Бранковић. Нећу таког совета, Негода. Где је твоја памет?!

Негода. Ој! Ево је! Баш ми сад нешто звекну у њу, које да су деведесет и девет хијена, свакој би се допало. Турцима је рат објављен, то ја добро знам. Облажи Милоша, да је рад војску да изда.

Бранковић. Опет совет! Негода, опет совет!

Негода (брзо). Облажи Милоша код Лазара. С тим ће он чест изгубити, од сваког ће попљуван бити, војске се мора лишити, од једа ће пући, племе ће му се искоренити: то су следства мога совета. Сад реци што, ако можеш.

Бранковић (тишим гласом). Ху! Једва ми се мало душа смири. Негода, синко, хвала ти, стогуба ти хвала! Ти ми срце на меру постави.

Негода. Мислим да сам ја. И да га јошт лакше свалити можеш, зградићемо кнїгу од Муратове стране, с којом као да к себи Милоша зове.

Бранковић. Прекрасно, дете моје, прекрасно! Твоја реч свака злато вреди. (Силно) Јест, ветар бурни потребан је, да се крепки грм извали. О бежите ви, несносни часови, бежите у море мрачности, који ми љупко време растављате; ходи ти, радосно магновеније, кад ћу Милоша у пучину несреће потружена видети! Она нека мелем у моје раздеране прси улије! (С Негодом отиде).

(Завеса падне)

ДЕЈСТВО ТРЕЋЕ

(Част поља Косова)

1.

Мурат, Осман, Зеир, Алија и многи други **везири** и **паше**

Мурат. Лав је увређен, и сад освету тражи; триста препона нек је, он освету тражи; нити ће се прије примирити, док је не изврши. Каур је јарост нашу на себе подигао, и он се зна, ако га она стигне; а стићи га мора, ил' овако, ил' онако! Сад смо на Косову, пољу, где се многократно крвца пролевала: има ли кога међу вама, коме би моје нагло ступање противно било, коме би моје напрасно пришествије неповољно било? (Сви ћуте). Има ли кога, који би овај с каури рат за нерасудан држао, коме би се неправедан учинио?

Алија. Он је једно средство, да се наша чест опере.

Зеир. Он је стуб, на ком ћемо престол у Србији утврдити.

Мурат. Први су ово дни, да ногом на српску земљу стајемо, и шта ће даље бити судбина ће определити. Јошт је један овде узао, кога ваља паметно да размрсимо: Када к ивац на дрво утече, треба ли

каур(ин) — неверник, који није мусломан, хришћанин. *многократно* — много пута. *једно* — једино.

лаву да правцем за њим трчи, или згодну прилику да чека, да га упропасти? Сви знамо како смо код Плочника прошли: хоћемо ли и овде исто тако проћи, ако се слепо за страстма поведемо? Храброст је без мудрости тело без очију, непостојана сенка, која је донде само видна, док светлост траје, а без ње ишчезава и пропада. Одрешите сад језик, велможе моје, помозите. да важан овај чвор размрсимо.

Зеир. Ако је истина, као што заиста никакове сумње нема, да су Турци храбром само десницом све што имаду задобили, то неће труда требати за разрешити важан овај узао, нити треба ту друге какове помоћи осим бритког нашег мача. Јест храброст српскога рода велика, јест њихова у оружју вештина позната; но и Турци нису у свему последњи, и они се с њима, што се храбрости тиче, мерити могу. Не треба овде да следства исполинских наших дејствија опомињем, довољно су свакоме позната. Једна Једрена може снагу нашу показати, из које стреле на горди чак Цариград лете и трепетни му страх задају. Шта ћу више зборити? Какво је наше претпријатије, него да Србију под јарам подложимо? Дакле гледајмо за чим смо! Храброст мере не познаје, она је живом подобна огњу, и што брже бива, то снажније она, јаче и силније дејствује.

Мурат. Говори, Али.

Алија. Честити царе! и ја почитујем храброст као матер победе; али без мудрости и без притворства у мојим је очима ништа и ништа. То код мене значи: ако је само могућно да се каури лукавством надвладати могу, нек се то употреби.

Један везир. Тако и ја судим.

исполински — џиновски.

Други везир. И ја.

Трећи везир. И ја.

Алија. Лакше је зеца без муке јести, код ку е седећи, него по гудурама лупајући се.

Зеир. Ал' је слађе и славније из лова га донети. Сав труд ловца тајно неко задовољство тадауслађује.

Алија. А кад нађе на тигра у шуми, или кад лав на њега нападне, или кад се опучи стена, те га у главу погоди?

Мурат. Доста, није овде реч о зецовма него о рату! Моја се намера обалити не може, јер је мненије многих великаша подупире. Накратко: ми остајемо на Косову донде, док се згодна за победу прилика не појави, а појавити се мора на какав год начин. Ти, Алија, иди у твоју војску, укопај се и утврди се, да ти не би изненада каури нахудити могли. А ти, Зеиру, обилазићеш око целе ордије, пазићеш шта се код каура ради, уређиваћеш и настојаваћеш да ми свуда по ћуди испадне.

Зеир и Алија. Воља светлога цара у нашим је очима светиња.

Мурат. А ви, остали Турци витезови, с ничим не можете ми боље угодити, него дужности испуњујући.

Сви (се поклоне до земље и отиду).

2.

Мурат и Осмин.

Мурат. Кад све сврши човек, тада види да јошт није ништа урадио. Осмине, служитељу Проро-

---

ордија — војска

ков, од тебе јошт зависи хоће ли се ово претпријатије испунити: пусти глас и реци је л' ти је повољно, иначе ништа не вреди.

Осмин (приклони главу). Избрани цвете из градине Мухамедове, као да је из моје главе извађено!

Мурат. Никакве сумње не ваљају се но твојој зрелој памети?

Осмин. Никакве, светла круно.

Мурат. Евала! Сад сам сасвим миран. Пуноћак кише потребује, да се развије, а правоверац благослова захтева, да за веру погине: дај му благослова!

Осмин (дигне руке и главу). Он је у рукама Пророковим и само истином молитвом силази.

Мурат. Народ је богобојажљив и његова богобојажљивост благослов захтева.

Осмин. Нек му буде! Ја сам готов дужност испунити.

Мурат. Јошт једно, старино! Ја добро знам да су теби познате све књиге староставне.

Осмин (ухвати се за браду). Дико мухамедске вере! Најдубљу мудрост што Аравија носи ова је глава поцрпела.

Мурат. Теби нису ни рођаници ни сановници непознати.

Осмин. Они су се мени у крв и мозак прелили. Ништа се човеку догодити не може, него што му је судбина определила.

Мурат. Дакле чуј какав сам ноћас сан имао, и ако ми га протолкујеш (тако ми вера помогла!) сугубу ћеш благодарност од мене искусити. Представи ми се једна повисока гора, на које врху гру-

сугуб — двострук.

мен дијаманта бјаше као нојско јаје и далеко зраке свога блистања простираше. Многи од најбољих јунака и витезова паштају се, да га себи присвоје: ал' нико не могаше жељу докучити, јер је пут тако стрмен био и клизав, да и онај, који би до полак стигао, морао би се оканити. Најпосле наумим ја срећу покушати, распаљен за оваковом драгоценостју. Тек што се одважим, а оно се сви стану грохотом церити, будући да се ја с пређашњим јунацима ни издалека сравнити нисам могао. Но шта би? Тек што се почнем пењати, светал се облак око мене навуче и ја увидим Пророка коран у руци држећа и овако мени вопијућа: „Сине Сулејманов, дерзај и не бој се: теби она драгоценост принадлежи; но чувај се, чувај се!“ Ја, овим ослобођен гласом, напрасно полетим, дохватим се врха и, зграбивши дијамант, вућим га мом Бајазиту, који за мном тужаше. Тек што ово учиним, ђини аждаја, која то скровиште чуваше, и мене прогута.

Осмин (маше главом). Хм, хм! Чудан је твој сан и дивно велики! Тако само високи цареви снивати могу!

Мурат. Истолкуј ми га, старино, и ишти шта хоћеш: полак блага, полак царевине, ако усхтеш, поклонићу ти.

Осмин (метне руку на прси). Честити царе! слабомоћни црв дужан је себе незнању предавати онде, где виша сушчества дејствују. Теби се Пророк на сну јавио: било би против нашег закона и вере да

вопијући — који виче. *син Сулејманов* — Мурат Сулејману није био син, него млађи брат; обојици је отац Орхан. *дерзај* — буди храбар, усуди се. *сушчество* — биће.

ја тебн његову свету вољу откривам. Ослони се на њега, он те оставити неће.

Мурат. Служитељу Пророков! ја сам згрешио, што сам и помислио на толковање. Очитај молитву за моје отпуштеније, а ја ћу заповест његову извршујући, за грехе кајати се. Иди и правоверне благослови, док ја војску даље прегледим: речи твоје нек им падну као тиха пред зору роса.

Осмин. Хазурала!

(Један на једну, други на другу страну отиде).

3.

(Друга част поља Косова)

Лазар, Милош, Косанчић, Топлица, и многи други **сердари**, мало затим и **Мусић**.

Лазар (гледи на једну и на другу страну). Ако ниједно место спомен у даљно потомство не простре, љубими сердари моји, то ће заиста поље Косово: оно ће Србљима или мир пресудити, или ће их у нешчастија зјаву погрузити. Само да слоге буде! (Мусићу, који се приближи). Шта је ново, Мусићу?

Мусић. Турчин је са свих страна нагрнуо, светла круно! Колико је поље од Сува Јавора па до Сазлије и даље још до онога брега (казује руком), то је све турска прекрилила војска.

Лазар. Иде ли нам откуд помоћ?

Мусић. Шаинић нам води Црногорце, и Бошњаци су у движеније постављени; но ово је доста мало спрам толике силе, јер као што скакавци до-

---

хазурала! — спремај се! на ноге! *зјава* — чељуст. *Сува Јавор и Сазлија* — села на северозападном и југоисточном крају Косова. *движеније* — кретање, покрет.

лазе и бесно на усеве нападају, тако су Турци пољу приопули.

Лазар. Не страши се за то, храбра моја војводо! Победу не чини множество, но мужество и храброст. Страховита кула гордо висини облака пркоси, али само једним грома ударцем руши се и сугубу штету трпи. Тако ће се војска турска од храбрости српске смести и већи јошт убитак због своје множине поднети. (Свима воопште). Ревносни синови српскога народа, купимо се на Косову, да крвљу сејемо оно, што ће потомство жњети! Ако зло посејемо, зло ће оно и пожњети. Што сад погрешимо, то се никада поправити неће. Зато треба добро очи да отворимо, како ћемо војску уредити, где ће стати пешци, где коњици, јер је у том темељ победе. Милош нека засада врховну власт на себе прими, као искусни у томе херој, а ви му остали крило помоћи будите.

Милош (поклони се). Великомоћни кнеже! Из дужности к отечеству и из почитанија к лицу твоме примам донде ово теретно званије, докле га не извршим и докле твоја воља буде. Све ћу часове овог времена жертвовати, да се темељ победе што тврђе установи. И тако, што се до уредбе од војске тиче, ја овако судим: Нек се Мусић са своји подручници укопа за оним брдашцем и потом непријатељу за леђа удари, да га у највећој ватри збуни.

Лазар. Уредба је добра, Мусићу!

Мусић (поклони се). Ја ћу готов бити налог извршити.

Милош. Витомир са своји коњици нек у оној долини стане, који ће Мусићу у помоћи бити.

мужество—јунаштво. *воопште*—уопште. *херој* — јунак.

Војвода (се поклони).

Милош. А на среди нек се остала војска стави.

Лазар. Од које десним крилом ти ћеш управљати, витеже силни, с левим Бранковић, а у среди ћу бити ја и старац Богдан с његових девет соколова. Тако ћемо с Божјом помоћу гниле Турке дочекати и једном борбом судбу пресудити.

Милош. Јошт је једно овде нужно, светла круно! Војска се турска далеко протегла: велика би корист била, кад би послали кога за развидети њихово положеније и промотрити чим су јаки, чим слаби. Тако ће се лакше победа на нашу руку привести.

Лазар. Милошу, какав совет! Казуј ко је за то способан.

Милош. То је за Мусића.

Мусић (поклони се Лазару). Опрости, светла круно, послушном војводи, који то примити не може! За то је нужно знање турског језика, које у мојој власти није. Но нико други не може за овај посао способнији бити него Топлица, који је с Турцима баратати навикао.

Лазар (погледи на Милана). Топлица!

Топлица. Светла круно! ако је воља мога владатеља, ја се покоравам.

Лазар. Иди, сине, и Бог нек ти труде благослови! Милошу, ти остајеш на Косову: уреди како најбоље знаш, ја ћу вести очекивати. (Са сердарима отиде)

4.

Милош, Иван и Топлица.

Иван. Милане, ти сам међ' Турке одлазиш! Мени се нешто слути, ја те самог не пуштам.

Топлица. Махни се пријатељства, брате, где се за отечество ради! На мене је жребије пало, да му услугу покажем, и то ћу, колико ми силе и опстојатељства допусте, верно извршити.

Иван. Ја ћу ти у том помоћи.

Милош. Прођи се тога разговора, Иване! Ти знаш какво дело наш побратим на себе прима. Милане, ти, брате, у име Божје у турску одлазиш војску. Не сумњам да ћеш се повратити, зато о том ништа ти и не говорим, окром да будеш предосторожан и да твоју ватру мало утишаш. Друго, брате, што ти наложити имам, врло је важно и полезно за цео српски народ. Знаш добро и са мном заједно колика је турска војска: њено число јамачно тројином ће наше превазилазити. Немој тако, кад се врнеш, кнезу и господи српској казивати, зашто ће се, брате, војска препасти и сву храброст изгубити; него, кад те запитају, реци да је војске у њих довољно, али крпеж и голотиња и тек пошло да се хлебом храни. С тим не само што ћеш војску ослободити, него ћеш јој већу јошт силу улити.

Топлица. Твој је совет разуман, Милошу: ја ћу се по њему владати.

Милош. Међутим ти ћеш добро пазити шта се по војски турској ради и мени соопштити, да могу потом нашима советом помоћи. Лаж и притворство јест смртни грех, но у оваковом је случају светла и зрачна добродетељ.

Иван. О, шта је ово?! Турци, и тако близу! Милошу, Милане, на оружје! Ево Турака!

жребије — коцка. *опстојатељство* — прилика, околност. *предосторожан* — пажљив, обазрив.

Милош (погледи и тргне мач). На нас је дакле ред да борбу почињемо. Но буди тако! Њихова је чета мала. вас двојица ударите на њу, ја ћу на човоћу.

Топлица. Ми смо задовољни. (Поваде мачеве).

5.

Зеир с четом од 10—15 **Турака, пређашњи.**

Зеир (издалека својима). Сложно, јунаци! Каури су од благородних, плен је ваш!

Милош (изиђе пред њега). Ко си ти, несрећна потурицо? Овамо, ако си јунак, да се огледамо!

Зеир (својима). Стан'те! Овај мени у част пада, ваша су остала двојица. (Стане се борити).

Милош (га на земљу стровали).

Турци (видећи то, разбегну се).

Милош. Е, Турчине, камо твоја хвала? (Погледи око себе, но, не видећи Турке, дигне га). Где ти је чета? Видиш каква је вера у Турчина! Иди и кажи твојој браћи да си с Обилићем међан делио. — Шта ме тако гледаш? Иди, ти си слободан!

Зеир. Ти ми живот поклањаш?!

Милош. Зато, да ти се боље осветим. Кад бих те погубио, шта би било? Само бих дивљу јарост задовољио. Ал' овако више добијам, јер твојим животом казујем Турцима какви су јунаци код Србаља: да не полажу сво витештво у робљењу и убијању, као што је код вас обичај; друго, да су бољи јунаци од вас.

Зеир (гледи га). Каурине, ти ме постиђујеш. Хајде да будемо пријатељи!

Милош (смеје се). О, да! Код курјака тражити вере и код Турчина пријатељства! Море, где ти је

красна чета? Како виђе да си пао, прсну, као да је гуја уједе. Турчине, ти си слободан! Тепи се за раније, јер видиш тамо војску: ако те ко укеба, сам ћеш бити крив. Хајдемо, браћо, нас послови очекивају! (У поласку). Гледај за раније те перјај, јер, вере ми, нећеш однети читаве длмлије! (С Миланом и Иваном отиде).

Зеир. Ако овом вера тако налаже, то ћу и ја бити каурин. (Полако удаљи се).

6.

Лазар и **Бранковић** ступе.

Лазар. То је Милош што прође. Срећан он! Он ће спомен у овом боју оставити. Шта се то тамо види? Турчин?!

Бранковић. Увода без сумње, и он је већ....

Лазар. Нека га јошт за данас, неће се дуго овуда бавити. Љубезни Бранковић, уредба је учињена да се овде војска постави: тамо пешци, а онамо коњици. Милошу сам врховну владу дао, он ће јамачно како ваља разредити.

Бранковић (уздахне).

Лазар. Ти уздишеш, Бранковићу?!

Бранковић. Ништа, светла круно, то је продер тајне жалости.

Лазар. Којој је узрок?

Бранковић. Турци, који завидљивим оком наше благостојаније гледе.

Лазар. И то је што те узнемирује?! Та, и досад су Турци ударали; али знаш како су од твоје храбрости зазирали.

Бранковић. Јест, али сад.... Но бежи, ужасна тајно, на дно прсију мојих, која ми срце жестоким једом трујеш: ту лези троструким гвожђем окована.

Лазар. Шта је то, Вуче? Каква свирепа ватра разбукта ти лице, какве варнице из очију ти сенуше? Откуд ове напрасне промене?

Бранковић. Ништа, светла круно, ништа! Турци су на Косову, но ево ти напред прорицање моје: с отровом ће исход помешан бити. О, нешчасног часа, кад се опшчеполезни совети не послушаше; ужасног магновенија, кад су речи једовите гује одобренија получиле!

Лазар. Бранковићу, ти мене мучиш; говори откуд ове смутње у теби!

Бранковић. Не, моја је мисао далеко удаљена искру у пламен подизати. — Но, тко си ти, свирепи жаре, који ми тако прси надимаш? Ха! Могу ли против тебе борбу почињати? — Ти си, који ми намеру порушити заповедаш. — Али како ћу онај страх гледати, како ли ћу беснило дејствија сматрати којега сам ја причина?! А, тужни Вуче, откуд несрећом напђе?!

Лазар. Бранковићу, синко, зар си сасвим наумио да ме мучиш, не казујући ми узрок твога неспокојства? Разреши ми ову загонетку, тако ти љубови моје!

Бранковић. Јест, јест! Теби ћу је, оче, исповедити! Љубов очина моћи ће строгости закона противостати; она ће све могуће начине потражити, да би зло предупредила и свакој подлости бразду положила. Ево ти тајне, оче: Милош нам о невери ради и све нас је намислио Турцима издати.

опшчеполезни — корисни за све. *сматрати* — гледати.

Лазар. Милош о неверству! И то је све што те у толико неспокојство привело?! Ха, ха! љубезни Бранковић! Како би сунце помркнути могло?! Та, у њему је сва наша снага, без њега шта би наша војска била? То је ништа, то је теби од каквог зависника донешено, јер и то по свету бива.

Бранковић. О, како се радујем, да ова тајна никаквог ухода у твоје срце не налази! Јест мени од неких донешено, које ме је као чувствителног у жалост бацило. Но ти, оче, колико се помажеш ово не верујући! Не веруј оче, и не обличавај Милоша; но само пази да корен смртоносан плод не принесе. Пази, оче, да се благостојаније не обали и сва твоја дела у ништа обрате.

Лазар. Никад није Милош неверан био, никада није ни најмање искре подлости показао; но свуда и у сваком случају драгоцену своју крв пролевао, као и сам што си. Чуј напоследак, Бранковићу, моје о Милошу мниније! Да се цео свет поруши, да се (сахрани Боже!) Србија опусти: опет се не би он Турцима приволео и своју веру погазио.

Бранковић. Камо срећа, да се ово испуни!

7.

Чиновник рамљећи ступ. **пређашњи.**

Чиновник. Високи Српства владатељу, извини нечајани долаз покорног служитеља. Важан ме посао овамо тера.

Лазар. Ти си рањен. Шта је узрок томе?

донешено — налагано. *нечајан* неочекиван, изненадан.

Чиновник. Светла круно! Нађем на Турчина самог и полако идућег, и помисливши да је увода, понаглим заробити га; но моме намеренију његова храброст противостане. Борио се као исти лав, трипут ранивши ме, најпосле, кад му се мач сломије, нагне бегати. Ја наумим за њим у потеру, ал' ми ране противостану. Једно сам писмо у трави нашао, што му је без сумње у време борбе испало и које за свету дужност почитујем неотворено моме владатељу предати.

Лазар (Бранковићу). То ће бити онај Турчин.

Бранковић. Онај, светла круно.

Чиновник. То је рис, а не човек.

Лазар (чиновнику). Твоје су заслуге велике, знаћу те наградити. (Узме писмо и почне читати).

Бранковић (за то време нешто чиновнику шапне).

Лазар. Ха! Шта је ово? (Чиновнику). Ово писмо....

Чиновник. Нашао сам у трави.

Лазар. Је л' могуће? Ово писмо?!

Чиновник. То исто, светла круно! Комади од сабље јошт ће место показати.

Лазар. Иди ми испред очију; остави ме самог, да судбину кобим.

Чиновник (се учини зачуђен и удаљи се).

Лазар. О неисказаног порока, о нечувеног злодејства!

Бранковић. Шта је то, љубезни оче?

Лазар. Ево шта је! (Пружи му писмо). Проучи ово и сам се извести. О, несрећни Лазаре! (Горе и доле хода).

Бранковић (чита). „Не малу радост у том налазим, одважни Обилићу. Намера је добра и на

твоје шчастије се клони. Гледај да Лазару звезда помркне, да би твоју главу украсила.“ Праведни Боже! Од Мурата?! О моје слутење! Какво свирепо отечествољубије! Каква ужасна верност! Какво коварно јуначество! То је плод ревносног совета да се мир поруши! Ах, зашто га није мати у колевки удавила!

Лазар. О, земљо моја, јадна земљо моја! Како ћу те у цвет поставити, кад завидљив црв у корен ти дира?! (Пође, но таки се врне). Бранковићу, велика ме сумња распиње. О овом нити могу веровати, нити не веровати. Ја морам ово лагано ступајући извидети, да већма ватру не потпирим. Ако си син мој и добро ми желиш, храни тајну ову у дубоком мучању. (Оде).

8.

Бранковић (гледа за њим).

Иди, ти, извиди: нећеш га одавде исплести, ма шта употребио! Видим већ тријумф, где ме очекује: красне су му очи и звездама извезено чело. Даље, несрећни Обилићу, у бездну подозренија пропадни и срам неверства нека те покрије, ти, који се усуђујеш против Бранковића рогове дизати и његовој слави, његовом величеству неразумно пркосити! Бежи у таму заборавности и код тигрова и дивљих лавова тражи помоћ, кад те Бранковићева рука гони! Гледај јаругу, коју ти је моја освета ископала, да ту црног гроба нађеш, који ће твоју славу и безумну храброст

тријумф — победно славље, победа (замишљена као лице).

на дно мрачних својих прсију примити. Ово је средство, које те је с Шара висине низвргло и чрез кога ћеш пиштати, кад те рука освете притисне. Слава је Бранковићева од југа од севера протекла; сви јој се смртни, у поданическој низи стојећи, диве; сви је обожавају и претпочитују оном, који круну на глави носи!

9.

Негода дође. **Бранковић.**

Бранковић. Хеј, Негода, трпумф! Лупежу, ти си таку знамениту белегу код мене учинио, да је никакво време истрти неће.

Негода. Како је зец изишао?

Бранковић. Милош је оцрњен, неверства срам саде га покрива, наша је победа! Један Турчин пре тога, као да је с неба спао, укаже се, који је подозреније потврдио.

Негода. Тај је чиновник жена: стрепио је рану примити и чисто је плакао; али ја шчепам нож, па њега фискац по руци и нози! Хајде сад — рекох — иди и покажи се; и ако што погрешиш, вере ми, живог ћу те на ражњу окретати и курјаку печена дати!

Бранковић. Негода, твој је посао за руком, како ваља, испао; твојим је трудом и советом Милош за неверу оглашен: сад га неће ни Ситница опрати. Узми ово и знај да од Бранковића примаш! (Пружи му кесу дуката). А ово ћеш чиновнику дати.

Негода. Охо! То је штогод! На моју душу, ово се ретко добија.

Бранковић. Ретка заслуга ретки и дар носи. С тим можеш видети колико се моје силе протежу.

Угурсузе! да знам да ћеш ме издати, свога бих те у злато салио.

Негода. Хм!

Бранковић. Шта ме гледаш?! Није ово празна само хвала. Име је Бранковићево до даљног чак севера и наоколо до запада протекло; њега земнородни с почитанијем спомињу, јер знаду каква сила у мојој руци лежи.

Негода. Све имаш, само ти једно фали.

Бранковић. Шта би Бранковићу недостајало?!

Негода. Круна, заиста круна!

Бранковић (окрене се). Она је на Лазаревој глави.

Негода. А зар би твоја глава под њом клонула? — Заиста....

Бранковић (поносито ходајући). Негода! Не само што не би клонула, него би се већма исправила и оно показала, што још нико није показао!

Негода. Тако и ја мислим.

Бранковић. Није Бранковић од просијака рођен, његово је племе увек круне достојно било!

Негода. И Вук да се ње лишава?!

Бранковић. Она је за мога Ђурицу опредељена. Знаш како су ми оне волшебнице прорицале.

Негода. Е, зар све треба онако узети, као што оне брбљају?! И мени су једном предсказивале да ћу до три дана обешен бити. Шта сам онда страха поднео! Где год видим дрво, бежим као ђаво од крста. Но јест, ево мене до данас жива и оне су лепо слагале. Ја знам овако: што је очино, то је и синовље; а што је синовље, то је и очино. Сад какве бих ја памети био, да пустим другога, да се у мојој

волшебница — чаробница.

соби шири, а ја да држдим напољу?! Сваки би простодушно рекао да ми је већи нос него мозак.

Бранковић. Који је конац твоје беседе, Негода?

Негода. Моја је топла жеља: мога поочима царском круном украшена видети.

Бранковић. За живота Лазарева?!

Негода. На другом свету!

Бранковић. Да се против Лазара подигнем?!

Негода. Да своје шчастије оснујеш.

Бранковић (поћути). Негода, ти си јако забраздио! Зар ти је непознато његово слаткоречије, његово умиљавање и ласкање, с којим је свију срце себи привукао? Смем ли што почињати, да не прођем као Алтоман?!

Негода. У добри час! Трипут ћеш горе проћи, а и вредно је да прођеш! Ај! Кажу људи: клин се клинцем тера, а лисице се преваром лове. Није само један пут до Приштине; али најбољи изабрати, да не би на харамије наишао, то је штогод!

Бранковић. Ти ми велику буву у уво врже. Што се до круне каса, не сумњам да ми не би на глави одликовала, ако не боље него истом Лазару.

Негода. Круна је за људе, а не за кукавице.

Бранковић. Одавно је речено.

Негода. И теби она праведније принадлежи, који си у ратовима век провео, него његовом Стевану или журавом Лазару, који све задовољство у злату и свили и раскошу налазе.

конац — сврха, намера. *Приштина* — на Косову, „стари град краљева српских“ (*Качић*, Разговор угодни народа словинског), који Лазар освојивши по смрти краља Вукашина (1371), поста господарем српској држави, па се и зацари доцније. 1376 (по Рајићу). Приштина је управо била у држави Вуковој. *што се каса* — што се тиче. *Лазар* — по Ј. Рајићу, млађи брат Стеванов.

Бранковић. Тако је!

Негода. Својства се изискивају за владати читавом земљом, и та су код Бранковића у пуној мери.

Бранковић. Негода!

Негода. Тим ће се начином и оних вештица прорицање испунити, јер се лакше пресађено дрво прима него накаламљено.

Бранковић (ухвати га за руку). Негода, ти си мој син: ти не можеш мени советовати, што сам не бих одобрио. Помози, да до круне дођем: први ћеш до мене седети.

Негода. Е, сад смо на видику! Поочиме, добро пази! Сад ћу да мудрујем, али не као цариградски писци, који усред зиме лептирове траже, него ево овако: Кад се вода замути, онда се најбоље риба лови; вода је замућена: бацајмо удицу! Ми смо Милоша оцрнили и за неверу огласили: сад на његов рачун можемо радити што нам је драго. И кад се о неверу разгласило, учинимо сами то, што смо на Милоша потварали. Пошљи Мурату посланика, уверавајући га о својој помоћи, ако ти круну од Србије поклони.

Бранковић. Негода, шта ће од тога бити?

Негода. Шта ће бити?! Пашће само на те она пословица: На курјака је вика, а лисице месо једу. Кад се започне борба, измакни се с твојом четом на страну; тако ће Лазар погинути и теби крупа припасти.

Бранковић. Лазар је мој тест!

Негода. Ми ћемо за њега задужбине чинити.

Бранковић. Све је то добро, ал' опет ми грех....

кад се вода замути — лови се риба прећом; удицом онда баш и не може.

Негода. Чу ли, поочиме: највећи је грех законе Божје газити. Сад послушајдер, ако нигда ниси чуо. Гледајмо на зверије, које разума нема и које се законима природе покорава. Шта налазимо? Оно што је наравно: са смртју једнога други живот обдржава! Кукаван црв није никуд пристао, колико животиња њега једе; но напоследак сваку животињу црви пипају! Шта то значи? То значи да један мора угинути, да други живот продужи. Кад се не би људи мењали, е, ни Лазар не би до круне дошао; него би био један, па ту ти му и тутило. Али Бог зна шта ради! Време се мења и људи у њему: друго време, други и људи, други и цареви. Сад домашаш ли ме?

Бранковић. Негода, у какво сам те згодно време ја под своје узео! Твоје су речи злато. Иди Мурату, и како ти свршиш, ја не кварим.

Негода. Ја нећу ићи.

Бранковић. Бољега и вернијега за овај посао немам осим Негоде.

Негода. Кажем ти: ја нећу ићи, јер ће Турци омирисати да сам ја од њихове багре, те ћу се без главе вратити.

Бранковић. Ти опет почињеш о твоме турчилуку лудовати, Негода. Зашто би Турци сазнали да си ти од њихове лозе? Ти не идеш да их издаш, него им услугу носиш.

Негода. Е добро: ја идем! Ал' ако погинем, страшну ћу парницу против тебе подићи; ако ли се пак читав врнем, ја ћу издалека викати: Да живи Бранковић, врсни цар српски!

наравно — природно.

Бранковић (у движењу). Овај ме узвик у пламен поставља, Негода! Бранковић, цар српски! Каква радост за моје чувствително срце! Ободри се, одважни Вуче: само паденијем једнога други славу оснива. Упри силе на умноженије шчастија твога. А ти, Косово, крвљу орошено поље, ти буди предмет, ти буди успех мога претпријатија.

(Завеса падне).

ДЕЈСТВО ЧЕТВРТО

1.

(Ходник у Лазаревом двору. Мало даље виде се двокрилна врата, која у салу воде и кроз која многа отменија лица улазе. Многи **сердари** и напољу стоје у чопорниће скупивши се, и у тихом разговору забављајући се; **двојица** пак мало поудаљена стоје). (Веће).

Први сердар. У овај важни дан, при овако веселом торжеству, брате, и тако клонутог духом да те видим! Шта знам да мислим?!

Други сердар. Шта ћеш да мислиш, него о оном, што нас све очекује, о несрећи?! Видиш ли ти ону звезду, што је реп онако извила? Она Србљима несрећу предсказује, која ће нам се до мало времена збити.

Први сердар. То у очи крсног имена нашег доброг владатеља!

Други сердар. Послушај, брате, ово што ти казах: Косовска борба наопако ће по свима испасти, како је неслога корен свој уметула! Но ми морамо трпети: како је, тако је! Хајде, ено одоше сви.

Први сердар. Јошт мало, побратиме. Кажи ми (тако ти имена Божја!) у чему се ова неслога состоји, тко ли повод томе даде?

Други сердар. И ти то не знаш?! Јошт боље! Хајде, да се не задоцнимо.

Први сердар. Немој, пријане, ако Бога знаш! Говори шта је, не мучи ме. Ја сам сав љубопитство.

Други сердар. И тебе толико неспокојство мучи?!

Први сердар. Брате, онде, где се о судбини целог народа тиче, ја се озбиљски занимам, и где могу помоћи, никаквог труда не штедим.

Други сердар. Кратковидни лептиру, који се далеко на силу уздаш! Ево шта се говори: да се Милош с Муратом о издаји договара.

Први сердар. О издаји, Милош о издаји?! Шта ти ту зановеташ?

Други сердар. Теби се то чудновато види?! Тако је, драги мој! То сэ свакој живој души немогућно чини, и опет је истоветна истина.

Први сердар. Иди и расказуј ту басну ком другом, непријатељу Милошевом, да ти поверује; мене никако приволети нећеш.

Други сердар. О, мој драги, другојачија су доказатељства против Милоша! Ти знаш колико је њега Лазар дизао и почитовао: не би тако ласно уво приклонио.

Први сердар. А и Лазар је већ о том извештен?

Други сердар. Дакако! И шта он о том мисли, Бог ће свети знати. Доста је то, да његов сваки корак мери и на дела му пази. Чујеш ли ти, побратиме мој Вилине: што год од мене чујеш, знај да нећеш од сваке шуше чути, јер је мени онакови у уши звекнуо, који заиста зна што се по најтајнијем собору кува.

Први сердар. Како је год, ја о том веровати нити могу нити хоћу, и ако до чега дође, ја ћу увек на Милошевој страни бити. Ај, мој побратиме,

не знаш ти јошт шта у срцу дворјана̂ лежи! Сачувај те Боже њихове зависти, јер што ти више гледиш да си поштенији и да спротињи помажеш, то ти они већма замке плету, да ти врат сломију! То ће заиста и с Милошем бити.

Други сердар. То тӣ велиш; ал' да чујеш шта други паметнији од нас беседе! Ко год даље од носа види, може лако смотрити шта је и како је. Сам Бранковић....

Први сердар (уплашено). Бранковић?

Други сердар. Шта ти би? Сам је Бранковић ово приметио. До тога је већ, мој брајко, дошло!

Први сердар. Бранковић, Бранковић.... Не знам шта ћу да мислим. Да не буде....

Други сердар. Шта ћеш да мислиш?! Кажем ти: мисли то, што сви људи мисле и говоре — да је Милош невера. Хајде, задоцнисмо се.

Први сердар. Стани, брате, ако Бога знаш! Код мене је страшно колебаније. Да не буде Бранковића ово у свему масло?

Други сердар. Откуд ти то закључаваш?

Први сердар. Знаш ли ти да је Бранковић с Обилићем међан делио и да је од њега надвладан био, који сада освету тражи? Знаш ли ти да гордост Бранковићева никад се није с Милошевом храбростју сложити могла? Знаш ли ти, напоследак, да Бранковић тајно са султаном шурује?

Други сердар. Шта изусти болан?!

Први сердар. Брате, (на моју душу!) овде велика загонетка лежи и она ће се важном каквом променом размрсити и разрешити. Познајеш ли ти Негоду, посинка Бранковићева, враголастог оног зло-

деја, који семе турско у прсима носи? У његовим је рукама судба целог народа српског.

Други сердар. Ал' откуд ти рече да Бранковић с Муратом барата?

Први сердар. Отуд, јер ја оно примећавам, што се у потаји кува, а не што људи говоре, као што је твој обичај. Мени је мој служитељ, војник, на којега се чесност увек ослањам, казивао да је са зором Негоду од табора турског долазећа виђао. А ово је пређе веровати него празним речма неких дворјана.

Други сердар. Хм, хм, хм! Шта ће се из ових опстојатељства родити?

Први сердар. Ја идем сутра управо кнезу: казаћу му што сам чуо, и нек добро узме на ум, нек ствар извиди, да се не превари; јер позно раскајаније само безумије показује.

Други сердар. Брале, смеш ли се усудити да цару с овом новином одеш без поузданог доказатељства?! Знаш да је Вук његов зет, сваком честју и почитанијем украшен. Седи с миром, окани се беде. (Видећи га замишљеног, ухвати га за руку). Брате, наше је само да дужност у боју испуњавамо, да смо храбри и верни; а друго оставимо већима од нас. Ми свет раменом не исправисмо!

Први сердар (после кратког мучања). Јест, јест! Но и то ћу учинити, да се Милошева чест не убија. Колико могу, радићу, настојаваћу, да се све на ползу моје родбине збуде.

Други сердар. Стани, чујеш ли ти вику у соби?

Први сердар. Ово нешто означава. Ускоримо. (На друга врата уђу).

2.

(Велика сала, у којој је једна трапеза, скупоцено намештена, а за којом у зачељу седи **Лазар**, замишљен, до њега **Југ Богдан**, **Вук** и прочи **сердари**, а у застави **Милош**. Даље мало виде се јоште две трапезе, такође постављене. Многи **сердари** поустајали и с голим мачевима стоје).

Један сердар. Невера? Невера?!

Други сердар. Нек се у таму срамоте прогони!

Трећи сердар. Ови се мачеви заповести покоравају: где је год потребно, они кукоЉ из пшенице требе.

Југ (махне руком на њих). Светли кнеже и сине мој! Ако се какво неваљало семе у пољу српског отечествољубија укоренило, на видело с њиме: да сваки притворицу сазна, да се од змије клони, која често под бокором мирисавих ружа обичава почивати!

Бранковић. И с отим лакше невином худити.

Један војвода. И с отим јачу замку оплетати.

Други војвода. И с отим теже незлобивог ранити.

Лазар. Стан'те, витезови; стан'те, децо правог народољубија! Невера се ова лако не бије, виновник овог нечувеног порока тако је прејестествен, као гром кад би из ведра неба грунуо! (Дубока се тишина простре, он се наслони на руку). Но буди сваком по заслуги! Доста сам двојио, доста сам тако; више не могу: све се к доказатељству клони. (Узевши чашу с вином). Овај пехар у очи мога крсног имена, при највећем торжеству и весељу, нека издајство открије; нек се уподоби отрову, који и саме ране лечи. Коме ћу ову чашу напити? Коме је напијем, онај Србљима о пакости ради. Коме сам ја свака блага подчео, тај ми сад самртну јаму копа; кога сам крвљу срца

прочи — остали. *прејестествен* — надприродан, невероватан. *двојио* — сумњао.

мога сродно, тај се издајством одређава! (Почивка. Сви су у неспокојном љубопитству). Здрав ми био, витеже Милошу, веро и неверо! Не буди неверан, но веран. Вино испиј, а пехар на дар узми: прими и овај знак моје к теби свагдашње љубови.

(Жубор се по трапези простре).

Милош (који је донде спокојан седео, устане). Хвала теби, тасте господине, на здравици; ал' не хвала на такој беседи, коју данас пред господом изусти и мене за неверу прогласи! А тако ми моје тврде вере, сутра је Видов дан: видећемо ко је вера, ко ли је невера! Ако Бог да̂ и срећа витешка, идем сутра у турски табор: жива ћу ти Мурата распорити и стати му ногом под гро̏це. Останем ли жив, вратим ли се натраг, наново ћу с вама на бој поћи и с отим моју неверност засведочити.

Многи сердари. Милош?! Милош?! Милош?!

Милош. А ви, около стојећи витезови, господо српска, попљујте ме као малодушну жену, где год ме изван дужности видите. Чувајте се гује, Бранковића! Браните чест српског народољубија! (Отиде).

Мусић. Светла круно! Прије би сунце од захода пошло, него Милош Србље изневерио.

Више гласова. Прије би сунце потамнело, него Милош Србље изневерио.

Лазар. Нашто толико доуверније? Код мене је велики знак Милошевог неверства; нож је мени познат, с којим је намислио Србију заклати. (Дубока тишина). Не, не уживајте! Није у Милоша сасвим неваљало срце: он се може обратити, може к себи доћи и опет отечеству услуге посветити. Не уживајте,

---

доуверније — уверавање, јамчење. *уживати* — тужити, жалостити се.

идите и сваки своју дужност испуњавајте. Бог нас оставити неће.

(Једни шумећи, другиђу великом движенију, неки ћутајући, разиђу се).

3.

Лазар и Југ Богдан.

Југ. Шта учини, дете моје, да од Бога не нађеш?! Какву ватру међ' срдаре врже! Лазаре, Лазаре, дете моје мило, каква грађа за силовиту олују! Откуд (Бог те видео!) Милоша за неверу прогласи, Милоша, стуба целога Српства?!

Лазар. Тако је, Јуже: стуб је Милош Српства, но и гром трепетни! Која хвала крави, што много млека носи, кад ногом удари и просипе? Која хвала, што је Милош исполинске силе, кад своју храброст злоупотребљава, кад двосечни мач у руци држи, да једним ударом целом благостојанију српском врат пресече? О, слепо славољубије, погани породе паклене злоће, кад ћеш ти престати молоумне смртне отрованим твојим чинма обајавати?! Проклето ти било колено, проклето и срце које тебе прима! (Горе и доле хода).

Југ. Да је Милош невера никако не могу да докучим. Није ли он досада најискреније знаке верности показивао? Ко је Србљима враге побеђивао? Ко је настојавао највише да се мир с Турцима поруши? Милош! И Милош саде да ту ђагу на себе навуче!? Дете моје, то никада бити неће!

Лазар. Већ је у дејству, старино, већ је у дејству! Да ће нас Милош изневерити, тако сам уверен, као што јамачно знам да с тобом говорим. О, што отровану гују у повитку не згнечих?! Ко-

лико сам доказатељствâ против верности Милошеве имао; но, на убиство целог народа, тужан, не хтедох послушати!

Југ. Изјасни се боље, тако ти створитеља! И ја сам с Милошем баратао, и ја имам очи. Ако сам остарео, нисам памет изгубио. Како да ја ни најмањег трага невољалства у његовим прсима не приметим, а код тебе је већ до толико дошло, да га као притворицу огласиш! Изјасни се боље, не мучи ми старе кости моје.

Лазар. Најјасније је: Милош Србљима о неверству ради.

Југ. Потврди ми ово. Или ћу само речма веровати?

Лазар. Нећеш само речма, старино: ево ти и писменог доказатељства. Проучи ово, пак се извести. (Пружи му писмо).

Југ (у себи чита).

Лазар (хода горе и доле).

Југ. И ово од Мурата?!

Лазар. Као што видиш.

Југ. Од Мурата...? Да Милош Србље изда! Да није ово каква превара?

Лазар. Како можеш тако што помислити? Мени га је чиновник предао.

Југ. Чиновник?! Ово је превара. Дај га на строги испит метнути, нек све искаже. Тако ми Бога, ово је превара.

Лазар. Како би се о верности његовој сумњати могао?! Како би се он смео усудити таково што на себе узети, и зашто?

Југ (у писмо гледајући, затрено). Ово је превара! Извиди ствар, кнеже: велики је овде узао; извиди ствар: она ће нас у пропаст бацити.

Лазар. Шта се сумњаш? Није само то доказатељство против Милоша. Од које је доба мени у уши пуштено!

Југ. О, извиди ствар, заклињем те вишњим Богом! Извиди ствар, да невиног не окривиш. Јошт није позно, ускори.

Лазар. Прођи ме се, старче. Шта ћу ја сад себе и друге узнемиривати?! Није то првина. Ево ти тврдог доказатељства, хоћеш ли више да знаш: са̂м сам Турчина видео, који га је на пољу Косову без сумње тражио. Ово је мени и Бранковић говорио. Камо срећа да га одавно послушах!

Југ. И Бранковић, и Бранковић?! О, мени се све већма очи отварају. Послушај, Лазо, мој отечески совет: Извиди ствар о Милошевом поступку и узми силу из Бранковићевих руку, да нам пробитачно претпријатије буде.

Лазар. Е, сад опет против Бранковића! Доста, старино, доста тога разговора! Хајдемо спавати.

Југ. Држиш ти овај совет за маловажан, за плод ослабљеног од вина ума?! Чу ли, Лазаре! Сад ме послушај, кано свагда што си: узми Бранковићу власт из руку, или је ограничи, да ти не би нахудити могао. Велике намере он у потаји кује. Послушај окорелог старца, да се не кајеш и да све к шчастљивом концу доведеш.

Лазар. Ја не знам шта си ти наумио, оче. Мало ли је што изгубих једног зета, него ме гониш, да се и другога лишим?! То никад да не буде!

Југ. Знаш ли ти што Свето Писмо каже? Ако те једно око соблажњава, ископај га: боље је без ока ући у царство небеско, него с њим у пакао; боље

је без зета намеру у дејство произвести, него са зетом у пропаст тумарити.

Лазар. Никако! То све од твоје парави произилази. Старост са собом доноси предосторожност. Овде јој места није. Окани се, Јуже, нити мисли да ћеш ми присоветовати, да противу Вука што почнем, јер с ким бих после бојак био? ко ли би ми војску управљао? Три сам већ војводе изгубио, не могу се и четвртог лишити. Хајде, ово је већ глуво доба.

Југ. Ах! Камо срећа, да се моје слутење не испуни! Сине мој Лазаре, нећу ти више досађивати. Каква ће моја радост бити, ако се ове речи укажу некада као плод слабог воображенија! Буди ми здрав. Коликим је бригама твоје крсно име подлегло! Но Бог ће све на боље окренути. (Оду).

4.

(Милошева соба).

Вукосава (у спаваћим хаљинама, из крајње ризнице дође).

Јошт га нема! Поноћ преваљује, а њега јошт нема! О, Боже! Овде ћу чекати, док се не поврати, нит' се смем више у несрећну ризницу враћати. — О, докле ћеш ме, судбо несрећна, гонити, докле ћеш ми тапану груд страхом надимати? Махни ме се, махни ме се, лепо ти се молим. Нисам јунак, ни прсију јуначких, да свирепост твоју поднети могу. Ху! Каква ужас подузима ме, како ми срце бије и колена трепте! Ах! Зар сам, јадна, најнесрећнија на овоме свету?! Или ће ми ово према глави бити, ил' ми страховиту бездну копа, да ми и последњи радости жижак угаси?! Колико сам реди јогуног Морфеја молила,

---

воображеније — уображење. *ризница* — одаја. *Морфеј* — бог сна (по веровању старих Грка); сан.

да ме својим крилма осине! И шта сам измолила? Муку, муку од свију мука најмучнију, која ми је сво шчастије пореметила. — О, ти, поноћне тишине дична красото, месече светли, који спокојне душе благим твојим зраком обасјаваш, колико ћу пута на тебе погледати?! Ти си негда учасник био чисте моје љубови, ти ћеш учасник бити и прискорбне моје туге и горкијех суза. О, ти ме укрепи, улиј ми силу, да спокојне часове у ноћној овој тами проводим. (Спусти се на софу). Задржи ужасно сновидениије, које душу моју потреса, тихо, тихо и спокојно да кратке часове проведем. (Задрема).

5.

Милош и Вукосава.

Милош (скине капу). Јесам ли код куће, или ми се сопствено обиталиште изменило?! Хеј, шчастије на овој земљи! — Ко је оно што на софи лежи? Вукосава! Спавај, спавај, бедна моја супруго! О, камо срећа, да те умиљато сновидениије обузима, у време кад Милоша највеће муке распињу! (Приступи јој и стане је гледати). О, да ме хоћеш преживети, да хоћеш моћи судбину победити: сладак би ми био отров предстојеће смрти!

Вукосава (у сну). Стани, стани јошт мало! Боже!

Милош. Она страшно снива. (Буди је). Вукосаво, Вукосаво!

Вукосава (тргне се). Ху! Шта ја видим? Ко си ти, виспрено сушчество? Јеси ли анђо, који у Милошевом облику долазиш?

прискорбан — прежалостан. *сновидениије* — сновиђење, снови. *виспрено сушчество* — узвишено, више биће.

Милош (ухвати је за руку). Вукосаво! Ти, љубо, сниваш. Поврати се, дођи к себи и познај правог твога супруга.

Вукосава. Милоше, слатки друже мој! Та, ово је само ужасно мечтаније било! Ах, како ми срце бије!

Милош. Али шта те у трепет приводи, верна љубо моја?

Вукосава. Ужасна виденија, љубезни мој! Ах, какви ми се сметови над главом вију! Тек што сам овде главу наслонила, сва ми се атмосфера у огњену реку преврати, сунце се у блистателни престол преобрати, на ком непостижимо величество сећаше опкољено небесима хорма. Тебе сам при подножију трона видела восхићена анђелском лепотом и очекивајућа глас виспреног свемогушчества. О, друже мој, о, Милошу! У каквом се стању душа моја находи, каква друга виденија срце су ми трзала! О, смилуј се на мене, прехрабри јуначе! (Падне пред њим на колена). Погледај у овом праху лежећу Вукосаву: поклони ми твој предраги живот; зареци се, мили мој, зареци се да ћеш код мене у двору остати, да се пећеш у табор пуштати!

Милош (зачуђен). Вукосаво! (Дигне је).

Вукосава. Сви су змајеви против тебе нокте наоштрили, да те из мојих наручија отргну. Ах, скоро ми обреци да ћеш код мене остати. Немилостива ме судбина мори, она ме обузима, ја ју осећам. Скоро, Милошу, драги Милошу, скоро! Вукосава тебе моли, она те заклиње, љубовију те заклиње, она се у очајанију од туге превија.

мечтаније — маштање. *атмосфера* — ваздушни слој око земље, овде; васељена. *трон* — престо. *висирено свемогу ство* — вишње свемогућство, Бог. *скоро* — брзо.

Милош. Вукосаво, мила моја Вукосаво, какву стрелу у срце ми врже! Та, марморне да су ми прси, морале би њеној оштрини уступити! Никад није Милош плакао, и ти му сад сузу из очију изгони. — Најужаснија мука страховите смрти пред зорицом твоје љубови ишчезава; најљући отров једовите стреле помисао твоје љубови у ружичну љупкост преобраћа и пелене часове у златни век поставља. — Но сву ову љубов надвишује моја дужност, добродетељ, за које светозарним лицем увек моје прси тежаху. А, погледај нежна теби подобна створења, којима пакосни вук с раширеним чељустма грози; гледај како орошене на небо зенице управљају рукопомоћи искајући. Ко ће бедне ове утешити, ако не моја и мени подобних ревност?! — Ах, утри мокре твоје трепавице, љубезна моја, не препјатствуј, да као благодаран син отечеству услугу покажем, а теби мир и покој прибавим.

Вукосава. И ти си наумио живот твој на жертвеник отечества принети и твоју Вукосаву у црно завити! Таки ће она живот окончати, у најужаснијим ће мукама последњи живота час очекивати.

Милош. Ах, престани, жено! Не раздири ово јадом испуњено срце, не чупај ову добродетељи грану, којој си корен сама усадила: пуштај да отечество избавим!

Вукосава. Свирепи! каква ће полза очевини бити, ако Турчину на међан изиђеш? Какву ће корист отечество имати, ако се против триста тисућа ополчиш и лудо главу изгубиш?

Милош. Вукосаво, какве су то речи?!

добродетељ — врлина. *светозарни* — светао, зрачан. *препјатствуј* — сметај. *ополчиш се* — устремиш се.

Вукосава. Ах, то је само дејство трепетоужасног сна.

Милош. Твоје је тело раслабљено, твоји чланови узнемирени трепте као нејака ружа после жестоке олује. Иди, предај се тихом Морфеју у наручија. Сан ће твоје силе опет повратити.

Вукосава. Идем, но обреци ми најпре, ватрено те молим. Тако ти оних часова, кад си сладост љубови у мојим наручијама осећао, обећај ми да се бар нећеш из нашега табора удаљивати. То ми обреци, па ћу мирно тиху ову ноћ провести.

Милош. Вукосаво!

Вукосава. Свирепи! Ти се сумњаш? Омести ме желиш. — О, ову ми само жељу испуни, па ћу мирно неспокојну ноћ провести. Или, ако о мени никаквог сожаленија немаш, смилуј се на оно нејако детенце, на плод крви твоје, на оно сироче, ком свирепа судба узетијем оца прети.

Милош. Вукосаво! Не, нећу тајити! Зашто сам и толико крио?! Зар мени није познат твој високи, твој само к великом тежећи дух?! Никад се нисам у теби преварио, надежда ме ни сада омести неће.

Вукосава. Нашто толика беседа, љубезни? Вукосава много од тебе не иште, само две речи овде су потребне: „Ја остајем код моје супруге“. То је све, што од тебе захтевам.

Милош (разрешен). Живот без чести у мојим је очима пакао, где се совест кува.

Вукосава. И у мојима је такође, љубимиче мој! И зар је бешчесно код своје супруге остати?!

Милош. Сад чуј моју судбу. Нисам ја више твој супруг, нисам син отечества, но издајник и невера.

Вукосава. Небо! Шта чујем?!

Милош (изван себе). Јест, јест, то је сад Милош! Милош, који је некада и последњу кап крви пролевао, да би Србија шчастљива била, сад је издајник — притворица — лажа — и невера!

Вукосава. Имаш ли још коју стрелу, љубезни? Бацај је у срце Вукосавино. Нека неизвештена угине и пропадне.

Милош. Стрела је ово, моја Вукосаво, с незнањем те мучити; но гром је ужасни тајну ти казивати. Стегни срце и послушај моје речи. Отоич, у очи крсног имена твога родитеља, при вечери, где су отмена лица присуствовала — шта мислиш, шта ми се догодило? Кнез Лазар узме пехар вина и овако наздрави: „У здравље мога војводе Милоша, који ме је издати намислио, кад будемо с Турци бој бити!“

Вукосава (препадне се). О, Боже!

Милош. То је, верна љубо, гром, који нас је обоје поразио. Сад сама суди, шта сам могао на ово одговорити. Невиност, совест, и срам силе ми улије, да ове речи искажем: „Сутра је, кнеже, Видов дан: видећемо ко је вера, а ко ли је невера! Идем у турски табор убити Мурата!“

Вукосава. Ох! (Посрне у несвест).

Милош (је придржи). Вукосаво! Боже! Поврати се, дођи к себи, чекај, јошт нисам, стани... (Метне је на софу). Вукосаво, жено, шта чиниш од себе, зар си рада оно дете убити?!

Вукосава (отвори очи). О, небо! Јесам ли будна? Ах, какве речи, какве громовне речи! То ли је моја судба?! (Дигне руке). Ако те јошт природа с љубвом свезује; ако силу супружества и моју жалост чув-

ствујеш; ако јошт Милошево срце у прсима носиш: немој, немој... остани код мене, брани ме! Очајаније ће ме угњавити!

Милош. Верна љубо! Ове речи, ова подлост да нас као несносни земље терет покрива?! Никако! Освести се, гледај јаругу — моја чест!

Вукосава. Идем таки моме оцу: пашћу пред њим на колена, твоју ћу невиност открити, и нећу пређе устати, док ти опроштење не измолим. Само ти остани код мене, ти, потпоро несрећне Вукосаве!

Милош. Шта мислиш с тим учинити? Већу освету непријатељма дати. О, моја љубо! Ко се правда, веће подозреније на себе привлачи. Ја сам моју реч пред господом задао и не могу је повратити, да се Косово у море преобрати. (Важно, извадивши мач). Ево мача! Један пут се само на земљи живи, један пут се умире. Узми, и сама ми у прси вргни, да срам и стид не гледим и на подсмех и поруганије не паднем. Шта волиш: или да ти се рекне „Ово је удовица верног оног витеза, који је својом врлином чи таву земљу ослободио“, или да те спомоћницом издајства називају? Ако је прво: пусти ме, да дужност испуним; желиш ли друго: то сама својом руком овај мач у прси ми забоди.

Вукосава. Ах, дакле те доиста губим! Тебе, кога сам више него себе љубила, на веки видети нећу; тебе, кога се ни час по лишавати нисам могла, сад у очевидну пропаст пуштам! Свесилни Боже!

Милош. Није ово тако извесна погибел, као што се теби чини. Праведно небо, којега су путови непостижни, укрепиће моју десницу, да срећно намеру у дејство приведем. Оно ће благословити моје труде, да се од Турака избавим и у твоја наручија вратим.

О, каква ће бити наша радост, кад те с оправданим рукама загрлим! Вукосаво! Вукосаво! Све радости на овоме свету шта су без чесног имена?! Какво би твоје задовољство било, кад не би честито ником у очи погледати смела? Шта би ти љубов, шта благо, шта пријатељство помогло? Ова су само у кругу добродетељи пријатна, иначе су мучитељи гори од скорпија и једовитих гуја.

Вукосава (после кратког мучања). Дакле иди, иди! (Пође с великим движенијем; но окрене се, укочена гледи га). Милошу! Небо! Не могу. (Врати се натраг). Ах, прости последњи пут твојој Вукосави! Ове сузе, из печалног ока происходеће сузе, оне су последњи дар, који ти несрећна Вукосава принети може. Оне ће те на борбу и, може бити, с оне стране гроба тавног пратити. О, прими их, не укидај им ни ову последњу прискорбну радост. О, колико ћу пута ово место посећивати, овај час спомињати, који ми је супруга отео! Прости, љубезни мој. Вукосава је ово твоја, твоја супруга, твоје све на овоме свету. — О, ходи, ти, жалосни останче несрећне моје љубови, нејако сироче, које ћеш највише терет свирепе судбине осећати; ходи и загрли твога оца колена: Бог зна, хоћеш ли га јошт кадгод видети! Ти ћеш мени плакати помагати, ти ћеш са мном јадиковати, кад на црне хаљине погледим, које ће ме бедну до устију гроба пратити.

Милош. Вукосаво, не губи сасвим надежду. Промисао нас Божји оставити неће. Иди, предај се покоју у наручија. И сутра је дан.

Вукосава. Ах, мрка ноћи, како ћеш худној спокојна бити?! (Оде).

6.

Милош (сам).

Бедни Милошу, хоћеш ли што ужасније искусити моћи?! Је л' гори отров смртоносне стреле, него ове речи? — Рони сузе, жалосно око моје: код супруга ти рониш, а не код јунака! — Но доста! Светиња се дужности указује, њен олтар нек се тамјаном верности окади. Прости, Вукосаво, и заборави на Милоша твога. И кад те највећи терет жалости притисне, помисли да ти је супруг из објатија отргнут, да отечество спасе, да чест и своју и твоју опере и чист и невин пред очима истине стане.

7.

Топлица, Иван и **пређашњи.**

Милош. Ходите, браћо, једини останци увенуте ми надежде, ви, усугубитељи несносне ми боље; ходите у моја наручија и праштајте последњи пут: тешко ћемо се више на овој земљи видети! Но тамо, где се лаж од самих луча̂ истине топи, тамо ћемо се слободним рукама загрлити, судбину ублажавати и бистрим очима на несрећну ову груду гледати. С Богом, драги Милане, с Богом, мили Иване! Мене дужност на погибел зове, отечество... ах, њему худном помоћи пружајте руку! Тигрови га већ почињу раздирати, Милош ће с неба вашу храброст одобравати.

Топлица. Ах, престани речма срце нам парати. Несрећни друже, нећеш ти са̂м ићи, нећеш ти са̂м Турцима ићи: ми ћемо те пратити и твоја судбина

објатија — наручја. *усугубитељ* — онај који удвостручује.

нек нас посети. Радо ћу с тобом највећа мученија претрпети.

Иван. Ево моја објатија! Овамо сваки, који силу дружеске љубови осећа! Зарецимо се за друга последњу искру живота жертвовати!

Милош. Браћо моја, љубезни моји! Какав ми мелем у срце улевате! С колико ће ми лакши отров горке смрти бити! — Не могу вас убити, вас, невине, у руке свирепе погибели предати. Останите, браћо. Пустите ме, да сам погинем, јер самог мене Бранковића завидљиво око гледи. Самога је мене Лазар пред господом изоблично, за неверу огласио и моју верност пороком издатељства помрачио; ваша је чест чиста. — Останите у табору, браћо, да отечество браните, које, бедно, дрхтајуће вам руке пружа, као нејако чедо нежној мајки својој. Остав'те ме самог, мила браћо моја, да пут к извесној смрти продужим, и не пуштајте да две невине руже због кривице другога увену.

Иван. Нећеш ти погинути, нећеш ти погинути: ми ћемо с тобом ићи и строги удар судбине делити. И шта рече, свирепи, да наша чест убитка не трпи?! Зар заборављаш заклетву, коју смо изрекли, кад смо се братимили?! И не трпе ли сви членови, кад један бол осећа?! Овамо сви у наручија! Зарецимо се у узајмној помоћи султана убити, и с отим ћемо отечеству услугу показати!

Топлица. Зарецимо се Мурата убити, и с отим ћемо отечеству услугу показати!

Милош. Браћо моја, мила браћо моја! У какво ми движеније постављате душу! (Загрле се). Сузе ове довољно су доказатељство ваше одважне намере.

Иван. О, у каквом поредочном теченију крв ми по жилама мили! Ја ћу с другом путовати, на смрт Мурата и на спасеније отечества содејствовати! Каква је то радост за моје срце! Хајде, Милане, хајде да се спремимо.

Топлица (Милошу). А ти, љубими друже, остај нам здрав до првог састанка! Чекај нас са зором за пут оправљене, а свевишња правица нек нам важну намеру благослови! (Оду).

Милош (гледи за њима). О, нисам ја несрећан поред оваких другова! Срећан сам ја, по тисућу сам пути срећан, и ова моја срећа нек ми жалост ублажи!

(Завеса падне).

поредочан — уредан. *содејствовати* — учествовати у.

ДЕЈСТВО ПЕТО.

(Шатор Муратов на пољу Косову).

1.

Мурат и Осмин.

Мурат. Што рекох, рекох. Идем, Осмине, нити ћу дуже чемер и невољу гледати.

Осмин. Ал' за име Пророково, честити царе! шта ће рећи људи, где пропустисмо три месеца узалуд?! Сви ће нам се ругати као страшљивицама.

Мурат. Ко се сме усудити о том и једну реч проговорити ми?! Овом ћу му сабљом главу одсећи. Где је начин, да се непријатељу досадити може? Сви су трудови осујећени, које смо употребљавали, и сад шта је? Храна недостаје, војска се од болести умањава. Говори: може ли се даље опстати?

Осмин. Та, за Бога, није сасвим пропало! У нас је војске до триста тисућа, тројином више него у каура. Ударимо на њих, и осветимо себе и закон!

Мурат. Мучи, старче, пресекао ти се језик! Сад да ударамо после три месеца, кад су се Србљи утврдили! Зар си заборавио, јадан, шта је код Плочника било?! Проклет онај час, кад се са Србљима рат поведе! Доста, ја идем, па крај! И ко се год

усуди противословити ми, живог ћу га на мијех дерати. Иди, сазови остале везире, да заповест издам.

Осмин. Ах, зар смо се сасвим, пусти, одродили? Нема ли више никакве искре Турства у нас? Несрећни роде, кад те глава на мекост подиже!

Мурат. Шта изусти, болан?

Осмин. То! Није тако у време оца твога било, друкчије је он војевао; а не као син, који се и Србаља страши!

Мурат. А ти се тепај к оцу моме! (Тргне мач).

Осмин. Удри за веру Мухамедову!

Мурат. Аман! (Спусти мач).

Осмин. Кад си ти у колевки лежао, ја сам ове прси копљама непријатељским подлагао за безбедност твоју и трона твога. Од стрела сам каурских читав остао, да удар благороднији од цара свога примам! Час је приспео: удри, и моја крв нека јарост Божју ублажи!

Мурат. Старино, куд си ме навео био?

Осмин. На гнев, на праведан гнев, зато што сам се усудио истину у очи ти рећи. О, несрећни свету, прошао си ти већ: нема у теби оне старе светиње, ни вере, ни правице!

Мурат. Осмине, шта си ти наумио са мном?

Осмин. Моја је намера показати ти колико је убиточно за турски род са Косова бегање. Останимо овде, светла круно!

Мурат. Никако! Пређе ће се ова брада у кучине претворити.

Осмин. Никако?! А оно ме пусти, да се вратим у Азију, у моје старо отечество.

Аман! — Опрости!

2.

Зеир, Алија и пређашњи.

Мурат. Чујте, моји поданици! Моја је данас воља да се натраг вратимо. Заповедам вам да војску на окупу узмете.

Зеир и Алија (ужасну се).

Осмин. Честити царе! Последњу милост од тебе просим: да ме у Азију пустиш.

Мурат (пређашњима). То је моја воља. Да се на мах изврши!

Алија. Светла круно! Сме ли пузећи роб смирено за узрок питати ове напрасне хитње?

Мурат. Узрок је моја воља и садашња опстојатељства. Скоро, скоро к делу!

Алија. Први узрок има разлога: воља владатеља у очима је поданика светиња; но други не разумем: каква ће бити худа опстојатељства?

Мурат. И ти ме хоћеш да мучиш?! Но чуј, да не рекнете и ви да сам страшљивица. Не чекамо ли од три месеца згодне прилике, да победу на своју руку приведемо?! И шта би? Остали смо они, који смо првих дана били. Сад све знаш: иди, и вољу ми изврши.

Алија. Светла круно! Срећа Турчина не оставља.

Мурат. Шта? и ти ми хоћеш дервиш да постанеш; да мудрујеш празним речма?! Иди, не стој овде!

Алија. Нису моје празне речи, светла круно! Код мене је, може бити, помоћ.

Мурат. Каква одмоћ, помоћ, хоћу да рекнем?!

Алија. Где је Турчина снага остављала, ту је срећа њему руку пружала! И овде се та згода указује.

Мурат. Не разумем шта хоћеш с тим да кажеш.

Алија. У српској војсци има један племић, који жели цару у помоћи бити.

Мурат. То је лаж. Мислиш ли ти, мој брајко, да се Србљи не знаду претварати? Тај исти гледи да нас на гроб намами.

Алија. Неће тако бити, светла круно! Овде је посланик, који ће сам с тобом говорити.

Мурат. Нек уђе!

(Један од предстојећих изиђе).

Алија. Он је одавно к мени долазивао, да га твоме лицу представим; но ја сам сумњао досада ово учинити, бојећи се да није превара. Но сад сам сасвим уверен, да из доброг намеренија долази.

3.

Негода и пређашњи.

Негода (поклони се, и пред царем клекне). Великоможни владатељу Мухамедовог закона! Мој господин, Вук Бранковић, поздрав ти чрез мене шиље и с њим сваку услугу.

Мурат. Бранковић, који је мени толико штете пређашњег рата учинио?!

Негода. То је било ондашњег рата, ово је садашњег. Онда је непријатељски на тебе ударао, сад ти услугу приноси, коју ваља да примиш. (Пружи му писмо).

Мурат (прочитавши писмо). Је л' ово све истина, што у књизи стоји?

Негода. Све је тако, као што стоји: нема ни словца сувише.

чрез мене — по мени.

Мурат. Ову помоћ!?

Негода. Ту помоћ! То тврдо веруј, кад ти ја кажем.

Мурат. Ко си ти, да ти верујем?

Негода. Ја сам хрт, и без мене не би се зец довека ухватио.

Мурат. Ај, Алија: оптеретићеш овог хрта с хиљаду дуката.

Негода. Канда је из моје главе извађено, светли царе! Поткован коњ боље трчи.

Мурат. Иди, јави Бранковићу да ја послугу од њега примам, и овај му прстен за знак мога одобренија однеси. Кажи му нек настоји, да ствар паметно испадне, и кад год какву потребу узима, нек се на мене обрати.

Негода. Све ћу казати, светли царе! Међутим и на мене не заборави. (С Алијом отиде).

4.

Мурат, Осмин и **Зеир**, после **роб.**

Мурат. Ово ми се момче допада, његово просто и отворено срце. Ха, Осмине, ми смо се поравнали.

Осмин. Нисмо, честити царе! Ја желим мој отпуст.

Мурат. Јогуницо, ја се на тебе не срдим.

Осмин. Ако ће.

Мурат. Осмине, хајде да се помиримо.

Осмин. Ми се нисмо ни свађали.

Мурат. Шта иштеш ти од мене?

Осмин. Отпуст.

Мурат. Остани код мене, де!

Осмин. Ни под који начин! Ја сам тебе недостојан.

Мурат. Ја остајем на Косову.

Осмин. Како, честити царе? Остајеш?!

Мурат. На Косову! И знам како остајем.

Осмин. О, благословене моје сузе, које су с молитвом текле! Корисни ти били и труди, честити царе!

Мурат. Радујте се, моји поданици! Срећа нам изненада прси отвори. Лазар је у нашој руци, само је јошт час потребан, да му се глава одреже. — Бранковић ми овом књигом јавља да ће Лазара издати, ако га краљем од Србије учиним.

Зеир. О, то је прекрасно, царе господине!

Мурат. То је згода, коју, да смо се сви из петних жила упрли, не би сковали.

Зеир. Бранковић нам пут к шчастију отвара.

Осмин. Бранковић је стуб, преко кога ћемо до победе доћи.

Мурат. И кога ћемо после победе разорити. Не мислите ви да ће круна његову главу дичити. Какве бих ја памети био, да птицу из руку пустим, коју сам једва тешким трудом ухватио! Нека само он своје учини, а што се тога тиче, искусиће он сечиво мача, као и његов господар. Како ће он туђину веран бити, кад није свом законом цару?! Иди, Зеиру, издај пашама заповест, нека војски узде отпусте: нек се данас и сутра провесели, а прекосутра ћемо у име Пророково кауре посетити.

Зеир (се поклони и отиде).

Мурат. А ти, почитајема седино, радуј се, да ћеш доживети да и Срби мухамеданске ланце носи. Искуство је теби мудрост умножило, а народољубије

ти силе улило, да ми у намери мојој противостанеш. Заборави све што је било. Ми опет остајемо стари пријатељи, ја цар, а ти дервиш. — С Косова ће стреле на поносити чак Стамбол летети, и тек онда ћу познати чиј сам цар и с каквим народом владам.

Роб (ступи). Светла круно! Три најбоље војводе просе у наш табор ући. Хоћемо л' их пустити? Копља су им обрнута, знак предаје на челу им се чита. Милош Обилић жели јошт с тобом говорити.

Мурат. Милош Обилић!? Иди, кажи Алији, нек јаничаре у ред постави, куда ће ове војводе проћи. Дочекајте их с највећим почитанијем. Они су мени добро дошли.

Роб (изиђе).

Мурат. Да, да! Ком враг, оном и ђаво! кажу људи, и право имаду. Један одлази, други долази. Милош Обилић, којега је мишица мени позната, саде долази. Ха, Мурате, весела ти мајка, кад ти и сами непријатељи помоћ доносе!

Осмин. Честити падишах! опрости неоснованој сумњи: да не долази Милош другом каквом намером?

Мурат. Мучи, старино, не забадај коприве у леју мирисавих ружа. Теби је познато свирепство Лазарево. Његово сребролубије, његова завист к бољима од себе сваку храброст расипа.

5.

Зеир и пређашњи.

Зеир. Шта чух?! Каква свирепа новина уши ми проби? Честити царе! је л' истина да Милоша к себи пушташ; да дивљем вуку пристаниште међу овцама правиш?

Мурат. Мурат је сада глув: њега је чувство опило. Нити кога чује, нит' разуме.

Зеир. За Бога, честити царе, гледај пропаст! То је хала, а не човек. Сву ће војску његов мач забунити.

Мурат. Такве ја и тражим, а не жене.

Зеир. И ја сам у његовим ноктима био, и само његовом вољом могао сам главу читаву изнети.

Мурат. То је знак, да Турцима добро мисли; иначе би те јошт онда погубио.

Зеир. Он ми је из другог узрока живот поклонио. Честити царе! благостојанијем те Турства заклињем: одбиј Обилића од табора. Он ће нас све, пре или после, утаманити. (Чује се глас таламбаса).

Мурат. Даље с таким советом, зечје срце! Ти јошт дрхћеш! Бежи! Ево Милоша! О, какво величество!

6.

Милош, Алија, неколико **везира, пређашњи.**

Мурат (радосно). Ходи, Милошу, и пољуби ову десницу и с њом се о мојој благонаклоности увери. Ишти блага колико хоћеш; не мисли да ћу ти одрећи, јер зна Мурат верност наградити.

Милош. Нисам ја од жеље за злато овамо дошао, честити Турства владатељу! Свака сам блага довољан био код мога господина, кнеза Лазара.

Осмин. Каква гордост! — Честити царе! у име Мухамедово, не дај руку каурину целивати, да се понизиш; већ му подај ногу, јер се тако у нашем закону пристоји,

Околостојећи турци. Евала!

Мурат. Ваш је гнев праведан. Милошево је дрзновеније чест мухамеданску дирнуло. Ево нога!

Осмин. Учи се, горди каурине, усред турског стана турску силу познавати! Иди и ногу пољуби, и с отим се о моћности нашој увери.

Милош (живо). Хоћу. (Клекне на колена, и ухвативши цара за ногу, хитро га прободе). Ево ти пољубац! Гром, хад и пакао, Турци! Ко ће се мећи? (Погледи на околостојеће, који су се окаменили; обазре се неколико пута; лати сабљу с чивије, коју је смотрио; продере шатор и напоље излети, где се Турци раштркани виде).

Алија. Помагајте, помагајте, Турци! Милош цара уби!

(Чује се напољу вика. Турци се у шатору узбуне, неки унутра утрче.)

Осмин. Помагајте, ако Бога знате! Овамо хећиме цару у помоћ! Ти, Зеиру, брже војску у движеније стави, да нам не би измакао и цареву смрт објавио.

Сви (окром Зеира, носећи Мурата удаље се).

Зеир. Ето ти твога Обилића! Први си његово свирепије искусно.

Чета Турака (бега преко шатора). Каури! Каури! Бежимо!

Зеир. Куд наглите, Мемеђани? Како је у војски?

Турци. Бѐжимо, бѐжимо! (Побегну).

Зеир. Бежите у пакао, једне страшивице! (Отиде).

7.

Аветиње (дотрче).

Друга авет. Брже, сестро, брже, другарице:
Побеже ми птица из кавеза.

хећим — лечник, видар.

Прва авет. Утече нам соко из вигова.
Трећа авет. Удри трском, створи чудовиште,
Па га брзо пошљи на Милоша.
Прва авет. Удри, удри, не оклевај, худна;
Згради брзо какво чудовиште.
Друга авет. Слабо јесте у том поуздање.
Прва авет. Удри, ил' дај да ја с њом ударам.
Друга авет. Крдрбрбр бр створи се,
На Милоша бр сложи се,
Јуначки бр покажи се.

(Удари трском и изиђе страшан крокодил, који стоји и репом маше).

Све три. На Милоша одважи се
И јуначки покажи се.

(Крокодил се спусти у земљу).

Друга авет. Авај, авај, слабо поуздање!
Прва авет. Удри, другу зверињу сазови.
Друга авет. Крдрбрбр бр створи се,
На Милоша одважи се,
Витешки бр покажи се.

(Удари трском и изиђе тигар).

Све три. На Милоша бр сложи се
И услужан покажи се.

(Тигар се спусти у земљу).

Друга авет. Авај, авај, слабо поуздање!
Свако с' бојн на њег' ударати.
Трећа авет. Бадава је наша сила јака,
На хитрост се само ослонимо:
Прстен каже за руком ће поћи.
Све три. Прстен каже крдрбрбр,
Ослон'мо се као што вели.
Време тече и протиче,
Оно мења судбу сваку.

Турци (бегају преко театра).

Зеир (за њима).

Један Турчин. Паклена је сила код њих. Бежимо!

Други Турчин. То су хале и аждаје. Бежимо, док смо читави!

Зеир. Ај, Турци, Турци! Стан'те, скупите силе. Бадава! Нико не слуша, залуду молба, залуду совет!

Други Турци. Бежимо! Бежимо!

Зеир (с мачем). Станите, или ће вас гром ударити!

Турци. Бежимо! (Навале, продеру и побегну).

Зеир. Хад и пакао! Куд сам с њима пристао?

Аветиње (приступе му). Ој, тужни и махнити Турци!

Шта сумњате, шта ли оклевате?!
Без мреже се аждаја не хвата.
Него брзо копља забодите
У пореду кано густу шуму,
И мачеве на земљу бацајте:
Не би л' му се коњиц посекао,
Или дивљи јунак натакао.

Зеир. Тко сте ви, стране, што ми овакав совет дајете?

Аветиње. О, не харчи беспослицом време,
Него бацај на сокола канце,
Док јошт можеш њега уловити.
(Ишчезну).

Зеир. Совет је добар. То је једино средство нашега спасенија. Брже к делу, док није доцкан било. (Оде).

театар — позорница. *хад* — доњи свет, пакао (старогрчки).

8.

Осмин, за њим **робови** носе **цара.**

Осмин. Овамо цара дајте, ту, као што заповеда.

Робови (га положе).

Мурат. Верне моје слуге, ја вам преболети нећу. Смрт ми се по жилама простире. Него кажите ми шта се по пољу ради.

Осмин. Буна се страшно прелива. Вика, јека и пуцњава воздух пробија.

Мурат. Осмине, нек се когод попне и каже шта ће видети.

Осмин (да знак робу).

Роб. Сва војска наша у јаросном пламену бесни. Три каура три су улице начинили и јаросно наше као детелину земљи повијају.

Мурат. Ох!

Осмин. Несрећни час, кад је ногу у наш табор мето!

Роб. Ено паде један. Турски му мач главу одсече. Радосна се вика Турака диже. Но ужасније рука осталој двојици игра: од њих далеко наши бегају и само једном виком наште се бесне непријатеље поплашити.

Осмин. Гди си, јунаштво турско?

Роб. Али гле! Трчи храбри Осман. Ено напада на другога. Страшна се борба почиње: удар на удар следује. Ух, грозна судбо! Обори каур Османа, трчи даље. Али и он сустаде, паде на земљу. Око њега Турци громилама врве. Пропаде, пропаде и други каур! — Но ах! Шта би?! Је л' оно Милош, ил' је змај од њега произишао? Каква јарост из мача му сева! Пред њим Турци далеко бегају. Вика, јаук, буна по пољу се разлеже.

Мурат (стресе се). Ах! Јадна децо моја, до чега сте дошли?!

Роб. Али шта је то? Је л' оно шума? Не! Вера и Бог, оно су копља уређена, да не би Милош у српску... Ено паде, паде! Ах! Опет се подиже, у висину скаче. — Но опет пада. — Ха! Бешчувствен пада на земљу: на њега са свих страна нагрћу Турци.

Осмин. Милоша нема! Радуј се, честити царе! Твој крвник у крви плива: он твоју рану животом плаћа.

Роб. Престаде сеча, уталожи се буна. Погибе, погибе каур! (Сиђе се).

Мурат (дигне тешко главу). Ах, Осмине, тешко ћу ти овај удар преболети. Но устајте, верне моје слуге: спремите се сви на Лазара, да за живота видим чиј ће међан бити и на ком ће царство остати. (Спусти опет главу).

Осмин (робовима). Однесите цара у ону пољану, где ће наблизу борба бити. Таки ћу и ја доћи. (Оде).

Робови (понесу цара).

(Чује се музика за неколико магновенија, која се потом удаљи).

9.

(Пространа пољана).

Аветиње долете.

Друга авет. Триумф, триумф! победа сјајна!

Прва авет. Испуни се жеља другарицâ.

Трећа авет. Сад весело к свемоћној кнегињи!

(Хор)
Вел'коможна царице
Свега света видимога,
Прими ове жертвице
Нашег труда покорнога!
Са триумфом победе
Тебе, свêтла, ми славимо,
Твоју главу отраде
Дичним венцем све китимо.
Прими, прими, прими
Сестрâ дарак мили!
Прими, прими, прими
Сестрâ дарак мили!

(Чује се глас музике).

Прва авет. Свирка јечи, труба труби.
Ком? Србину на жалост.
Ево часа, да изгуби
Силу, владу и радост.

Друга авет. И ту наше дело цвати,
Чар и сила врачарства:
Бранковић ће све заклати
Подлим ножем издајства.

Трећа авет. Снажно сила наша цвета.
Хитро, хитро, другиње!
Пођимо се овог света,
Глас нас зове кнегиње.

(Страшан гром пукне. Оне нишчезну).

видим — који се види. *отрада* — услада, уживање;

10.

Робови носе **Мурата** на носилама. За њима **Осмин,** а за Осмином иде **Милош**, крвав с везаним рукама, кога 10 оружаних **Турака** прате.

Осмин. О, ту станите, верни робови, не даље! Војска је близу.

Робови (спусте Мурата).

Осмин. Честити падишах! Ево Милоша, крвника твога: устани и стани њему ногом за врат; или стани, или заповеди каквом ћемо га муком уморити.

Мурат. Ах! Остави га, док се битка сврши.

Осмин. Ко си ти, несрећни каурине, који си се усудио оволико злодејство на себе примити? Какав те зао дух на убиство наведе? Говори. Тисућама ти муке с отровом грозе, ако и најмање оклевао будеш.

Милош. Шта ми претиш, потули дервишу?! Или мислиш да је мања жеља код мене била погинути, него султана убити? Ја сам Србин Милош Обилићу: непријатељ, непријатеља сам погубити мислио, и притом ни најмање се не бојим истим начином живот окончати. Триста живота да има, триста бих га пути погубио и напоследак бих му ногом за врат стао, као што сам се кнезу заверио. Ево ме у вашим рукама: радите од мене што вам је драго, кад сам само онога са света удаљио, који је зверским својим зубима Христијанлук заједао.

(Чује се борба на пољу).

Осмин. Паклени породе! И то да отрпимо! Честити царе! Ова хула нек ти силе улије овом чудовишту суд изрећи.

Мурат (дигне главу). Осмине! На пољу је борба: попни се, кажи ми шта је.

Осмин (попне се). О! Обадве су војске у крвавом мору, с равним огорченијем и једнаком се храбростју боре. Не зна се јошт чиј ће мејдан бити.

Милош. Ах, Боже, ти им сад помози!

Осмин. С обе стране мртви падају, но тројином увек с наше.

Милош. Брађо моја!

Осмин. Шта? Већ се концу клони?! Ено бегају!

Милош. Ко бега?

Осмин. Турци, Турци, јао!

Милош (падне на колена). Милостиво небо!

Мурат. Ах, Бранковићу!

Осмин. Стан'те, стант'е, једне страшљивице, једне кукавице! Ха, помози Боже! Опет се враћају.

Милош. Небо!

Осмин. Србљи — не, не бегају. Они се сложније устремљавају. — Опет Турци, Турци...

Милош. Бегају?

Осмин. Каури бегају — не, с једне стране превара, превара, честити царе! Бранковић бега.

Милош. Ах, Вуче, гром те убио!

Осмин. Нема ни половине Србаља. Али шта је то? Јесу ли лавови или су људи? Ух, ух! Проклети каури ужасно бесне. Прекрасно, прекрасно! Нова помоћ Турцима долази. Ено беже, беже.

Мурат. Турци?

Осмин. Каури, каури!

Милош. Боже, Боже, сасвим ме убијаш! Ах!

Осмин. Све је раштркано. Бежи Србадија, Турци је гоне. Победа, победа!

Мурат. О, Боже, теби благодарим!

Милош (клоне на земљу). Паклена судбо, хуј! зашт' ме задржа да нешчастије преживим? Отвори се, црна земљо, прогутај несрећнога сина! Ај, Бранковићу, Бранковићу!

Осмин (скине се). Радуј се, великомоћни владатељу: надвисило је Турство. Србија у праху лежи и твоје окове понижена чека.

Мурат. Ах, судбо, зашт' ме ове радости лишаваш?

(Чује се весели глас свирке).

Осмин. Иде весник победе, доноси ти радост.

11.

Зеир, Алија, с везаним **Лазаром** и многима **Турцима, пређашњи.**

Зеир. Радуј се, светли наш царе! Испунисмо дужност: мејдан смо одржали и за знак победе Лазара ти жива доводимо.

Сви (се пођу поклањати и руку му целивати).

Лазар и Милош (напред остану).

Лазар (дуго Милоша гледи). Милошу, Милошу! Јеси ли ти, или твоја сен около нас блуди? Шта учини од нас, да од Бога нађеш?!

Милош (заклони лице, но опет се укаже). Несрећни тасте, и ти овде на стогубу нешчаснога тугу?! Хуј, пропадосмо! Моја верност, моја окаљана верност! Бранковић....

Лазар. Ах, Бог га убио! он нам свима јаму ископа. Ево слава српска данас потављује, светлост ишчезава — и чрез кога? Милошу, Милошу! Ти...

Милош. Мурата убих, да бих се опрао; но с отим још горе учиних. Моја је погрешка велика, но невина. Опрости јој, оче; погледај отеческим оком на несрећног сина. Прости, да не носим грех на теготној души. Мач већ на нас зија.

Лазар. Прост ми био, сине мој Милошу, и од Бога ти просто било! Прости, синко, и ти мени. Заборави обиде, које сам ти из незнања учинио. Смрт нас обојицу чека, ах! због безаконија пакосног Бранковића. (Спусти главу).

Алија. Честити царе! Ево твога крвника, Милоша, ево неверног Лазара: кажи каквом ћемо их муком уморити.

Мурат. Љубезна децо моја! Не могу вам победу преживети. Лазара погубите, а мене носите у Витинију, где моји преци леже: закопајте ме, и Милошеву главу поред мога тела метните; а десну му руку сребром окујте, да и потомци узнаду ко уби Мурата. Праштајте, децо! Ја из-ди-шем. (Спусти главу).

Милош. Издахни, тирану! Ах, зашто мојим животом не избављам отечество!

обида — увреда. *Витинија* — област у западном крају Мале Азије на југоисток према Цариграду; главни јој град Бруса, престоница турска пре Једрена (до г. 1366).

ЛАЖА и ПАРАЛАЖА

ЛИЦА

Марко Вујић, богати трговац.
Јелица, његова кћи.
Батић.
Алекса.
Мита.
Марија.

ДЕЈСТВО ПРВО

. . . .

1.

(Улица)

Алекса, мало затим **Мита.**

Алекса (држи једно писмо у руци). Добро, добро! Нека иде како јој је воља: напред или патрашке, није ми стало. Ја сам једанпут чуо да девојка није човек, и то ми је доста. Знам да је ово произишло од каквог филозофа, јер су они и са женама имали парнице. Али шта се ја за то бринем?! Следство је овог изреченија да се не морамо баш тако строго држати совести. Моја Марија! ти си се дала у талијанске песме:

„Ах љубови паклена,
Слатка туго срца мога“.

Боље да си певала ону стару песму:

„Друге моје, не будите луде!“

Тако ја мислим. — А совет мога пријатеља? Е, њему је место овде. (Савије писмо и метне га у џеп). Али сад куда ћу? Хоће скоро да ме изда занат.

Мита (ступи лагано и удари га по рамену). Алекса!

Алекса. Охо, Мита! Какав тебе ветар овамо дотера?

Мита. Зар ти не знаш да је пријатељство два тела и једна душа?

Алекса. Право! И ти ниси сиромах, што се голих речи тиче.

Мита. Кад би још'т могле што помоћи! Јер чуј, Алекса, моју невољу: нисам ти од два дана окусио!

Алекса. Лепо! Бар можеш и ти какву моду завести, и то најјевтинију моду.

Мита. Ја нисам моде љубитељ.

Алекса. Шта?! Цео свет трчи за модом: девојке, жене, момци, богати, сиромаси, сами филозофи, и ти̑ један хоћеш да будеш осим света!? То је срамота!

Мита. Махни се срамоте, где крче црева.

Алекса. Па и то може бити по моди. По моди људи кијају, по моди носе штап, држе нож и виљушку; по моди жене намештају уста, особито ако не уму по моди да говоре. Очи, коса, хаљине, ход, стајање, седење, нокти: све је то по моди, само што нико по моди не умире. Но гле: ја забрбљао, а не питам те како си досад живарио!

Мита. Како?! По нашем обичају. Ако се ко жени, ја проводадија; ако је даћа, ја држим слово почившем; ако је слава, ја веселим госте. Али ми је све то мало помогло. Ко се оженио, тај ме после псује и проклиње; где сам био на даћи, ту ме попреко гледе, јер се боје, да и њима не ломим погачу: те од свега ништа. Највише је било, ако сам који батак или по који колач у џеп спустио.

Алекса. Па и то је добро.

Мита. Добро, као наопако, кад морам другда по три дана да гладујем. Но у тебе видим лепе хаљине: ти си морао боље среће бити.

Алекса. О, ја сам ти сила преметнуо преко главе.

Мита. Да чујем.

Алекса. Прво сам ти био адвокат.

Мита. Кад си ти учио права?

Алекса. Видим да си прост. Треба знати шта је криво, па се за правду не брини. Онај је био код судију и тужи се како га је предусрео: ја му кажем да му је *криво* учинио; други показује пресуду: ја кажем да је ствар *криво* пресуђена; онај приповеда како му нису дозволили писмено бранити се: ја примећавам да му је *криво* учињено. Људи, кад чују моје толико „криво“, помисле наравно: „овај зна и шта је право“, пак навале, да им пишем прошенија.

Мита. Шта си ту могао знати?

Алекса. Алат чини занат! Ја сам попримао речи „надлежно“, „подобателно“, „касателно“, „у сљедству тога“, „поводом тим“ и многе овакове, које страшно звуче ан ништа не значе, речи: те сам њима пунио хартију, као и многи други. Али кад од једнога изварам сто форинти, видим шта ми се пише, пак — испод жита! Затим се дам на докторију.

Мита. Но, ту знам да си све покојне излечио.

Алекса. Ништа зато! Ја сам их курталисао болести, а то су они желели. Најпре постанем хомеопат. То је лако: у једној оки воде размути нô

прошеније — молбеница. *подобателно* — према. *касателно* — што се тиче, односно. *хомеопат* — лечник, који се држи, онда нових, начела, што их крајем 18 века постави немачки лечник Ханеман, а међу којима су и ова: лековитост неког лека зависи и од количине у којој се узима (мало помаже, много шкоди), те га болесницима треба давати у врло слабом раствору; па онда: умереност у јелу и пићу, а за неке зачине (кафа и др.) и потпуна уздржљивост.

драма пишадора. „На, сад пиј! притом чувај се сваког јела, пости, пости!“ — докле болесник од глади не отегне папке. Затим ударим у водолечиште: увијем га у ћебе, докле зној скроз не протече, па онда пуф с њим у воду! Притом мора болесник најмање педесет чаша воде на дан да спусти.

Мита. Ао куку! Толико чаша вина могло би и поднети, али воде...

Алекса. Кад ме и одатле протерају, постанем учитељ славенске граматике.

Мита. Ето ти га сад опет! Та ти из ње не знаш нигде ништа!

Алекса. Алат чини занат! Слушај само: *Нишчетен вразумљај тисјашчегубоју хоругвоносјашчеју вешчественостију*. Разумеш ли ме?

Мита. Море, море, ти ћеш још и списатељ постати.

Алекса. Кад књиге пишу ђаци, који у школу иду, зашто не бих и ја, који сам давно школу оставио?!

Мита. Али славенски треба и мене да научиш.

Алекса. То је лако: само употребљавај често „понеже“, „дондеже“, и по неколико баталиона „ахова“ и „ихова“ парадирати пусти, па те неће ни најбољи Славјанин разумети.

водолечиште — лечење водом („основним током“), по начину тадашњег немачког лечника Присница. *Нишчетен вразумљај* и т. д. — Убог је онај који учи хиљадоструком заставоносном (најбољом) истинитошћу (стварношћу). Можда је навод из каквог „Славјанина“ (в. ниже). *понеже* — пошто, будући да. *дондеже* — докле. *ахови* и *ихови* — завршеци *ах* и *их* код имéнā у множини (2 падеж и 7), да се чује *х* за разлику од обична говора. *Славјанин* — учени Србин, који се труди да не пише и не говори српски („просто“), него језиком какав је у служби Божјој.

Мита. Да се махнемо тога разговора. Ја мислим, Алекса, да си ти јошт мој пријатељ.

Алекса. Зар би ти сумњати могао?

Мита. Пријатељство се у нужди показује. Чуј, Алекса, моју невољу: Од јутрос како ми је трбух почео музику правити, па једнако траје; а ти знаш да ја на музику горе мрзим него на чуму. Не би л' ми могао који грошић дати, да купим потајно хлеба и да га мало умирим?

Алекса. Бога ми, не могу, Мито.

Мита. Ето ти ми пријатеља! А зашто?

Алекса. Из најпростијег узрока: немам.

Мита. Шта?! И ти си ми доктор, адвокат и учитељ био!? С Богом! Такав пријатељ мени не треба.

Алекса. О, о, о! Немој тако жустро.

Мита. Музику нећу да трпим, знаш ли!

Алекса. Па чекај: ваљда се може помоћи. Ево ти који тантуз.

Мита. Проклети твоји тантузи, и ту си ми изварао форинту!

Алекса. Ал' су нам доста и помогли.

Мита. Видим, да морам скапати од глади.

Алекса. Знаш шта је, Мито? Нисам ни ја баш тако сит, а новаца немам: хајде у ону кућу, што је мало угледнија од других; та шат се нахранимо нашим лагањем!

Мита. А како ћемо ући, кад смо непознати?

Алекса. Опет си заборавио: алат чини занат! Ја ћу бити барон Голић, ти си мој бединтер: какав је газда, онако ћемо се и владати. Ако буде девојка

тантуз — од тенећке жуте начињен као дукат, за игру (карата и др.), за привремену исплату и др. *бединтер* — слуга.

у кући, знаш како треба! Хајде стави се у позитуру, пак да им јавиш визиту од барона Голића.

Мита. Али зашто баш *Голић?*

Алекса. Име не чини ништа, него титула. Одлази!

Мита. Бре, ја идем у кујну најпре: ако могу што од слушкиња изварати. (Пође).

Алекса. Само пази на „абије“!

Мита. Где су?

Алекса. Шта „где су“?

Мита. Те гурабије.

Алекса. Хеј, простаче! Ти ћеш мени сав посао покварити. „Абије“ кажем, „понеже“ и друге славенске речи, којима ћемо осведочити мој карактер.

Мита. Ах, ја бих волео сад гурабије него све карактере на свету. (Одлази).

2.

(Соба код Марка).

Марко седи на столици, а **Јелица** близу прозора плете и књигу чита.

Јелица. Göttlich, ах, sehr göttlich!

Марко. Хм, што су ти садање девојке: два посла раде!

Јелица. Ах, татице, шкода, шкода, што не знате немецки.

Марко. Моја ћерко, зато сам те и послао у Беч, да ти научиш, кад ја нисам могао.

позитура — став, држање какво је у беднитера. *визита* — похода. *абије* — већ, одмах. Göttlich, sehr göttlich — божанствено, врло божанствено, дивно.

Јелица. Ах, како је лепо! Ја вам не могу доста исказати, верујте, не могу. Како је била једна принцеса — ах сирота! — како је за својим љубезним швермовала.

Марко. А шта је то „швермовала“?

Јелица. Ах, „швермовати“ је то што у Бечу кажу „швермерај“. Колико сам пута ја швермовала, не могу вам исказати, љубезни татице.

Марко. Али шта је то „швермовати“?

Јелица. Та кажем вам: то је „швермерај“. Тако је Амалија швермовала за Мором, кад сам Шилера читала. О, тај вам пише! Кад би само њега читали, слатки татице, коса би вам расла. Како је Карл Мор Амалију убио — то је било срце! — пак је баш својим дегном убио! Тако и ова принцеса: страдала је и швермовала, а није ни знала да је принцеса.

Марко. Кажи ти мени: зашто читаш те књиге?

Јелица. О, татице, како не бих, кад по Бечу прве фрајле и највеће даме читају?! Само узмите на ум, кад се која разговара, одмах ћете приметити чита ли, или не; јер она која чита, говори хохтајч.

Марко. Зато ти тако српски говориш!

Јелица. О, молим вас, татице, у Бечу се ретко чује српски; све немецки и француски. То су вам језици! Кад говоре, мислите: мед им тече из уста. Јошт једнако жалим, што ме нисте дали да и француски учим.

швермовити — чезнути од љубави. *швермерај* — љубавна чежња. *Амалија* — јунакиња у трагедији „Разбојници“ од немачког песника Фридриха *Шилера* (1759—1805). *Мор* — Карло, главни јунак у истој трагедији. *деги* — мач. *хохтајч* — књижевни језик немачки, различан од обичног, саобраћајног, нарочито какав је у Бечу.

Марко. А с ким би ти овде говорила?

Јелица. О, молим вас, татице: имала бих ја доста хасне од тога. Каквих романа они имају! Ево и овај је с француског иберзецован, па да се сакрију сви немачки романи пред њим. Пак какве бих још несрећне принцесе и хелдове нашла: како се заљубили, како су страдали, како су се убијали — ах, и шта не бих читала, кад бих знала француски!

Марко. Па шта би се помогла тиме?

Јелица. О, татице, много; јер говорити по моди, унтерхалтовати се, штеловати се и знати шта је бонтон, то се све из романа учи.

Марко. Тако?! А има ли у тим твојим романма: како се готови ручак, како треба бити добра газдарица и ред у кући држати?

Јелица. А, то је сасвим гемајн, то само просте жене раде.

Марко. Хм, а госпође?

Јелица. У Бечу прве даме и отмене фрајле не знају шта је посао, него спавају до девет; у полак десет донесе им штумадла фруштук; затим устану и даду се обући у неглиже — о, татице, тај неглиже да видите! Тек у полак дванаест обуку се парадно, пак или с књигом седе код пенцера, гледајући како пролазе млади официри на коњма и пешице, или праве до два сата визите.

Марко. Зар не ручају?

Јелица. Ручају, али нобл: у три сата пак до пет. Потом устану с ручка, аусфарују, у полак осам

иберзецован — преведен. *хелд* — јунак, витез. *унтерхалтовати се* — забављати се у друштву, разговарати. *штеловати се* — понашати се, држати се. *бонтон* — „добри обичаји“ у друштву. *гемајн* — просто, простачки. *штумадла* — собарица. *фруштук* — доручак. *неглиже* — лако, домаће одело. *нобл* — господски. *аусфарују* — извозе се.

иду у театер, после тога вечерају, или, ако је бал, иду на бал.

Марко. Ако то није лудо, онда не знам шта је!

Јелица. Ју, татице, немојте тако говорити, јер ће вам се у Бечу смејати сви као највећем простаку. Како би то могло бити лудо, што прве даме у Бечу раде?! Камо среће да се и ми тако уредимо!

Марко. А зар би ти хтела тако живети?

Јелица. Ја не знам која не би хтела. Ах, татице, по моди живети, побл живети: то вам је Genuß.

Марко. Моја ћерко, ја видим да је теби Беч сасвим обрнуо мозак. Друго су прве госпође у Бечу, а друго си ти. Зато баци те беспослице, па гледај те буди добра газдарица, и онога, што те је испросио, љуби као верна супруга.

Јелица. Ах, татице, ви јошт не знате шта је љубов? Друго је просто и паорски љубити, а друго је љубити бечки и по књишки. Оно је љубов, љубезни татице, кад се који краљ у какву принцесу заљуби!

Марко. Јес' чула, ти гиздушо: немој ти мени мозак завртати. Нисам ни ја никакав принц ни краљ, пак сам — хвала Богу! — лепо с твојом покојном матером живео. Зато баци те лудорије, па гледај преслицу, ако мислиш да будеш честита и срећна.

3.

Батић и пређашњи.

Марко. Баш како ваља! Јес' чуо, Батићу: ја сам теби Јелицу обећао и она је твоја. Али ако

Genuß — уживање.

желиш да добро живите, не дај јој ни по што да ове врашке књиге чита.

Батић. Ја ћу гледати да се слажем с њом.

Марко. Свуда, свуда, само не овде! Слушај моју реч; јер да су ми какве књиге, него: како треба љубити! Гледајдер им посла! И зато да морамо очи кварити!

Јелица. Ах, татице, ви не разумете...

Марко. Доста! Гледај ти ње! Јошт би изрекла да ја, стар, ништа не знам, него она, јучерашње дете! — Синко, ја сам ти дао совета: ако се по њему не узвладаш, сам ћеш бити крив. А ти, гиздушо, чувај твога мужа и баци те врашке румане, зашто од њих не можеш се најести; а то је најнужније — знаш ли? — јер трбух не зна за шалу, макар да си у Бечу и прва помодарка: он хоће своје, те хоће. Је л' тако Батићу?

Батић. Ви истину говорите.

Марко. Јест, ал' питај њу: да видиш како она мудрује! Него ништа, неће се ни она дуго овуда кострешити! Знаш ли зашто сам те звао?

Батић. Ја не знам.

Марко. Да буде весеље сад у недељу. Зашто би толико протезали?

Батић. Ви сте врло добри.

Марко. Шта?! Ја тебе знам за поштена и вредна момка: то ми је доста. У недељу дакле!

Батић. Како је год ваша воља.

Марко. Тако: што пре, то боље! Треба ову помодарку забављати послом, док јој нису ти румани сасвим мозак обрнули. Батићу, сад све знаш. Ако ти је хитно, можеш ићи.

Батић (пољуби га у руку). Ја ћу се трудити, да љубов тако доброг оца задржим. (Јелици) Слуга понизан!

Јелица. С Богом!

Батић (одлази).

Марко. Ви'ш, Јелице: овај није из румана, ал' је зато опет красан дечко.

Јелица. Ах, татице, кад бих се удала у Бечу!

Марко. Опет она! А не мислиш ли ти колико треба имати новаца за Беч?

Јелица. Ах, тамо живети три дана више вреди него овде три године!

Марко. Знам, само да има ко да шаље за трошак.

Јелица. Ја ћу Батићу довече казати, па макар ми шта радили.

Марко. И ја тебі кажем: гледај твоју кућу, па кад стечеш, и твој муж буде исте памети као што си ти, онда можете ићи куда вам је драго.

4.

Мита, пређашњи.

Мита. Барон Голић своју препоруку шиље и жели господину Марку Вујићу, као најотменијем у овом месту лицу, своју визиту учинити.

Јелица. Нама ће особито драго бити.

Марко. Барон Голић! Откуда је он?

Мита. Он је из Волхиније, и сад прави лустразе.

Марко. Па шта ће он код нас?

Мита. Он жели свој ауфвартунг вами учинити.

Волхинија — покрајина у Русији. *лустра(ј)зе* — путовање ради разонођења. *ауфвартунг* — служба, дворба.

Јелица. Нашу препоруку на господина барона! Ми ћемо то за чест примити.

Мита (се поклони и отиде).

Марко. Бога ти, Јелице, шта је то?

Јелица. Визита, татице.

Марко. Па како човек може непознатом доћи у визиту?

Јелица. Тако је обичај.

Марко. Он барон, а ја прост трговац! То ми се не свиди.

Јелица. Да има овде грофова или барона, он би ишао к њима. А овако опет тражи који је најотменији. Јесте ли чули како је бединтер казао?

Марко. Хм, хм! Ја се радо не мешам с оним пред ким стојим гологлав.

Јелица. Зато се и праве визите: да се људи упознаду, и да не стоје гологлави. Ви не знате како је то у Бечу страшно у моди.

Марко. Девојко, ти ћеш мени с том модом донети какву беду у кућу. Ја се с баронима нисам ни досад мешао, па не желим ни одсад.

Јелица. Кад смо примили визиту, сад не би било галант да му абсагујемо. (Куцање на врати). Херајн!

5.

Алекса, пређашњи.

Алекса (поклони се). Ја молим за извињење, што сам се тако непознат усудио мојим присуствијем досађивати вам.

чест — част. *галант* — учтиво. *абсагујемо* — откажемо. *Херајн!* — Слободно! Напред!

Јелица. Чест од наше стране, господин барон! Ми за чест примамо визите и других, а таковог господина за особиту срећу.

Марко. Добри људи мени су у свако доба добро дошли.

Алекса. Слуга нижајши!

Јелица (показује на столицу). Ако смем молити.

Алекса. Љубим десницу! (Седне). Ја увек желим на овом мом путешествију са Србима најпаче благороднима упознати се, и данас се зјело радујем, да сам то шчастије получио.

Марко. Богме, господине, да вам право кажем: ја нисам ни од какве благородне фамилије, и мој је сав немешаг што сам поштен човек.

Алекса. Та то и јест, господине, што нас почитанија достојним твори, најпаче....

Марко. Јест да су моју бабу звали Паче, но за то се ја ни мало не стидим, нит' су јој због каквог рђавог дела тако издели име, него је то добила у детињству.

Алекса. Ви се варате, господине. Ја сам казао „најпаче", које толико значи као немецки zumahl или besonders.

Јелица. Јест: besonders, besonders. О, љубезни татице, то вам је ауздрук!

Алекса. „Најпаче" убо значи besonders, сљедователно ја о вами и вашој дражајшој матери никаковога худаго мнениja имати нисам могао.

нижајши — најнижи, најпонизнији. *путешествије* — путовање. *најпаче* — нарочито. *зјело* — врло. *шчастије* — срећа. *получио* — добио. *немешаг* — племићство, племство. *почитаније* — поштовање. zumahl, besonders — нарочито. *ауздрук* — израз. *убо* — дакле. *сљедователно* — према томе. *дражајши* — најдражи, врло драг. *худаго мнениja* — рђавог мишљења.

Марко. Бога вам, јесте ли ви Србин?

Алекса. Прави, и прозвишчем и племенем.

Марко. Хм, а ја бих рекао да нисте баш прави Србин.

Алекса. И закључавате...?

Марко. Ја вас не закључавам, него само тако мислим да нисте прави Србин.

Алекса. Ал' откуд ви то мислите?

Марко. Зашто вас не разумем, а ја сам јамачно Србин, јер је моја родбина из Пожаревца на ову страну прешла.

Алекса. Да ви прави Сербин јесте, о том неће нико сумњати; но из тога не сљедује да ја Сербин нисам, понеже сам ја вјежества приобрео, вкус изобразио, чувства отончао.

Марко. Богме, господине, ја вас баш ништа не разумем.

Алекса. Негли зато, зане....

Марко. Зане и шунегли! О њима није била реч.

Алекса. Ви шалу проводите.

Марко. Боже сачувај! него бих рад знати каквим то језиком говорите.

Алекса. Ово је језик славеносербски, то јест сербски, но по правилама углађен, којим су се највећи духови, као Стојковић, Видаковић, Вујић и прочи у књигама служили.

прозвишче — назив, име. *вјежества приобрео* — знања стекао. *вкус* — укус. *чувства отончао* — осећања отанчао. *негли* — можда, да није. *зане* — јер, што; у Банату се тако звало месо с козаре. *шунегли* — дрвени клинчићи на обући. *по правилама* — по правилима (руско-)словенскога језика, какав је у служби Божјој: мешавина у језику (као у »Путешествију по Сербији у 66. и 72. књ. Задругиној«). *Стојковић* — Атанасије (1773 до 1830) написао Физику у 3 књиге и др. *Видаковић* — Милован (1780—1841) писац романа (Љубомир у Елисиуму, Велимир и Босиљка и др.). *Вујић* — Јоаким (1772—1847) [В. о њему у предговору 66. књ. Задругине].

Марко. А, и ви сте од књига! То сте се рђаво на мене намерили, него ево моје Јелице: од ње нећете моћи утећи. С Богом! Разговарајте се, док ја неки посао свршим. (Полази).

Алекса. Слуга нижајши!

6.

Алекса и Јелица.

Алекса. Ваш су господин отац веселе нарави.

Јелица. Као стар, молим! Не мари вам он ни за какве красоте, које се у Бечу могу видети.

Алекса. Ви сте били у Бечу?

Јелица. Пет година.

Алекса. Прекрасно!

Јелица. Тако ми се, знате, Беч допао, да сам се једва приволети могла кући доћи. Једва сам се додала српском језику, тако сам се на немецки била ангевеновала.

Алекса. То често бива.

Јелица. Сад сам се још добро сербизирала, јер овде код нас слабо има прилике да човек говори немецки. Но зато опет најмилији ми је унтерхалтунг у књигама.

Алекса. То се абије даје видети, понеже књига пред вами стоји.

Јелица. О, молим вас, тô вам је књига! Ја сам их стотинама читала, али овај либшафт, овај швермерај нисам нигде видела. Шкода, што се не

ангевеновала — навикла. *сербизирала се* — упутила се у српском. *унтерхалтунг* — забава. *абије* — одмах. *либшафт* — љубав.

зна који је ферфасер; ја бих га у мом тагбуху пренотирала.

Алекса. Дакле ви и списатеља споразумјеније имате! То је заиста много од једне господичне, то показује разум и дивноје воспитаније!

Јелица. Мени је вирклих најмилија забава, кад могу мојим другарицама приповедати шта сам кој-где читала. Тако сам код Гете — о, тај вам пише! — код њега сам један прекрасан ферс нашла:

Geh den Weibern zart entgegen:
Du gewinnst sie auf mein Wort;
Doch wer rasch ist und verwegen,
Kommt vielleicht noch besser fort.

Алекса. Заиста, Гете изрјадно пише.

Јелица. Сви га похваљују да је модешрајбер.

Алекса (смеши се). Тај ме је учио играти.

Јелица. Шта? Гете вас учио играти?! Овај Гете?!

Алекса. То је давно било, године 1835.

Јелица. О, молим вас, он је 32-ге умро.

Алекса. Старац, али његов син....

Јелица. Он није списатељ.

Алекса. Јошт какви! Знам добро. Ове исте стихове он ми је у рукопису читао.

Јелица (преврће једну књигу). Ова је књига трукована 1810.

ферфасер — писац. *тагбух* — дневник, у који бележи сваки дан шта јој се догодило. *иренотирала* — забележила. *списатеља споразумјеније имати* — разумевати се у књижевном раду. *дивноје воспитаније* — дивно васпитање. *вирклих* — заиста. *Гете* — Волфганг (1749—1832) највећи песник немачки. *ферс* — стих; ови стихови значе: Буди нежан према женама, па ћеш их, веруј ми, задобити; али ко је хитар и дрзак, успеће можда још и боље. *модешрајбер* — књижевник по моди, по сувременом укусу. *трукована* — штампана.

Алекса (гледа). Може бити. Но кад је своја дела втори пут издавао, он је сигурно и то узео. О, то је виспрена глава!

Јелица. Читате л' и ви радо књиге?

Алекса. Сад се само са славенским забављам. Немецки и француски сам у мом детињству читао.

Јелица. Дакле ви и француски знате? О, тај сам вам језик ја желела учити. Мора да је врло леп?

Алекса. То само онај може чувствовати који га разуме.

Јелица. Ви дакле морате бити особити гени.

Алекса (поклони се). Ово је за мене комплимент, господична. Но ја искрено исповедам да је највише моје воспитаније к тому содјејствовало. Где се на трошак не гледи, ту се лако може што и научити.

Јелица. Апропо, кад сам се сетила! Имам неколико речи, које нисам могла разумети и које сам у мом тагбуху забележила. Ви ћете ми, знам, најбоље протолковати моћи; ако нисам zudringlich?

Алекса. О, из драге воље.

Јелица (отиде у другу собу).

Алекса. Не да ми враг мира, него хоћу и француски да знам! Сад не би ништа друго требало него да ме ухвати, пак да ми дâ пут. Али кураж, Алекса! Алат чини занат.

Јелица (донесе једну лепо везану књижицу). Ево овде, молим. Једва сам научила читати.

Алекса. Шта, ви знате и читати?!

втори пут — други пут. *висипрен* — висок, узвишен; мудар. *чувствовати* — осећати. *гени* — геније, дух, ум првог, највишег реда. *комилимент* — поклон, похвала. *содјејствовало* — причинило. *апропо!* — збиља! *протолковати* — протумачити. zudringlich — наметљив. *кураж* — храброст.

Јелица. Само не знам је л' добро изговарам, зато желим од вас чути.

Алекса. Извол'те ви само, ја ћу вам потом изговор утончати.

Јелица. Стидим се, кад ме ко корегира.

Алекса. А, зашто то? Да сам се ја стидео, не бих ништа ни научио. Видите овде *беау*.

Јелица. То је *бо*.

Алекса. Изрјадно, само мало протегните гласом. *Таблеаукс*...

Јелица. *Табло*.

Алекса. Тако, тако, само мало оштрије! Иначе ви врло добро изговарате.

Јелица. Но молим понизно: шта је то *табло?*

Алекса. Табло — табло — долази од шпанскаго нарјечија *таблес*.

Јелица. Дакле ви и шпански знате?!

Алекса. Ја сам био шест месеци у Мадриду. То вам је варош! Шта је Беч, Париз и Лондон?! Има шесет хиљада само цркви; сто тридесет и пет пијаца великих, осим малих, које се не могу ни избро-

---

утончати — дотерати. *корегира* — поправља. *беау* — beau — бо: леп. Јелица добро чита, док Алекса само познаје слова латиска и чита свако за се. *таблеаукс* — tableaux — табло: столови. *нарјечије* — реч. *Мадрид* — престоница Шпаније. Алекса је можда о Мадриду читао у Новом грађанском земљеописанију (1804) од Павла Соларића (1781—1821), где стоји да у М. има 7.500 домова са 150.000 житеља, великолепни [прекрасан] острог [двор] царски, столи звездозрителни [кула с које се посматрају звезде, звездарница], 22 болнице но и 70 монастира; или у Јоакима Вујића Новејшем [најновијем] земљеописанију целаго свјета (1825) где стоји да у М. има 150.000 житеља и преко 100 цркви. У М., који данас има до пô милиона становника, заиста има много пијацâ (76), шетницâ (25) а нарочито цркава и капела (на 93), а међу њима је најлепша црква св. Исидора, из XVII в., којој је главно кубе позлаћено.

јати. На пијаци светог Спиридона стоји у воздуху од самог дијаманта начињен хоризонт, т. ј. сунце, месец и звезде. Тамо се никада не пале у вече фењери као по другим варошима, него ово сунце од дијаманта осветљава целу варош.

Јелица. Не може нико да украде?

Алекса. А, то се не краде! Ја сам хотео купити један камен за спомен; ал' ми рекоше да се скидати не може, нити је ко у стању тамо попети се.

Јелица. То је вирклих много!

Алекса. Ја кажем, господична: нема земље преко Шпаније! Како ми отац умре, одмах ћу се преселити у Мадрид. Тў су вам моде, тў је манир, тў је воспитаније!

Јелица. Ја сам слушала да су ти људи глупи и нерадни.

Алекса. Свашта се сад пише, свашта се може и говорити; али треба отићи тамо, па се уверити. Нерадени могу бити ласно код толиког богатства и толиких машина. Шта ћете више: у гостионици, зовомој код хинеског цара, сами се пилићи закољу, сами очупају, очисте, натакну се на ражањ, испеку се и донесу гостима, пак и ту још сами се истранжирају, да се гости не труде.

Јелица. Um Gottes willen! Господин барон, како то може бити?!

хоризонт — пруга, до које се може догледати унаоколо, у којој се чини да се свод небесни састаје са земљом; и сам део земљишта, који се тако догледа; а, овде, тако и део свода небесног. *манир* - начин понашања, понашања. *зовома* — која се зове. *истранжирају* — исеку. Um Gottes willen! — За име Божје!

Алекса. Кажем вам: машином. Таквих машина има небројено число. И ја сам на једној радио, с којом смо путовали на месец.

Јелица. У месец, господин барон?!

Алекса. У месец. И како смо се вратили, таки смо ту исту машину покварили.

Јелица. Пак што сте у месецу видели?

Алекса. А шта се ту не може видети! Кад ми књига буде готова, имаћете доста читати.

Јелица. Дакле ви намеравате издати ваш рајзебешрајбунг?

Алекса. Засад у шест језика, а по времену видећу.

Јелица. То је врло лепо. Како сте се унтерхалтовали у месецу?

Алекса. Не може боље бити. Баш се онда догодио хофбал. Нас, као стране, пусте унутра, и будући да сам ја између' мога друштва нешто отменији био, добио сам чест отворити с тамошњом царицом бал.

Јелица. Како игра?

Алекса. Као перо! Но опет месечњацима се допао мој штелунг, премда морам и то исповедити, да сам сва могућна употребио, како би царици задовољство причинио; и, као што је јавно признавала, била је пуно задовољна.

Јелица. Је ли млада?

Алекса. Она је жена од својих двадесет и пет година, но иначе врло лепа и добре нарави. Та. мислила је нешто, али није могло бити!

число — број. *рајзебешрајбунг* — путопис. *хофбал* — бал, игранка у двору.

Јелица. У чему?

Алекса. Питала ме најпре ко сам, и откуда сам и какве сам фамилије, па кад се известила, упита ме дрхћућим гласом: да ли би хотео њену руку примити; а ја одговорим на кратко да моја воља није женити се.

Јелица. Um Gottes willen, господин барон, царица!

Алекса. Морате још знати да је њена земља врло мала, да јој приходи нису ни као моји. Und kurz und gut: ја сам предузео себи само девојку узети, а она је удовица.

Јелица. То је лепо, но ја опет не бих пропустила такву партију.

Алекса. Она је морала то соопштити и својим великашима, јер, кад сам пошао, те почести што су ми чинили! Дивило се мало и велико и сви су јавно говорили да, откад им је цар умро, такве параде није било. Било је и поклона и много којешта, али, као што кажем, моја воља није била, премда је иначе жена у сваком смотренију изрјадна.

Јелица. Господин барон, ја ову визиту нећу скоро заборавити.

Алекса. Чини вам се чрезвичајно? О, кад бих хотео приповедати шта ми се којешта на мом путешествију догодило, морала би визита три дана трајати.

Јелица. Ах, да ми је могућно, не бих вас пет дана отпустила.

Алекса. Верујем. То ми се често на путу догађало; ал' тако ми и треба, кад много знам!

Und kurz und gut — а кратко и јасно. *партија* — прилика (за брак). *смотреније* — поглед, обзир. *чрезвичајно* — необично, изванредно.

Јелица. Дакле, молим за *табло.*

Алекса. О, молим, то је маленкост. *Табло* долази од шпанског нарјечија *таблес*, које толико значи колико *таблеаукс: таблес* дакле ништа друго није него *таблеаукс,* слѣдователно које смисл тако изражава као *табло.*

Јелица. Prächtig!

Алекса. Мало ја високо, знате; али другојачије не може се с оваковим речма.

Јелица. А како би то српски казала. Ја добра Српкиња нисам.

Алекса. А, то се српски и не може изразити, него славенски, и то овако отприлике: мздопреимчивост.

Јелица. То је тешко.

Алекса. Зато се француски језик и зове изображен дијалект.

Јелица. Рихтиг: eine gebildete Sprache. О, како бих ја радо тај језик учила.

Алекса. То је лако: једног искусног шпрахмајстера!

Јелица. Овде нема такових.

Алекса. Или добру граматику.

Јелица. Ја сам слушала да је неки Мајдингер о том писао.

Алекса. Да: Мајдингер, Лафает, Мирабо, Дон Кишот и многи други.

слѣдователно — према томе, дакле. prächtig — красно. *мздопреимчивост* — (м: мздоприемчивост) користољубље. *дијалект* — наречје, говор. *рихтиг* — заиста. eine gebildete Sprache — изображен говор. *шпрахмајстер* — учитељ језика. *Мајдингер* — граматичар немачки (1756—1822), издао г. 1783 најбољу онда Граматику Француског Језика (прештампавана је до 40 пута). *Лафает* — генерал француски (1757—1834), прославио

Јелица. Ја сам читала Дон-Кишота; но то је био роман.

Алекса. То је Дон Кишот млађи. Старији је писао граматику француску врло добро. Ако желите, ја вам могу послати из Беча.

Јелица. Дакле, ви у Беч одлазите?

Алекса. Засад управо у Беч.

Јелица. Ах, како вас бенајдигујем.

Алекса. Зашто? Извол'те и ви замолити господина оца да вас води горе, пак можемо заједно путовати.

Јелица. Ах, das würde mich überraschen! Али једно ми стоји на путу: навалио отац да ме удаје преко воље.

Алекса. Преко воље?!

Јелица. Stellen Sie sich vor: трговац!

Алекса. Ако је иначе прилика добра....

Јелица. Знате, мој отац не би толико ни трибулирао, него ту је свашта. Моју су бабу његови одржали, удали и потпомогли, пак хоће отац да им врати.

Алекса. То је благородно, премда таква жертва....

Јелица. Ах, помислите само да сам осуђена у овом гњизду живети, која сам на Беч научена! Није ли то трауриг?

Алекса. Вјачески, обаче....

се у ратовима за ослобођење Северноамеричких Држава и у Великој Француској Револуцији. *Мирабо* — (1749—1791) државник и беседник француски у Великој Револуцији. *Дон Кишот* — главни јунак у роману тога имена од шпанског књижевника Мигуела Сервантеса (1547—1616). *како вас бенајдигујем* — како вам завидим. das würde mich überraschen — то би ме изненадило, задивило. Stellen Sie sich vor — представите себи, помислите. *трибулирао* — као: нагонио, наваљивао. *трауриг* — жалосно. *вјачески, обаче* — свакако, али.

Јелица. Идете л' ви послом у Беч?

Алекса. Чујем да је један пропашао неки особити начин правити хинтове; рад сам да их видим, ако ми се допадне. Иначе је моје претпријатије посјетити старог једног пријатеља, код кога сам се више месеци задржавао.

Јелица. Како се зове тај господин?

Алекса. Шлегл.

Јелица. Шлегл! Дакле ви сте код њега били?

Алекса. Без прекословија.

Јелица. О, молим вас: и ја сам била код њега на косту.

Алекса. То је један изрјадни господин!

Јелица. О, фини господин!

Алекса. Најпаче његова супруга.

Јелица. О, молим, он је удовац од осам година.

Алекса. То је дакле други Шлегл. Овај је ритер.

Јелица. Јест, јест. Но то му је кћи, што му економију води, такођер удовица.

Алекса. Дакле кћи! Ја сам вјачески држао да му је супруга.

Јелица. То је врло добра госпоја.

Алекса. Дивне лепоте.

Јелица. А, лепа баш тако није, јер су је богиње покварпле.

Алекса. Да, то је једна шкода; иначе се у свему може нарећи једна изрјадна госпоја.

Јелица. Ја бих се усудила с једним писмом вас бешверовати за мој гујтар.

хинтов — кочије, каруце. *претпријатије* — намера. *без прекословија* — без противуречења, заиста. *на косту* — на стану и храни. *ритер* — витез, племић. *бешверовати* — оптеретити. *гујтар* — гитар, као виолина, али се не превлачи гудалом, него се прстима свира.

Алекса (поклони се). То ја за велико шчастије примам. Она ће се обрадовати, кад писмо од своје воспитанице прими, најпаче из моје руке, који сам у њиховој кући као у својој.

Јелица. То ми је вирклих весма мило да сам се с вами упознала. Верујте ми, господин барон, врло ми се ретко овакове визите пригађају.

Алекса. Верујем. За вас је једна шкода, што сте из Беча изишли: ваш заиста нежни состав мора велики уштерб терпити! Шта је страна, шта је даља земља? Училиште мудрости и искуства! У туђој земљи може човек видети што није никада видео.

Јелица. Ви имате право. Шта сам ја у Бечу видела!

Алекса. А да одете јошт у Мадрид; да видите галије, да видите море: шта би онда рекли?!

Јелица. Мора сила воде бити?

Алекса. Вејачески. Баш кад сам ја тамо био, запали се случајно: те ватре и тог пожара! то је за удивленије!

Јелица. Um Gottes willen, господин барон, је л' могуће да вода гори?!

Алекса. Зар ви о томе нисте чули? Три месеца дана новине нису ништа друго писале него о томе; но, наравно, на шпанском и француском језику.

Јелица. Ах, француски језик! Никад га нећу научити!

7.

Марко и пређашњи.

Марко. Но јесте ли претресли све ваше румане?

шчастије — срећа. *весма* — веома.

Алекса. Ваша господична кћи својим дивним разумом и пространим вјежеством тако су ме обвезали, да се отњуд растати не могу.

Марко. Добро, кад ме у чему изменути може, да не жалим што сам на њу трошио.

Алекса. О, заиста, није била у Бечу она всује.

Марко. Нека всује. Знам да га неће више видети.

Алекса. Зашто, љубезни господине?

Марко. Знате, ми смо људи прости, па нам није до шпацира.

Алекса. Али кад се фрајлица уда?

Марко. И зет ми није баш од моде.

Алекса (гледајући на Јелицу). Сожаљујем.

Марко. Прстен је прошао. Ако се будете до недеље задржавали, можете мојој Јелици у сватови бити.

Алекса. Радујем се. (Јелици) Господична, ја и паки честитам!

Јелица. O, ich bitte Sie, 's is' ja gemein!

Алекса. Ништа, ако је само добар.

Марко. О, господине, добар и поштен младић. Сви су Батићи ваљани људи.

Алекса. Батић! За Батића господична полази?! Не знате ли ви да сте род?

Марко. То многи мисле, али нисмо.

Алекса. А јесте ли ви из Пожаревца?

Марко. Јесам. Откуд ви то знате?

Алекса. Молим, ваш се дед звао, ако се не варам, Милутин.

вјежество — знање. *отњуд* — никако. *всује* — узалуд. *шпацир* — шетња. *и паки* — ипак. O, ich bitte Sie, (e)s [m. ex] is(t) ja gemein! — О, молим вас (немате на чему честитати), та он је простак!

Марко. Митар.

Алекса. По обичају! Тако обично тепамо деци, и ако је Јоан, зовемо га Јоцом, Јоцком, Јоциком, и тако даље. Тако и Милутин, понеже га нема у календару, прозван буде Митром.

Марко. Ту имате право. Но како дођосмо до рода?

Алекса. Вашу блаженопочившу матер држао је стари Батић као сопствену кћер, воспитао је, и удао.

Марко. Али откуд ви то знате?

Алекса. Молим, молим! Мйла ради звали су исту вашу дражајшу матер „паче“; а све ово знате ли зашто? Јербо је Батићева сестра од тетке удата била за брата вашега деда. То је оно што сам хотео доказати: да сте, сирјеч, род.

Марко. Па како да ја о том ништа не знам?

Алекса. Што не знате, можете се известити. Пожаревац није преко света: мало само труда, пак ћете точно известије имати.

Марко. Хм, хм, ако је то тако!?

Јелица. О, татице, зар не видите? присни род!

Марко. Али како да је вами баш то тако познато?

Алекса. То су користи путешествија! Ниједно опстојатељство пренебрегнуто не остављам, које би од ползе или пагубе било. А како би на пример вас совјест гризла, кад би брак дозволили између сродства!

Марко. Истина, сродство није баш тако близу; али ја немам нужде ни то чинити. Свет је велики, а Батић ће увек наћи прилику себи, особито што моја Јелица неће зато скочити у бунар. А, Јелице?

дражајша — предрага. *сирјеч* — то јест. *опстојатељство* — околност, прилика. *ползa* — корист. *пагуба* — штета.

Јелица. О, заиста не, љубезни татице!

Марко. Дабогме, теби да је какав из румана! Но ништа. А шта ћемо с прстеном?

Јелица. Ја не знам, татице.

Марко. Морамо га натраг искати. Биће Батићу жао, али шта ћу му? Свет је широк! Господин барон, учините ми љубов и позабавите се код моје Јелице, док се не вратим.

Алекса. Ја за особено шчастије примам.

8.

Алекса, Јелица.

Алекса. Господична, ја бих желео да ми је ваш господин отац дозволио непрестано код вас пребивати.

Јелица. О, молим, господин барон! А да л' би могла моја радост већа бити, него с таким господином унтерхалтовати се, који је тако учен и белезен? Ја се дивим вашем разуму.

Алекса. Како? Што се сродства тиче? Мени је довољно, ако сам вам услугу у чему учинио.

Јелица. Право да вам кажем: ја се радујем што се тако мимоишло.

Алекса. О, молим, за вас и није ма где обитавати. Ја се чудим да сте се могли рјешити овде пребивати.

Јелица. Само ми је жао, што ми је прстен код тога несуђеника, кога ентберовати не могу, јер ме је мати на смрти заклела, да се без њега не венчавам. Знам

белезен — начитан. *кога ентберовати не могу* — кога (т. ј. прстена) се не могу лишити; без кога не могу бити.

да ће мој татица имати доста посла, јер су вам овде људи одвећ пеблхафт.

Алекса. О, молим, они и не могу љубов благородно чувствовати.

Јелица. Натирлих! Овде што сам читала, како једна принцеса једног хелда љубила: то је била љубов!

Алекса. Всјачески! Но ту треба изображено сердце, које ће тако чувствовати, притом и женска персона мора бити особитих качества, особитих својства и врлине духа и тела, која ће моћи такву љубов у сердцу каквог младића возбудити. Ја с моје стране умствујем да би дражест вашега лица све проче лепоте помрачила.

Јелица. Ви ме застиђујете.

Алекса. Мислите ли ви да је ово само празнословни комплимент? О, не тако, ангелскаја господична: уверите се самим делом! Ја сам од благородног, баронског поколенија, ја сам месечну краљицу презрео и одбацио, за које се потом и живота лишила. И ко ће противу судбине?! Данас бих срећним себе ценио, кад бих искусио да ме искрено љубите. Ви сте мене стрелом уја̑звили, коју никакови балсам залечити не може; ви сте мене обајателном дражестију вашом тако опчинили, да не чувствујем ни шта сам ни где сам. (*Ухвати је за руку*). Чујте, ангелска господична, глас вашег вечитог роба: ја вас смертно љубим!

Јелица. Ах, Gott, welche Entzückung!

пеблхафт — прост. *чувствовати* — осећати. *натирлих* — наравно *персона* — личност. *качество* — особина. *возбудити* — узбудити. *умствујем* — мислим. *прочи* — остали. *уја̑звити* — ранити. начинити рану. *балсам* — мелем. *обајателном дражестију* — дражју која заноси. Gott, welche Entzückung! — Боже, какво усхићење!

Алекса (клекне). Љубим више него благородство моје, него сво благо сокровишча мојего!

Јелица. Ах, Боже, како је одговорила Амалија, кад је Мор пред њом клечао?

Алекса. Није Мор оно осећао, што ја чувствујем; пит' је могла Амалија тако љубов побудити, као што сте ви у мени!

Јелица (диже га). Молим, господине, устајте.

Алекса. Не! Овде, допустите ми, код ногу ваших, умрети или рјешителни глас чути!

Јелица. Ја сам сасвим gerührt. Но, молим, устајте: може ми откуд отац доћи, а он је чудан човек.

Алекса. Слатка моја господична, ја вас крилом Амора заклињем: Љубите ли ме искрено?

Јелица. О, молим, Лидија је само ћутањем потврдила да Лаузуса љуби. Тако исто и ја.

Алекса (диже горе). Ви мене љубите!? О, бози, помозите ми, да моја чувства изразим! (Пољуби је у руку). Аморова стрела нека ме ујазви, нека ми сердце исчупа и на поруганије вијех истинољубјашчих преда, ако заклетву порушим!

Јелица. И ја то исто ћутећи бештетигујем.

Алекса. О, небо, о, судбино, како су путови твоји недостижни! Одбацио сам више од триста партија, дошао сам у ово место, где нисам мислио што друго наћи кромје одмора од путешествија. И какав ангел указа ми се изненада! Како ме занесе, какву

скровишче — благо. gerührt — дирнута, ганута. *Амор* — крилати божић љубави. *Лидија и Лаузус* — главне личности у причи, тако и названој, француског приповедача Жана Мармонтела (1723 — 1799); на српски је превео Доситије Обрадовић. *на поруганије вијех истинољубјашчих* — на поругу свих који истинито љубе. *бештетигујем* — потврђујем. *кромје* — осем.

ми срећу донесе! Може ли бити већега шчастија него од таковога ангела љубљен бити?!

Јелица. Господин барон, ја се не стидим казати да сам готова и пред олтаром моју љубов потврдити. Тако је и Цоранда казала свом љубимцу. Но само то молим: да се у Беч преселимо.

Алекса. Шта? У Беч?! Целу Европу морате обићи, да се сви диве вашој лепоти и презрјадним дарованијама. Водићу вас најпосле и у месец: нека види царица да је вредно било њену руку одбацити оваковог ангела ради.

Јелица. Зар није умрла?

Алекса. Кад ви дођете, мора проживети, да наново од муке умре.

Јелица. Ја ћу мога татицу намолити, да ме за вас да̂, као што је Цулима свог оца намолила. Само му немојте казивати да ћемо горе полазити, јер он за те ствари слабо мари, па нам неће допустити.

Алекса. О, докле само види извор мојих прихода, мислим, да неће имати шта много примећавати, по јошт ће му бити мило да његова кћи при тако великом богатству свет у удивљеније поставља. Само ако иначе буде његова воља.

Јелица. Ја нећу поћи за другог, макар шта радили са мном, јер је обично у романима — да лу-

---

Цоранда — Зоранда, личност у роману Гонсалво од Кордове или Освојење Гранаде француског књижевника Флоријана (1755—1794). Јелица је, судећи и по изговору тога имена, читала тај роман у немачком преводу. Исти је роман превео и прерадио са̂м Ј. Ст. Поповић и издао под именом Бој на Косову или Милан Топлица и Зоранда. Ту се Зоранда зове Зулемом. *презрјадна дарованија* — изванредни дарови ума, надарености, способности. *Цулима* — Зулема, главна личност у споменутом роману; у Поповићевој преради она се зове Зорандом.

бовници најпре страдају, па после да се узму; иначе готови су себи живот окончати.

Алекса. Ви весма благородно чувствујете. И ја бих волео десет пута умрети, него да вас се лишим. Но за сада доста, ево мог бединтера.

9.

Мита, прећашњи.

Мита. Господин барон, једно писмо на вас и вексла.

Алекса (Јелици). Ја ћу морати на једно магновеније препоручити се.

Јелица. О, извол'те бити комотни као у својој кући. (Изиђе).

Мита. За Бога, шта радиш?! Црко х од глади.

Алекса. Ћути, Мито. Наговори само твој трбух да јошт мало претрпи.

Мита. Да, да претрпи! Ласно је теби, кад си е нагрувао упреко и уздуж.

Алекса. Нисам ни окусио, веруј ми, па опет стрпим: трпи и ти мало.

Мита. Како ћу, кад сам малаксао, те једва стојим? Увукао сам се у кујну, да што изварам, ал' кад ми почеше црева крчити, омлаћи помисле да што друго радим, па ме истерају напоље.

Алекса. Ништа зато; само ти мало буди господар од трбуха, пак ћемо срећни бити.

Мита. А, врло срећни! Марија је овде.

Алекса. Шта? Марија?! Откуд њу ђаво овамо донесе?

вексла — меница.

Мита. А знам ја.

Алекса. Ај, убио је Бог! Сад ће ми сав посао покварити. Видиш ли ову девојку: тако сам је речима довео, те се заљубила у мене као маче. Него сад лажи, ако мислиш штогод.

Мита. А шта ти ја знам, кад нас је већ видела.

Алекса. Да је враг носи и њено познанство!

Мита. Тако ти треба! Тражи човек љубов, а не гледа да смо сити и одевени.

Алекса. Пст! Промени фарбу.

10.

Јелица носи на служавнику вина и на тањиру пите, **пређашњи.**

Мита. (Ах, канда те је Бог научио!)

Јелица. Једна ми је слушкиња у кујни, друга лежи, штумадла ми је побегла, зато морам сама служити; но ја то вирклих радо чиним.

Алекса. Ваш је труд пун ружична цвећа за мене.

Јелица (наточи вина у чашу). Ако смем служити.

Алекса. Љубим руку! вина никада не пијем.

Јелица. Ово је ауспрух.

Алекса. И за то писам расположен.

Мита (на страни). Верујем, кад нам пљушти утроба.

Јелица. А оно венигстенс од овог.

Алекса. За не дати вам корпу: хоћу. (Узме парче пите).

Мита. Дакле, господин барон...?

ауспрух — самоток. *венигстенс* - бар.

Алекса. Кажи му да ћу абије доћи. На, подај му један дукат трингелта. (Извади кесу с тантузи и пружи му један). Сад иди.

Мита (у поласку за себе). Да те ђаво поси!

Алекса. Апропо! Јеси ли ти море што јео?

Мита. Богме, ваше спјатељство, ја нисам.

Алекса. А оно ево и теби један дукат, кад си ми таков глас донео.

Мита. О, господин барон, бадава ми дајете: Овде ни вирцауза нема, где би човек поштено ручати могао.

Алекса. Тја, драги мој, сад ниси у Мадриду.

Мита. О, тамо је живот! Кад ми ваше спјатељство даду по један дукат, ја умем Талијанцима показати да сам младог барона Голиђа служитељ; а овде?

Јелица. О, молим, нека иде доле код нас у кујну: може поштено ручати.

Алекса. А, зашто? Нек' се мало и напати.

Јелица. Зашто би се патио, кад може и без тога бити?! Идите ви, мој драги, у кујну, па ћете све тамо по вољи добити.

Мита. Љубим руку милостивој господични!

Алекса. Потом немој заборавити што сам ти казао.

Мита. Ја ћу све по заповести извршити. (Поклони се и отиде).

Алекса. Добар младић! Он је мој бедитер, но ја га тако радо имам, као да ми је од фамилије. С њим сам од веће части моје путешествије совершио.

абије — одмах. *трингелт* — напојница. *вирцауз* — крчма, гостионица. *од веће части* — већи део, већином.

Јелица. То је вирклих најлепше, кад човек честитог млађег има. Ја не могу никако да се намерим на добру слушкињу.

Алекса (узимајући пито). Господична ово је тако пријатно.

Јелица. Сама сам месила.

Алекса. Зато је тако слатко! Заиста: од пријатног мора увек нешто пријатно произићи. Ја, како сам љубитељ теста, то ћете ми морати сами, не сматрајући на две три слушкиње, по један пут на недељу месити.

Јелица. Ах, кад би то време скорије дошло!

Алекса (пољуби је). И доћи ће оно, ангелска господична! Ја сам и самим изјављенијем љубови ваше паче мјере срећан.

Јелица. Многи љубовници по романима нису толико за свадбу марили; но ја ту другојачије осећам.

Алекса. Јер благородније чувствујете сладост љубови. Заиста: ви ћете украшавати башту живота мога цвећем бесконечног блаженства!

Јелица. Ах, Gott!

11.

Марко, пређашњи.

Марко. Господин бароп, ја не могу довољно да вам благодарим, што сте ми отворили очи.

Алекса. Како, господине?

Марко. Ништа, ништа, хвала вам! Једна девојка јавила ми се.

не сматрајући на — без обзира на. *паче мјере* — преко мере.

Алекса. О, молим, немојте јој веровати.

Марко. Она ми се заклињала да је преварена.

Алекса. Немојте јој веровати!

Марко. Познајете ли ви њу?

Алекса. Нешто мало: зато и примећавам да јој не верујете.

Марко. Господин барон, то је лепо од вас, да ви другога перете, али није нужно: и тако смо род.

Алекса. (Хеј, тужан! Та ово се не тиче мене!) Господин Вујић, треба знати да се у ствари тек полак случава што год се приповеда.

Марко. Мени је доста, само ми је жао прстена.

Јелица. А што, татице: зар не дâ?

Алекса. Ништа, ништа!

Јелица. Ах, татице, ја ћу плакати.

Алекса. Ништа је то. Не брините се.

Марко. Сваки своје зна.

12.

Мита, пређашњи.

Мита. Господин барон, никако неће да ми вовјери векслу.

Алекса. Како то?

Мита. Он каже да је рад с господином бароном говорити.

Алекса. Јеси ли му дао трингелт?

Мита. Јесам онај дукат.

Алекса. Пак шта ће више?

Мита. Он каже да мора с вама говорити.

вовјери — повери, дâ.

Алекса. Кад је тако, да идем. (Марку). Ако ми дозволите, ја ћу тако слободан бити вас опет посјетити.

Марко. О, господине, како посао свршите, заповедајте ми.

Алекса. Ја се зјело радујем. (Јелици). Господична, ја имам чест препоручити се.

Јелица. Dienerin!

Марко. Само немојте нас заборавити.

Алекса. Ја сам на служби. (Јелици полако). Моје срце остаје код вас у залогу.

Јелица. Ах, Gott, како је мени!

Алекса. Слуга сам нижајши! (Одлази).

Марко и Јелица (пратећи га, за њим).

зјело — врло. Dienerin! — службеница!

ДЕЈСТВО ВТОРО.

1.

(Соба код Марка).

Марко ступи, мало затим **Јелица.**

Марко. Хм! то ми је врло чудно, да свашта зна, да је тако учтив, паметан — чудо запста! (Јелици, која долази). Како ти се допада тај барон, Јелице?

Јелица. Ах, татице, канда га је нека цауберин родила! Усред Беча нема њему равна!

Марко. Он ми се види мудра глава бити.

Јелица. Ах, татице, тај вам зна кур правити! Тај зна приповедати: како је у Мадриду био, какво је тамо сунце, какви су у месецу балови; и тај вам зна много романа; а француски говори, као да се у Паризу родио!

Марко. Бре, та махни се Париза, већ како ти зна ово место, канда је одрастао код нас! Па онда, и ону девојку... хм, хм, мени је за чудо.

Јелица. Он је био у Бечу осам месеци. Таки су сви по горњима местима, само што је он њих претекао, јер је био и у Мадриду. Шта ми није

цауберин — чаробница. *кур правити* — курисати, забављати разговором женскиње, удварати се.

приповедао! Можете ли веровати, љубезни татице, да море гори?

Марко. Како би море горело, кад је оно вода?!

Јелица. А, видите, у Мадриду, каже барон, да је сопственим очима гледао како је велика ватра била. О том су, каже, све француске и шпанске новине говориле.

Марко. Чудо велико! Кад би хотео код нас остати, волео бих него Бог зна шта.

Јелица. О, татице, он, ако и остане, неће из другог узрока, него због мене.

Марко. Хм, гледај ти ње! Моја ћерко, он је барон!

Јелица. Знам ја јошт и како је месечну краљицу одбацио; али зато сам га ја опчинила као цауберин у цауберпаласту.

Марко. Шта ти бунцаш о месечној краљици? Каква месечна краљица?!

Јелица. Зар ви не знате да је он у месецу био?!

Марко. Е, видео ћурку, па хтео да јој пришије магарца.

Јелица. Зацело, татице! Има једна машина на којој се иде.

Марко. Но комедије! и то да чујем!

Јелица. Ту је барон отворио с царицом бал, која се после заљубила у њега и отровала се, што није хтео да је узме.

Марко. Па у месецу зар има људи?!

Јелица. То сам и ја читала. Само писам знала да имају краљице. Барон жали њену судбину, али опет каже да би овде радије живео, и то због мене.

цауберпаласт — чаробни, очарани двор.

Марко. А милујеш ти њега?

Јелица. О, татице, није могла Геновева већма љубити него ја њега!

Марко. Ето ти!

Јелица. А како не бих, кад је лепши него Аполо, као што Коцебу пише: а видела сам сама кесу дуката у њега; при том име „милостива госпоја баронница“! О, татице, ви не можете ово емпфиндовати. Да сте само један дан били у Бечу!

Марко. А милује ли он тебе?

Јелица. Ја сам њега мојом лепотом тако опчинила као Сикхарда Геновева.

Марко. Врашка девојко, и с тим твојим књигама!

2.

Мита, пређашњи.

Мита. Господин барон су овде своју шнупитиклу заборавили.

Јелица. Шнупитиклу?!

Мита. Што прости кажу шнуфтихла.

Јелица. Чујете л', татице?! Један бединтер само! (Гледи свуда). Овде вирклих није.

Мита. Ја не знам шта је то. Више пута изгубимо шрабнихл с новцима, па ме не шиље тра-

---

Геновева — по рођењу херцогиња од Брабанта (у Белгији), жена грофа Сикфрида *(Сигхарда)* Мајенфелдског из VIII в. Старофранцуска прича о њеним патњама на правди Бога прерађена је у XVII в. на немачки, па је у почетку прошлог века поново издавана, па и драматисана. Тако је и у нас г. 1830 од Василија Јовановића, учитеља земунског. *Аполо* — бог светлости, уметности, у старих Грка. *Коцебу* — немачки драматичар (1761—1819), онда врло јако цењен; доста је његових ствари преведено и на српски. *емпфиндовати* — осећати. *шнупитикла* — рубац. *шра(ј)бнихл* — бележник.

жити; а сад за једну мараму! Мора да му је спомен од кога.

Марко. Но, Бога вам, ко је тај господин?

Мита. А могу ли вам подробно описати?! Да је од баронске фамилије, то знате. Фамилија је врло стара и пуна заслуга. Још пре хиљаду година, кад су српски цареви владали, био је један спромах војник, кога су подсмевателно Голим Сином називали. Догоди се једанпут битка с Турцима: наши изгубе и почну бежати. Сви би били похватани, али Голи Син врати се натраг, улети међ' Турке и самог великог везира убије. На то они дођу у замешатељство, а наши се охрабре и све до једног потуку. Сад цар дозове Голог Сина, пољуби га пред свом војском, даде му село и учини га бароном Голићем.

Јелица. Ах, то је лепо!

Марко. Али шта је управо ваш господин?

Мита. Он је пензионирати обрштер.

Јелица. Обрштер?! То ми није казивао.

Мита. О том радо не прича, јер га увек једи. Догоди се упражњено место генерала, и мој се господин надао да ће он постати; али кад га други претерира, он се расрди, сазове тога на дуел и убије га. Потом квитира и закључи приватно живети.

Јелица. Ах!

Марко. Али тако млад, па да дође до обрштера?!

Мита. Он је био лајтнант. Једанпут се догоди бал у царском двору, где су многи позвати били, па и мој господин. Царица га види и допадне јој се. „Леп младић!“ рекне некима около себе. Једанпут,

---

замешатељство — забуна. *обрштер* — пуковник. *претерирати* — престићи, обићи, мимоићи. *дуел* — двобој, мегдан. *квитира* — даде оставку. *лајтнант* — поручник.

кад он прође покрај ње, рекне му она: „Но, господин обршгер, како вам се допада бал?“ — „Ваше Величество“, одговори мој господин „ја нисам обршгер.“ — „Е?!“ рекне она. „Реч моју не смем патраг да узмем“. С отим дозове цара. Ух, како му је неправо било! Али није могао да одрече царици, и тако наједанпут постане господин барон обршгером.

Марко. Пак чим се сад занима?

Мита. Чита, пише, путује, разговара с ученим људма, истражује филозофију, и шта вам ту ја знам.

Марко. На тај начин мора да је врло богат.

Мита. Спахилуке има бешчислено. Но све то не би му толико доносило, да није сродник са фиршшом Демидовом. Вами је познато да има у Русији фиршт Демидов, који је најбогатији у целој Европи. Овај има рођену сестру барона Голића за супругу.

Марко. Е, онда му је лако трошити. Али ја опет мислим да би лепше било, кад би ваш господин какву службу примио.

Мита. И сад је остао у квартиру одговорити министру финансије, који је навалио да му преда управитељство свију каса у монархији. И ја сам му говорио да прими тако важну службу, али он никако неће. Њему је најмилије кад може ићи од вароши до вароши, и кад се људи диве његовим способностима. Мадрид га неће никад заборавити.

Јелица. Јесте ли и ви били с њим у месецу?

Мита. Свуда сам га ја пратити морао, јер нико не познаје његову нарав тако као ја.

бешчислено — без броја. *фиршт* — кнез. *Демидов* — Анатол (1812–1870) последњи члан руске племићске породице, чувене са свога необичног богатства, али и са многих доброчинстава, нарочито с обилна потпомагања наука и уметности.

Јелица. Пак шта сте видели у месецу?

Мита. А шта се не даје ту видети: сокаци од самих кобасица начињени, зидови су од леда, људи с једном ногом, велики од педља и по.

Јелица. Па како је господин барон био на балу и играо с царицом, кад је тако мала?!

Мита. Е, у царском двору знате да су сви велакани, пак није никакво чудо што је и царица била велика, или, као што сам чуо, од свију највећа; јер ми, бединтери, нисмо много пазили шта нам раде господа на балу, него смо се и сами унтерхалтовали, и баш добро. Изгубио сам један камен што сам одопуд украо: таквог камена нема овде на земљи. Но ја сам се задржао, а може ме господин тражити. Извините! (Пође).

Јелица. И јошт једно: јесте ли се и ви догодили у Мадриду, кад је горело море?

Мита. Нисам, које ми је врло жао. Но кад сам после стигао, видео сам на брегу печене рибе у великом количеству, и то ме је могло уверити да је ватра жестока била.

Марко. А шта је било с галијама?

Мита. Пропале, наравна ствар! И наша једна, коју је господин купио да нас довезе и натраг одвезе, отишла је у дим. Имао је штете до једно пô милиона талира.

Марко. Пô милиона талира!

Мита. Ви знате шта једна галија коштује. Притом: друге потребе, баронове ствари, архива и т. д., пак ето ти пô милиона талира, ако није и више што.

3.

Алекса, пређашњи.

Јелица. А, господин барон, процес на вас!

Алекса. Зашто, господична?

Јелица. Ви ми нисте ни полак приповедили што се ваше фамилије тиче, и да није било вашега момка, не би ни знали готово ништа.

Алекса. А у чему то?

Мита. Опростите, господин барон, ја сам у разговору приповедио и оно, што ви нерадо спомињете: на пр. како сте једног генерала у дуелу убили, како вам је Демидов род и т. д.

Алекса. Јесам ли ти казао да о таковим стварима никада не приповедаш!

Мита. Господична су били љубопитни.

Јелица. Опростите му, господин барон! Ја сам крива.

Алекса. Вами за љубов нека му је опроштено; али више да не буде! Разумеш ли?

Мита. Неће, Ваше Сјатељство!

Алекса. Но ја губим време. (Марку). Господине, ви сте желели ваш прстен натраг имати: ево вам га доносим, и желим да тако шчастљив успјех принесе, као што се помислити може.

Марко. За Бога, господине, како добисте овај прстен?!

Алекса. Кад човек не жали мало трошка, може све постићи. Циљ је мога путешествија: по могућству сила мојих добро чинити; а ја у целом мом животу нисам срећнијега часа имао, него сада, причинивши вашој господични малоје задовољство, која је вјачески достојна усред Беча живети.

Марко. Господине, ја не знам шта ћу да мислим. Јелице, ходи мало у другу собу.

Јелица. Господин барон, entschuldigen Sie auf einen Augenblick!

Алекса. О, извол'те без жениранья.

Јелица (с оцем одлази).

Мита. Кога си врага радио, те ниси задржао прстен: бар би поштено неколико дана живели.

Алекса. Ћути, дедаче. Овако ће боље бити. Не видиш ли да су ово маме?! Она се, ћурка, заљубила у књиге, а отац блене у њу и чуди се шта га је снашло.

Мита. А како си га добио?

Алекса. Зар не знаш: алат прави занат! Одем његовој кући, ту нађем једну бабу и запштем прстен, да могу и ја такав начинити. Е, то она неће. Али кад јој пружим пуну кесу тантуза у залогу, баба се промени у лицу и одмах ми да̂. Чисто би волела да га никада и не вратим.

Мита. Пак сад шта мислиш?

Алекса. Да изварам прстен од ових, па да га дам Батићу.

Мита. То ће рећи: „где си био? — нигде; шта си радио? — ништа.“

Алекса. О, глупоумне! То није тако. Сад долази ред да добијем од ових новаца, да намирим Марију, пак онда да просим ову ћурку.

Мита. Охо!

Алекса. Богатства има доста. Кад се венчам, онда иска дува у прсте за кога је пошла! А зар би ово прва свадба била, где се није или младо-

---

Entschuldigen Sie.., — извините за један тренутак. *жениранье* — устручаванье.

жења или девојка преварила? Ја ћу старцу толико лагати, докле најпосле изгуби разум.

Мита. А девојка?

Алекса. Она га није ни имала.

Мита. Ја најволим кратак рачун. Прстен у руци — сигурна ствар, а ово оно...

Алекса. Тако мисле сви бедитери и служитељи; барони пак и отмени људи морају имати и планове отмене. Али пст!

4.

Марко и **Јелица** враћају се.

Марко. Господин барон, ја вам имам једну велику тајну соопштити; само не знам хоће ли се примити.

Алекса. Заповедајте слободно: што је год у мојој власти, уверени будите, да вам нећу одрећи.

Марко. Не знам како вам се допада мој дом; но ја кажем да вас радије имам, него да сте ми рођени син. И моја се Јелица у томе слаже. Ја бих држао да сам најсрећнији човек, кад бих таквог зета добио; и ако је истина да вам се моја кћи допада, ја вам је драговољно дајем за супругу.

Мита. (Аха!)

Алекса. Господине, ја вам на вашем усердију и висиреној о мени благонаклоности топљејше благодарим. Не тајим да вашу дичер љубим, а и тко не би таковаго анђела љубио?! Но најпрежде морам мојему родитељу јавити и от њега дозволеније просити.

Марко. То је у свом реду.

усердије — усрђе. *висиреи* — узвишен *топљејше* — најтоплије. *дичер* — кћер. *најпрежде* — најпре, прво.

Алекса. И будући да се мој отац сада находи у Америки, то вам пређе шест месеци не могу никако одговора дати.

Мита. Ја мислим, господин барон...

Алекса. Не, не! Отац мора да пресуди; и ако његова не буде воља, све је всује.

Јелица. О, господин барон, зар се тако чува љубов, коју сте ми отпоч ерклеровали?! Не знате ли ви да је Карл Мор љубио Амалију и преко воље очине?! Сад видим да ваша заклетва није тако тврда као других хелдова.

Алекса. Слатка моја господична, немојте ви о мени тако умствовати. Ја вас љубим искрењеј̂ше; али шта помаже љубов, ако ми отац не би дозволио? Онда бих се лишио свију добара и имјенија.

Јелица. Чиста љубов може и у пустињи и с колибом задовољна бити.

Марко. Ти си дете, не умеш о том да судиш. Но ја ћу вам, господин барон, друго што казати. Нисам, истина, пребогат, али толико —хвала Богу! — имам, да можете по вашем карактеру лепо живети. Ја никога више немам осим ње једне, и зато је све што видите Божје па њено.

Мита. Господин барон, ја вам с моје стране честитам, и молим да с господичном у брак ступите, не толико новаца ради колико најпаче гледајући на њену лепоту, штелунг и воспитаније. А ваш господин отац вами ће допустити, јер он зна да ви погрешити не можете.

Алекса. О, Димитрије, ти знаш тко је он!

всује — узалуд. *ерклеровати* — изјавити. *умствовати*— мислити. *искрењејше*—најискреније. *штелунг*—положај, стање.

Мита. Ја знам, опростите: вами је досадно што вексла није стигла. Но господин ће (на Марка) све учинити.

Марко. Све из драге воље.

Јелица. И јошт сте ungerührt! Ах, сам Сије није могао такав бити, кад је писао Родина.

Алекса. Не, не могу даље противостати! Слатка господична, ваша нежност, ваша дражест победила је сваку сумњу у мени. (Марку) Господине, ви сте мој втори отац.

Мита. Право! Но жертва је велика, али и заслужује.

Алекса. Је ли да је велика жертва? Но опет се надам да ћу задовољство наћи.

Марко (пољуби га у чело). Сине мој, господине, Бог нека вас благослови, а ја ћу вам све чинити.

Мита. (То је леп роман, само да не изађе комедија). Ваше Спјатељство, имате ли што заповедати?

Алекса. Да, апропо! (Нешто му шапне на уво). Добро позорствуј!

Мита. Ни мало се не старајте. (Оде).

Марко. Дакле, Јелице, не оклевај; него гледај, те справљај дарове. Прстен мора јошт довечер бити.

Јелица. Ја се вашој вољи радо покоравам. Господин барон....

Алекса. Не *барон*, сунце моје, него *ти*! Ја сам твој супруг.

---

ungerührt — негануг, мiран, хладан. *Сије* — (Си) Евжен, (1804—1857) француски писац романа, од којих му је најзнатнији Вечити Јуда (преведен и у нас); ту је једна од главних личности и хладнокрвни *Родин*. *позорствуј* — мотри, пази.

Јелица. То је цела истина. Но ја сам у Бечу слушала, где многе даме зову своје мужеве *ви*. Нисам распитала је ли то баш у моди.

Алекса. То је љубов лицемјерна. Него у Мадриду што сам видео: да жена свога мужа увек пољубити мора, кад седају ручати или вечерати, то је леп обичај! Тако ћу и ја свободу узети и у присуствију татице. (Пољуби је). Сад иди и гледај шта имаш.

Јелица (одлази).

Марко. Господин барон, ја видим да ви моју кћер радо имате, и то ми је особито мило.

Алекса. Не мислите, господине, да ја њу из каквог интереса узимам — Боже сохрани! — из праве чисте љубови!

Марко. Право имате. Тако и свето евангелије говори.

Алекса. Всјачески. Обаче ја мислим да би нужно било продужити свадбу, докле ми новци не стигну; ја се бо у овим хаљинама и овој оправи отњуд венчати не могу.

Марко. Ако је то, то ми не морамо ништа оклевати. Ја ћу вам дати новаца, колико вам год треба, и тако је све ваше. Причекајте мало. (Изиђе).

Алекса (сам). Па да није добар занат лагање: дошао сам, да зајазим трбух, пак хоћу да се окућим! На моју душу, морам искати допуштење, да отворим школу од лагања. Мој лепи трбуве, нећеш ти мени више музику правити!

Марко (врати се). Ево овде имате две хиљаде форинти. Ако вам устреба јоште, само ми јавите.

Алекса. Ја ћу имати чест вами вратити.

ја се бо — јер ја се. *отњуд* — никако.

Марко. Нашто? Све је ваше. Ево и Јеличиног прстена: можете га носити. Ово је соба ваша: у њој будите као у својој.

Алекса. (Но сад је време!) Господин Вујић, ја вам тепљејше на вашој љубови благодарим. Сада, прво и прво, што ми радити надлежи, јест чоју по достојанију тражити.

Марко. Ја ћу дати да се донесе.

Алекса. А зашто? Ја ћу сам пћи, и тако ми је глава од ове напрасне промене забуњена.

Марко. Како год ви знате.

Алекса. Дакле, ја имам чест мој комплимент учинити. (Пође, но удари на Јелицу).

5.

Јелица, мало затим **Марија, пређашњи.**

Јелица. Једна девојка пита за Алексу Никића.

Алекса. Пак што се то мене тиче?

Јелица. Каже: то сте ви.

Алекса. То је лепо. Ако јој је што дужан, добро се и досетила!

Јелица (отвори врата). Ја сам вам казала да ово није тај господин. Ово је барон Голић.

Марија (уђе у собу). Пустите ме само да се с њиме разговорим. Алекса!

Алекса (тропут. на страни). Баш те сад ђаво нанесе!

Марија. Тако треба! То је лепо: изварати од девојке хиљаду форинти, прстеновати се, пак онда побећи. Свирепи, на крај света иди, свуда ћу ти следовати!

Алекса (укрепивши се, Марку). Тко је ова персона?

Марија. О, сад ме не познајеш! А док ми ниси изварао новце, донде си ме добро познавао. Обећавао си ми златна брда, па кад си ме прстеновао и на глас изнео, сад ме не познајеш!

Алекса. Или сам ја пијан, или је ово неко чародејство?! Ја не знам шта ова девица хоће.

Марија. Преневешћујеш се, варалицо светска!

Алекса. Ја нисам ни најмењше расположен лудим персонама отвјете давати. (Марку) Препоручујем се.

Јелица (ухвати га за руку). Um Gottes willen, господин барон, немојте оставити да вам се чест гази!

Алекса. Тко ће свету уста запушити?!

Марко. Ово је девојче још један пут код мене било. Драга моја, ово није онај младић, кога ви тражите: онај се зове Батић.

Марија. О, господару, добро ја познајем његово лице.

Јелица. Ово је барон Голић, мој будушти супруг.

Марија. Барон Голић, ваш супруг! дакле и ваш супруг?! Мени је однео хиљаду форинти, а шта ће вама однети? Ах, јадне девојке, како не знамо коме се у руке предајемо! Ко би могао помислити да овакав човек лаже?!

Алекса. Јесте ли чули ви: немојте ви у присуствију моме тако што говорити, јер — разумете ли? — ја вас таки дам затворити!

чародејство — чаролија. *најмењше* — најмање. *отвјет* — одговор.

Марија. Затворити?! Још је то остало што ми учинити можеш. Алекса, Алекса! Свега си ме раставио, сад ме можеш и чести раставити.

6.

Мита, пређашњи.

Мита (за себе). Ког врага, нашла га је!

Марија. Ево и овај је с њим заједно око мене облетао. Сад ме неће ни он познати.

Мита. Ја?! Господин барон, тко је ова персона?

Алекса. Остави је, молим те. Девојка сишла с ума, пак говори и сама не зна шта.

Марија. Није ли ово Мита, који ми је сваки дан говорио, како је Алекса добар младић и како ћу с њим срећна бити?!

Мита. А, сад знам: Ова девица умствује да би добро било постати супругом барона Голића. Хм, густ није рђав, и господин барон научени су на овакова појавленија. Знате ли, господин барон, ону девојку у Америки? На силу хоће да је с бароном Голићем венчана, и плаче, што неће да је призна за супругу. План је заиста леп, и — не замерите ми, Ваше Сјатељство! — сад ћу и ја почети тражити баронесе. Може бити да ће се наћи каква, која ће ми веровати, као ви овој персони.

Алекса. Ха, ха! Ти добро говориш, Димитрије.

Марија. О, зоље, кад се јошт смејати можеш! Тешко, тешко мени; ал' тешко и овој доброј девојки, у какве је руке пала!

ст — укус *баронссе* — баронске кћери.

Мита. А, ово је много! Господин барон, можете ли то отрпети?

Алекса. От безумних мора се свашта терпити!

Марко. Ђерко, ти срамотиш мога зета.

Марија. Лажу, који се издаје за барона.

Јелица. Das ist zu viel!

Марко. Узми се ти на ум!

Мита. Знаш ли ти, безобразнице, ком тако говориш?!

Марија. Лажи и паралажи.

Алекса. Шта је толико трпите? Напоље с њом!

Мита (шчепа је за руку). Напоље!

Марко. Стан'те малко, станте: ето и Батића.

Алекса (на страни). Тај ми јошт треба!

7.

Батић, пређашњи.

Марко. Баш си у добро време дошао.

Батић. Господин Вујић, не знам како ћу да вам у очи погледим. Моја безумна — тако да кажем — мати полакомила се на речи једног ниткова и дала прстен Јеличин, мислећи да добија дукате у залогу за њега. Но како ми је било, кад сам кући дошао и ове тантузе нашао! (Просипе их по асталу).

Марко. Шта?!

Мита (тајно Алекси). Ето ти твоја шпекулација!

Батић. Свуда сам лопова тражио и јошт га једнако моје слуге траже, но бадава! А није ми толико ни за цену, као за то што је спомен Јеличин од покојне матере. Међутим уверени будите, да ћу

Das ist zu viel! — То је и сувише!

ја такав исти начинити дати, ма пошто био, кад се таква несрећа догодила.

Марко. Ја не знам шта ти говориш, Батићу?! Прстен је код мене.

Батић. Код вас?!

Марко. Да, ту је прстен.

Батић. Но, хвала Богу, хвала Богу! Како ме је ожалостио! Ништа, само кад је код вас. Али како га добисте, за име Божје?!

Марко. То ће ти најбоље казати господин барон. (Показује руком на Алексу).

Батић. Господин барон! Зар барони варају старе жене тантузима?!

Алекса. Опростите, ја сам јој дао дукате који по Шпанији и Америки ходе.

Батић. Само код нас немају цене. Гледајте, господин Вујић, гледајте! Је ли ово злато?

Марко (гледи, па врти главом). Шта ћеш, кад смо и тако род!

Батић. Ја овог ниткова морам вући у полицију, који старе жене вара. (Ухвати Алексу за прси).

Марко. Хо, хо, хо!

Јелица. Hilfe, Rettung!

Мита. Барона за прси!

Батић. Овај је барон, овај је барон?!

Мита. Шта чиниш ти, Батићу? (Растави их).

Алекса. Господична, ово је созакљатије против мене. Они су се договорили.

Батић. Шта „договорили“?! Овамо у полицију! (Повуче га).

Јелица. Не дајте, татице: отеше ми барона!

Hilfe, Rettung! — у помоћ! *созакљатије* — завера.

Алекса. Сапрмент! У име моје привилегије протестирам.

Марко. Јес' чуо, Батићу, ја теби лепо кажем да ми не дираш у зета, ил' ћу ти одмах показати врата!

Батић (пусти га, зачуђено). Ваш зет?!

Алекса. На сваки начин, па макар ви јошт толико художества употребљавали.

Мита. Господин Вујић и господична, ја ћу вам абије протолковати ову парницу. Господин Батић, чувши да господична добија таку партију, а њега оставља, наравно, морао се огорчити и с овом девицом договорити, да га од вас отргне.

Алекса. Беспрекословно!

Марија. Ја кажем да он није барон.

Јелица. Ви држите уста, кад сте ме већ рајцовали! Из очију му вири баронство. Моја драга, нећете постићи оно што сте наумили. На мене је једну пала та срећа, да будем госпоја од Голић.

Марија. Ја вам честитам такву срећу! Него се бојим, да господин од Голић не оголи и вас као мене.

Јелица. Немојте се бесорговати!

Мита. Моје би мненије било да господин Батић узме ову девицу. Прилика може добра бити, а господин барон чиниће своје.

Алекса. Како ми векса из Америке стигне, нећу пропустити младенцима сјајни презент учинити.

Марија. О, лажљивицо! Вратио си ми и оно што си ми изварао, тек ниси презенте давао!

сапрмент! — триста му мука! *привилегија* — племићска повластица. *художество* — вештина. *партија* — прилика за брак. *беспрекословно!* — сасвим тако! *рајцовали* — раздражили. *бесорговати се* — бринути се. *презент* — дар.

Марко. Драги Батићу! Не што сам болу прилику нашао, или што сам какво неваљалство за тебе чуо; него случајно пронашло се да смо род: и зато ти Јелицу не могу дати.

Батић. Ми — род?!

Марко. Присни род! Ето питај господина барона.

Батић. Барона?! Дакле и то је барон учинио? Ми нисмо знали да смо род, него он да нас научи! Господин Марко, ја Јелици желим сваку срећу, нити ћу се срдити, ако она за другога пође; само допустите да нам своје баронство осведочи.

Марко. Ни по што! Ја теби лепо кажем да идеш из ове куће, ако мислиш да останемо добри пријатељи.

Батић. Нека нам барем пасош покаже: од тога се ниједан поштен човек не задржава.

Алекса. Шта?! Пасош! Како ви смете мене срамотити и пасош искати? Кад су барони носили пасош са собом?! Нису ли они свуда фрај?

Јелица. Тако је, тако је! То сви у Бечу знаду.

Мита. Кромје тога, барон путује инкогнито.

Алекса. Зато да свршимо ове детињске ствари. Ова персона (за Марију) увредила ме је, истина, али ја јој опраштам, и желим да у напредак више предосторожности има. Ја пак, с моје стране, гледаћу, кад јој се срећа појави, да јој не одречем благодјејаније по достојанију мојему, т. ј. хиљаду форинти, које тражи, даћу јој великодушно. Што се пак господина Батића тиче, њему на сваки начин мора бити жао; али кад помисли да је господична у Бечу воспитана, то ће се лако моћи склонити, да другу

фрај — слободан. *инкогнито* — тајно, под другим именом (као владаоци, кад хоће да избегну званичне дочеке).

себи партију тражи. Све, што буде у нашем могућству, нећемо му одређи као пријатељи.

Батић (Алекси). И тако смо готови?

Алекса. Совершено.

Батић. То ми је мило. Само ћу ја полицији јавити да претресе тога барона и нас извести за кога Јелица полази.

Алекса. Драговољно, драговољно! Ја се надам најбољој сатисфакцији. (Извади мараму и почне се брисати, но у исти мах испадне му писмо).

Батић. Ха, ево пасоша!

Алекса. Сапрмент! То су тајне корешпонденције из Америке: не усудите се читати!

Батић. Ништа, ништа; да видимо само титулу.

Алекса (Мити лагано). Сад смо обрали бостан!

Мита (исто тако). Кад си магарац био...

Батић (чита). „Љубезни Алекса!“ Аха, ту смо!

Марија. То је његово право име.

Алекса (хоће да узме писмо). Ви знате каква је казн за онога, који туђа писма отвара и чита.

Батић. Ништа, ништа: ми смо сад и тако род! Особито, нећете пред невестом имати никакве тајне. (Чита даље). „Знај да Марија као утучена иде. Не убијај срећу тој девојки, него сврши, кад си обећао. А што се твога новог имена тиче, морам се смејати: Голић си и по себи! Шта ће ти још и титула на то?! Твој искрени Пабић.“ Но, господин барон?!

Марија. Ви видите да је то писмо мене ради писано. Пабић је мој комшија и човек поштен, коме је врло неправо што је овај са мном учинио.

Јелица. Gott! Господин барон!?

Батић. Леп барон!

сатисфакција — задовољење. *корешпонденција* — преписка.

Марко (пљесне се по челу). О, луде моје главе! У какве сам руке хотео себе и своје добро предати!

Марија. Господична, сад сте довољно извештени.

Батић. Сад ће господин барон моћи ваљда у полицију. (Шчепа га).

Марко. Стан'те: прстен најпре и новце, за Бога!

Батић. Тако?!

Алекса. Ово је на мене потворније. Ја нећу оставити, макар девет села потрошио! Но зато ништа: ево прстена, господична! Ја вам га са оним усердијем враћам, с којим сам га и примио, желећи да вам задовољство у објатију брака принесе.

Јелица. Gott, како је мени!

Марко. То су твоји румани и барони! Нисам ли ти сто пута казивао, да се оставиш тих будалаштина. Шта би било, да се није случајно овако догодило? Хвала ти, поштени Батићу! Ти си заслужио да мој зет будеш. А ви, господо барони, шта ли сте, уклоните се од нас сместа, јер смо ми људи прости: не умемо да вас чествујемо, па вас можемо по нашој простоти и у гвожђе оковати. Теби пак, ћерко (Марији), ево полутина од оне суме, коју ми је тај твој барон однети хотео. И ти си ми доста помогла. Иди и тражи себи срећу.

Марија. Ах, ја немам другоме, него који ме је изнео на глас. Алекса!

Алекса. Да те ђаво носи! (Напрасно изиђе).

Марија. Ах, ја опет морам за њим! (Отиде).

Мита. А ја? Толико мука само за један ручак, и то је магарећи посао! (Отиде).

Јелица (покрије лице рукама). Ах, Gott! шта се од мога романа учини!

објатије — загрљај. *чествујемо* — поштујемо.

Марко. Јес' чула, девојко! Ја сам теби сто реди казао да ћеш ти мени главе доћи с твојим романима. Више да те нисам видео с тим књигама! Разумеш ли ме?

Јелица. О, татице, а како ћу се унтерхалтовати?

Марко. Унтерандлуј се ти преслицом, шавом и другим, паметним књигама, а не беспослицама и дангубицом.

Јелица. О, татице, ви не знате какву нам хасну романи дају.

Марко. Какву хасну? Да се чепиш као лутка; кад говориш, да се и сама не разумеш; да држиш којекакве протеранице за бароне: то учиш из твојих красних романа. Ја ти последњи пут кажем: да те нисам видео с њима! Гребене — црн вам образ! — и перајицу, а не којекакве мозга баукове!

Јелица. О, татице, да вас чује Чоке и други романеншрајбери, дигли би процес на вас.

Марко. Шта? процес?! И процес да терам кроз тебе. А, нећеш ти мени ту много мудровати! (*Ухвати је за руку и доведе до Батића*). Сад таки да ми обречеш да нећеш никада више књиге читати!

Јелица. О, татице!?

Марко. Таки, велим; јер ти знаш ко сам ја, кад се расрдим.

Јелица. Али, за Бога, татице! Ја не знам какво је ваше срце!

Марко. И јошт говориш?!

Јелица. Ах, Боже! Слатки татице, чекајте бар мало, да се самлујем.

перајица — четка од чекиње („пераје") за пречишћање пређе (лана). *Чоке* — Хајнрих, приповедач немачки (1771—1848). *романеншрајбери* — „романописци". *да се самлујем* — да се приберем.

Марко. Не знам ја за сламовање, него ја заповедам.

Јелица (жалостиво). Кад није другојаче, ја вам морам обрећи.

Марко. Тако! Сад још једно: да никада на бароне не мислиш.

Јелица. Ах!

Марко. Е, сад можеш бити Батићева супруга и добра газдарица.

ПРЕГЛЕД

	СТРАНА
Предговор	III
О овом издању	XLIV
Светислав и Милева	1
Милош Обилић	57
Лажа и паралажа	159

PG
1418
P62A19
1902
knj.1

Popovic, Jovan Sterija
Dramatski spisi

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY